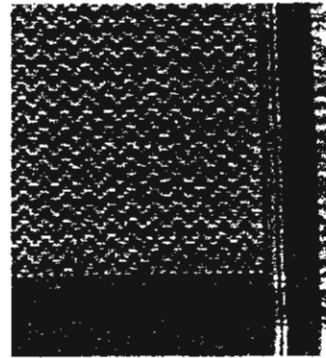


๘. ลายดอกมะพร้าว

ลักษณะเป็นลายดอกไม้หกกลีบ เป็นแถวต่อเนื่องกันไปตลอด ยกดอก ๓ นัด ไม่มีผ้าตัวอย่างในหมู่บ้าน แต่มีเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา ส่วนลายดอกมะพร้าวอีกแบบหนึ่งเป็นของยายเปื่อน ชุนทอง แปลงจากลายลูกแก้ว ลายเป็นหยัก ๆ เหมือนก้านดอกมะพร้าว



ผ้าลายดอกมะพร้าวที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา



ผ้าลายดอกมะพร้าวของยายเปื่อน

๙. ลายดอกพิกุล

เป็นผ้ายกดอก แต่ก่อนเคยมีคนทอเป็นผ้านุ่ง ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่

๑๐. ลายดอกเทียน

เป็นผ้ายกดอกนัดเดียว ด้ายยืนสีเดียว ยก ๒ ช่ม ๔ ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่

๑๑. ลายลูกหวาย

เป็นผ้ายกดอกนัดเดียว ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่ การจัดเรียงเส้นด้ายยืน สลับสีเหมือนตาสมุก เพิ่มยกดอก โดยยก ๔ ช่ม ๔ ด้ายพุ่ง ๒ สีสลับกัน

๑๒. ลายท้ายมังกร

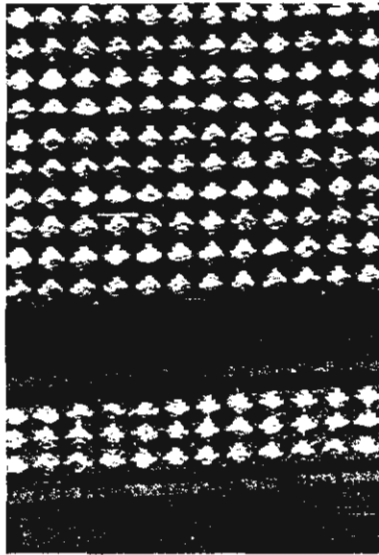
ลักษณะเป็นดอกไม้ตูมเล็ก ๆ สี่กลีบ ยกดอก ๓ นัด ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่ แต่มีเก็บที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มอ.

๑๓. ลายเกสร

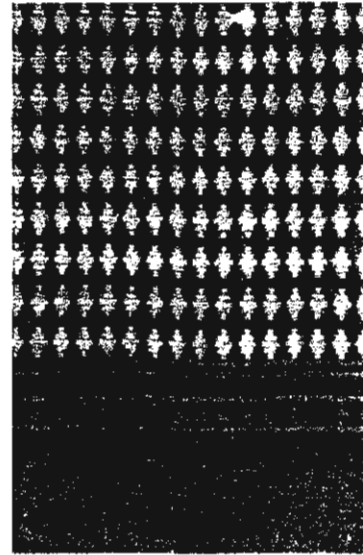
ลักษณะลายเหมือนเกสรดอกไม้ จึงตั้งชื่อว่าลายเกสร ยกดอก ๒ นัด ปาดับ คงหมุน เล่าว่าเคยทอเมื่อสาว ๆ ยืนดำ ดอกเหลือง แต่จำสูตรเก็บลายไม่ได้แล้ว ไม่พบผ้าตัวอย่างในพื้นที่

๑๔. ลายเม็ดแดง

ลักษณะเป็นลายเม็ดเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ยกดอก ๓ นัด ผ้าที่ทอออกมาแล้วดอกจะสั้นหรือสูงขึ้นอยู่กับ การทอซ้ำในแต่ละนัด ถ้านัดหนึ่งทอซ้ำเพียง ๒ ครั้ง ดอกจะสั้น ทอซ้ำ ๓ ครั้ง ดอกสูงขึ้น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับพื้นพื้ด้วย ถ้าพื้นพื้ห่างทำให้ดอกสั้น พื้นพื้แน่นชิดทำให้ดอกสูงรี



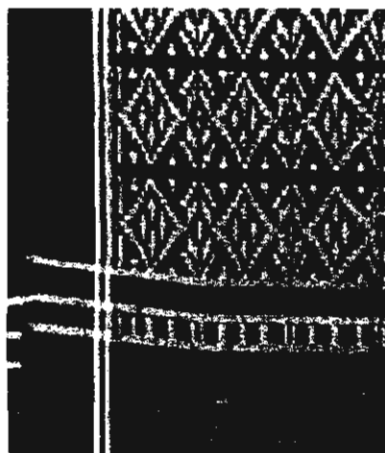
เม็ดแดงผ้าเก่า



เม็ดแดง

๑๕. ลายข้าวหลามตัด

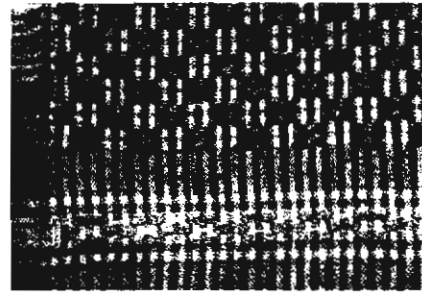
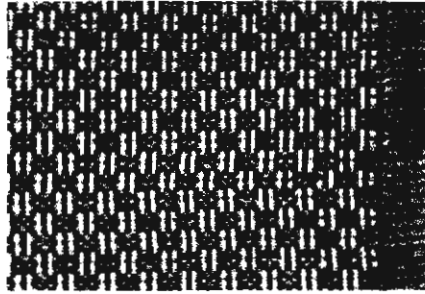
ลายเป็นรูปข้าวหลามตัดเล็ก ๆ ๔ ดอก เหมือนเม็ดแดง อยู่ในกรอบข้าวหลามตัด ระหว่างแต่ละดอกคั่นด้วยลายดอกไม้สลับกันไป ยกดอก ๘ นัด ไม่มีผ้าตัวอย่างในหมู่บ้าน แต่มีเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา



ผ้าลายข้าวหลามตัดที่สถาบันทักษิณฯ

๑๖. ลายราชวัตร

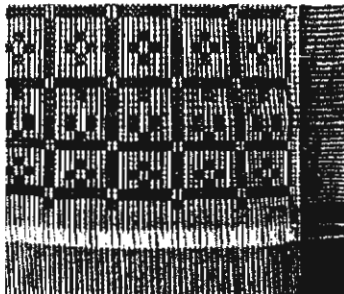
เป็นผ้าทอที่เล่นลายด้วยการสลับสีเส้นด้าย ทั้งด้ายยืนและด้ายพุ่ง ทำให้เกิดเป็นลวดลายบนเนื้อผ้า เป็นตาเล็ก ๆ ขึ้นในเนื้อผ้า ยกดอก ๒ นัด



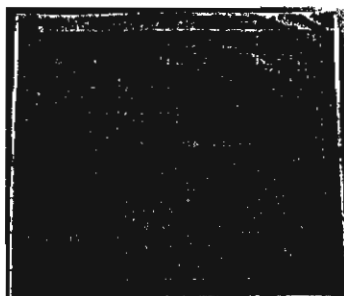
ผ้าห่มลายราชวัตร

๑๗. ลายราชวัตรห้อง

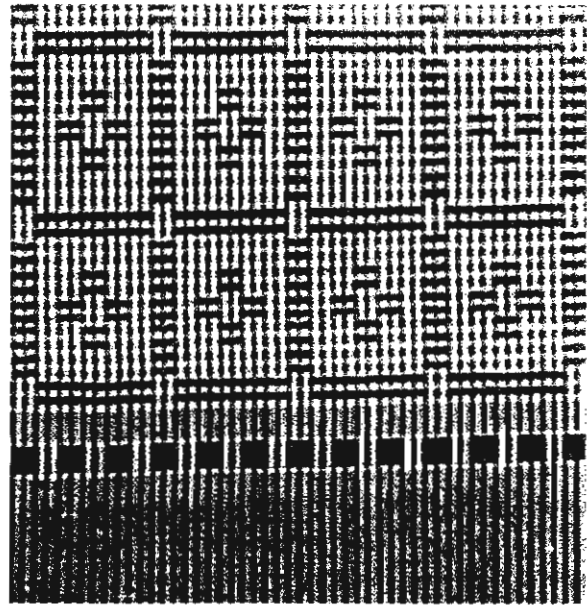
เป็นผ้าทอที่สลับสีเส้นด้ายตามลักษณะของลายราชวัตร ยกดอก ๔ นัด เพิ่มลวดลายเป็นตารางสี่เหลี่ยมเป็นห้อง ๆ มีลายดอกไม้อยู่ตรงกลาง



ผ้าลายราชวัตรห้องจากตาให้



ผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้องจากยายนาง



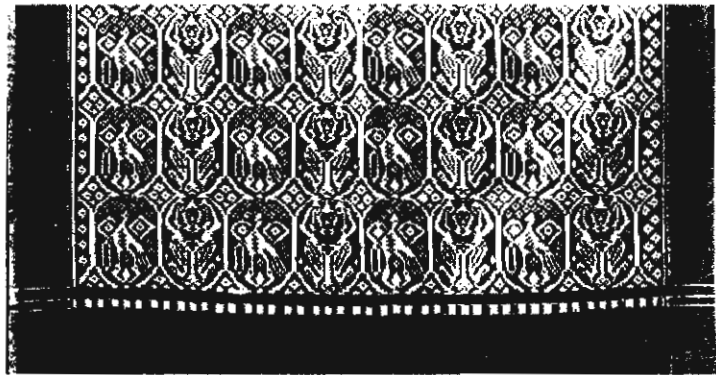
ผ้าห่มลายราชวัตรห้องที่มิจัยทอใหม่

๑๘. ผ้าตีนัด

เป็นผ้ายกดอก ๒ นัด สลับขึ้นลง เรียงด้ายสีเดียว ช่ม ๘ ยก ๖ ทอนัดละ ๓ รอบ คั่นด้วยทอพื้นหรือลายขัด ๓ ครั้ง ก่อนจะขึ้นนัดต่อไป ทำให้เกิดเป็นร่องเล็ก ๆ ระหว่างยกดอก ไม่มีผ้าตัวอย่าง

๑๙. ลายครุฑ

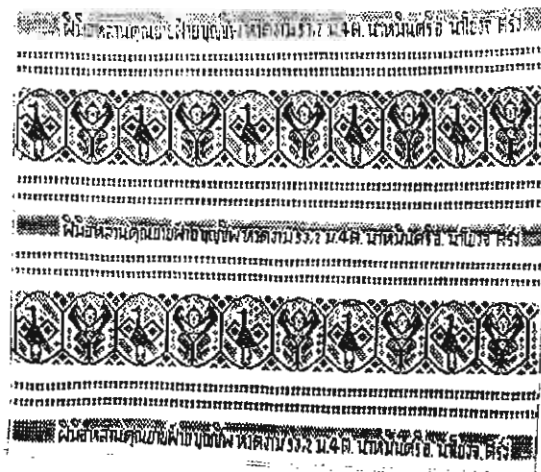
เป็นรูปครุฑหน้าตรง กางปีก ยกดอก ๔๑ นัด มักพบประสมกับลายอื่น



ผ้าห่มลายครุฑประสมนก

๒๐. ลายนกเหว (นกการเวก)

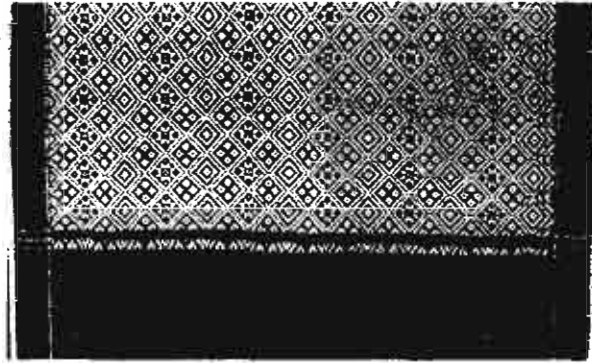
เป็นรูปนกกางปีก ยกดอก ๔๑ นัด เท่าที่พบไม่มีลายนกเหวเดี่ยว มัก
ประสมกับลายครุฑ บางแห่งเรียกลายนกยูง ชื่อนกการเวกเป็นนกในวรรณคดี



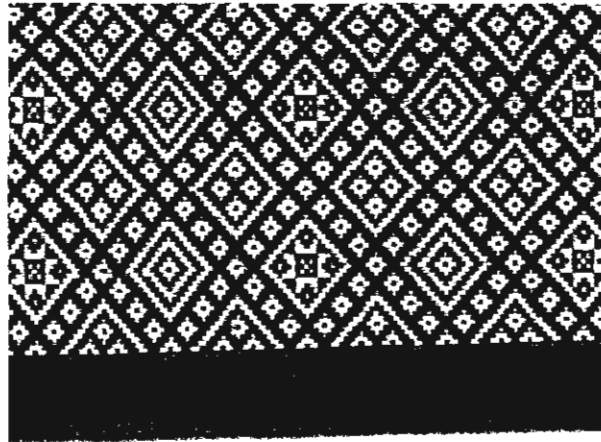
ลายนกเหวประสมครุฑบนผืนผ้าเช็ดหน้า

๒๕. ลายประสม

ลักษณะเป็นการประสมระหว่างลายต่าง ๆ เช่น ลายลูกแก้ว ลายดอกจัน บางทีก็จัดเป็นแถวตามแนวยืน จะยกดอกกึ่งนั้นขึ้นอยู่กับความซับซ้อนของลายที่ประสมกัน

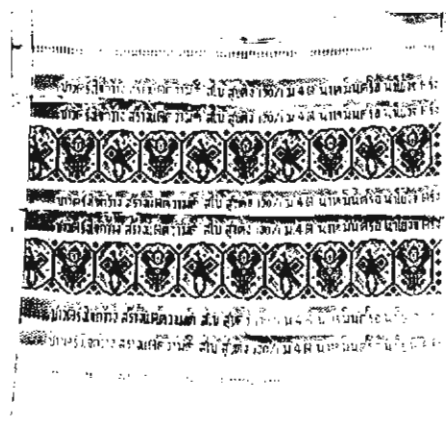
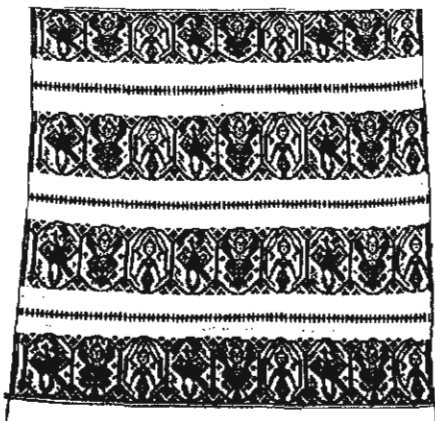


ลายลูกแก้วลายชนิดประสมดอกจันในผ้าหม่น



ลายดาวล้อมเดือน มีเดือนเป็นลายประสม

ได้แก่ ดอกจัน ลูกแก้ว ลูกแก้วสีหน่วยใน



วัสดุอุปกรณ์ทอผ้า

วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการทอผ้ามี ๒ กลุ่ม ได้แก่ เครื่องมือทอ กับเส้นด้ายและเครื่องมือที่ใช้ในการเตรียมด้าย ซึ่งแต่ละกลุ่มมีอุปกรณ์ปลีกย่อยต่างกันออกไป ในชุดแรกนี้จะกล่าวเฉพาะเครื่องมือทอ ส่วนเครื่องมือเตรียมด้ายรวมไว้กับเรื่องเส้นด้ายและการใช้งาน

กี่พื้นบ้าน

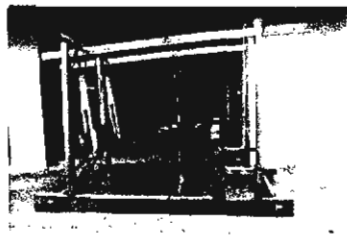
ในการทอผ้าสมัยก่อนของนาหมื่นศรีจะเรียกว่า “ทอหูก” ออกเสียง “ทอไหก” หูก หมายถึง กี่นั่นเอง ภายหลังเมื่อมีกี่กระตุกเข้ามาจึงเรียกกี่กระตุกนั้นว่า “กี่” ออกเสียง “เก้” ตามการกลายเสียงและตัดคำสั้น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะการพูดของคนได้ทั่วไป และใช้คำว่าทอผ้าแทนทอหูก ปัจจุบันการใช้คำว่าทอผ้าจะรวม ๆ กันไป ไม่แยกแยะความหมายเหมือนเมื่อครั้งก่อน แต่ยังคงแยกลักษณะของกี่หรือหูกได้เป็น ๒ แบบ แบบหนึ่งคือกี่พื้นบ้านหรือกี่พื้นเมือง อีกแบบหนึ่งคือกี่กระตุก

กี่พื้นบ้านหรือหูกบางที่เรียกกี่เตี้ย หรือกี่โบราณ เป็นเครื่องมือที่ทำด้วยไม้ โครงสร้างเป็นโครงไม้รูปสี่เหลี่ยม เพื่อเป็นกรอบสำหรับใช้ยึดส่วนประกอบอื่น ๆ ขนาดโครงสร้างของกี่กว้าง ๑.๒ - ๑.๕ เมตร ยาว ๒ เมตร สูง ๑ - ๑.๕ เมตร มีที่นั่งคนทอผ้าและไม้หน้าผ้าสำหรับม้วนเก็บผ้าที่ทอแล้วอยู่ด้านหนึ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นที่แขวนลูกดั่งสำหรับสอดไม้พันด้ายยืน มีไม้คานพาดไว้ข้างบน ๓ อัน อันแรกสำหรับผูกโยงเขาหรือตะกอลายขัด อันที่ ๒ ไว้ผูกโยงเขายกดอก และอันที่ ๓ ไว้ผูกโยงลูกดั่ง ส่วนด้านล่างมีไม้อีก ๒ อันผูกโยงกับเขาลายขัดไว้เพื่อเป็นที่เหยียบขยับเส้นด้าย

การติดตั้งกี่พื้นบ้านทำได้ ๒ วิธี คือวางบนพื้นโดยไม่ต้องยึดติดกับพื้น ยกย้ายไปมาได้ง่าย จะวางใต้ถุนหรือบนเรือนก็ได้ เรียกกี่ปลูก อีกวิธีหนึ่งคือขุดหลุม ๔ หลุม เพื่อฝังขาที่ลงไปในพื้นดิน ซึ่งมักจะเป็นใต้ถุนเรือน เรียกกี่ฝัง

๑ ส่วนประกอบของกี่ ในแต่ละตัวแยกส่วนประกอบได้ดังนี้

๑.๑ โครงกี่

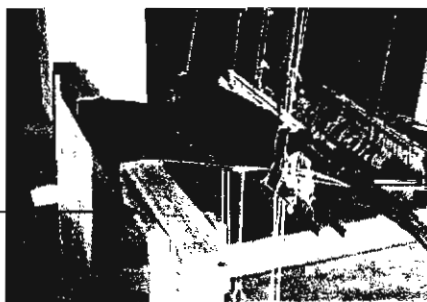


กี่พื้นบ้านแสดงให้เห็นโครงไม้

๑.๒ ที่นั่งคนทอผ้า และที่วางไม้หน้าผ้า



๑.๓ ไม้หน้าผ้า



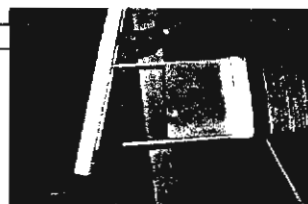
เป็นไม้เหลี่ยม หน้า 4×4 หน้าหนึ่งเซาะเป็นร่อง เป็นที่เก็บไม้ลูกพันหัวด้ายทอ

๑.๔ ไม้พันด้ายยืน หรือปั่น



ที่ขอบจะเซาะร่องไว้เก็บไม้ลูกพัน เช่นเดียวกับไม้หน้าผ้าสำหรับหัวด้ายตีกด้านหนึ่ง

๑.๕ ลูกตั้ง



มี ๒ อัน ทำด้วยไม้ไผ่ หรือไม้ท่อน ยาวประมาณ ๒ ศอก ด้านโคนเจาะรู กว้างพอให้สอดไม้กระดานซึ่งเป็นไม้พันด้ายยืนได้ ด้านปลายผูกโยงกับไม้คานข้างบน ด้านล่างผูกโยงกับไม้ไผ่และโยงกับกับคานล่างอีกทีหนึ่งเพื่อดีงให้เส้นด้ายตึง

๑.๖ ดินเหยียบ

ใช้ไม้ไผ่ หรือไม้กลม ผูก

โยงกับเขาลายขัด ไว้สำหรับเหยียบขยပ်ให้
เส้นด้ายขึ้นลงสลับกันตอนทอลายขัด

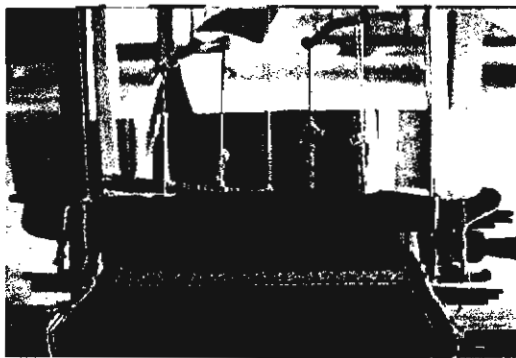


๑.๗ ลูกหยก



เป็นไม้แบน ๆ ขนาดยาว ๑๐ ซม. เจาะรูซ้ายขวาและตรงกลาง ในที่ ๑ ตัว
จะใช้ลูกหยก ๒ อัน ร้อยด้ายผูกโยงระหว่างตะกอลายขัดกับคานข้างบน และไม้เหยียบข้าง
ล่าง เพื่อขยပ်ให้เส้นด้ายขัดกันขึ้นลง การทำลูกหยกมีการแสดงฝีมือหลากหลายให้เป็นรูปร่าง
สวยงามกันด้วย

๑.๘ พืม



พืมหรือพินหวี เป็นเครื่องตบหรือ
กระแทกเส้นด้ายในขณะทอผ้าเพื่อให้เส้นด้าย
เบียดตัวติดกันแน่น ๆ พืมสมัยก่อนเป็นโครง
ไม้ ใช้เปลือกกลุ่มหรือไม้ไผ่มาจักเป็นซี่เล็ก ๆ
เรียงชิดกัน เพื่อเป็นที่สอดด้ายยืน แต่เดิมการ
ทำพืมทำกันเองได้ในครอบครัว กรอบพืมที่ทำ
ด้วยไม้มักแกะสลักเป็นลวดลาย เหลากสิ่งริมขอบให้สวยงาม ส่วนที่มีขายนั้นทำด้วยเหล็ก
หรือสแตนเลส ความกว้างของพืมจะไม่เท่ากัน จะมีตั้งแต่ ๓๐ ช่องต่อนิ้ว ๔๐ ช่อง ๕๐ ช่อง
หรือ ๖๐ ช่อง ก็มี ยิ่งมากช่อง ซี่พืมยิ่งชิด ต้องใช้ด้ายขนาดเล็ก พินพืมที่ทำด้วยเปลือกกลุ่ม
ต้องกำหนดความกว้างขนาดเท่ากับหน้าผ้า เช่น สำหรับผ้าสไบ ๑๖ นิ้ว ผ้าราชวัตร ๒๔ นิ้ว
ผ้าถุง ๔๐ นิ้ว เป็นต้น ส่วนพินพืมที่ทำด้วยเหล็กหรือสแตนเลส สามารถนำอันที่หน้ากว้างมา
ใช้กับการทอผ้าหน้าแคบได้ ปัจจุบันก็กระตุกใช้พินพืมโลหะกันหมดแล้ว แต่ก็พื้นบ้านยังนิยม
ใช้พินพืมซี่กลุ่มของเดิม

๒ เครื่องมือและอุปกรณ์การทอ มีดังนี้

๒.๑ ไม้เรียว ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ไผ่หรือไม้หมากเหลากลม ๆ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ ซม. ยาวกว่าหน้าผ้าเล็กน้อย ใช้งานได้หลายอย่าง ได้แก่

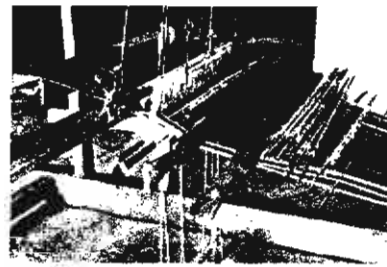
-ใช้เป็นไม้ลูกพัน เก็บหัวและปลายด้ายยืนเพื่อนำไปเก็บในไม้พันด้ายและไม้หน้าผ้า

-ใช้สำหรับก่อเขาหรือเก็บตะกอล ทั้งลายขัดและยกดอก

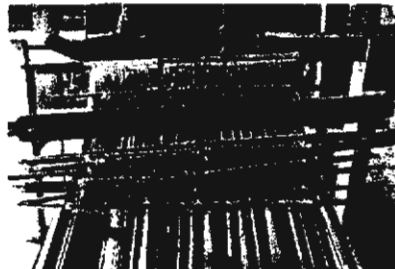
-ใช้เป็นไม้นัดสอดแยกเส้นด้ายค้ำไว้ตลอดการทอผ้า



ไม้เรียว



ไม้เรียวก่อเขาลายขัด



ไม้เรียวก่อเขายกดอกใช้ตามจำนวนนัด



ไม้เรียวสอดเป็นไม้นัดแยกเส้นด้าย

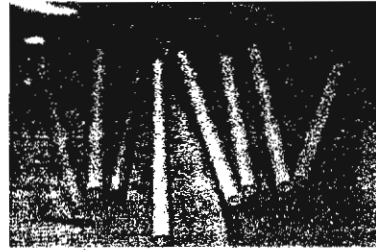
๒.๒ ปักยั่ว (ปักเหยี่ยว)



ใช้ในการก่อเขาหรือเก็บตะกอล ทำหน้าที่เหมือนไม้ก้ำมปูของก๊ักระตุก ใช้ไม้ก้ำมปูแทนได้

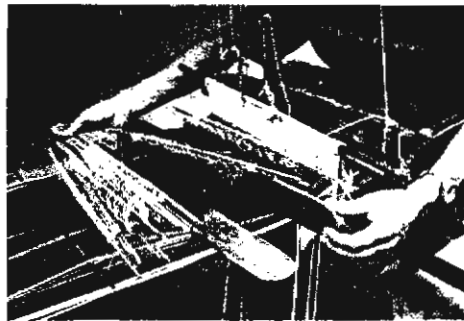
๒.๓ เส้นด้ายผูกตะกอ ใช้ดุนก่อนเขา ปกติใช้ด้ายสีขาวยาวเบอร์ ๖ ถ้าช่อง
พื้นพื้กว้าง อาจใช้ขนาดใหญ่ขึ้นเช่นเบอร์ ๘

๒.๔ ตรน



เป็นที่ใส่เส้นหรือหลอดด้าย ทำหน้าที่เป็นตัวนำเส้นด้ายพุ่งเหมือนกระสวย
ของกี่กระตุก สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้ท่อพลาสติก

๒.๕ ไม้กด



บางแห่งเรียกไม้กะนัด เป็นแผ่นไม้แบน ๆ กว้าง ๔ ซม. ยาวกว่าหน้าผ้า
ด้านหนึ่งจะเหลาเป็นที่มีมือจับ ไว้ใช้สอดแยกเส้นด้ายก่อนพุ่งด้ายทอแต่ละครั้ง ต้องใช้ ๒ อัน
สลับกัน

๒.๖ ไม้ผัง



เป็นเครื่องมือสำหรับเรียงผ้าให้ตึงเท่ากัน ๒ ด้าน เพื่อไม่ให้ผ้าย่นในขณะที่
กำลังทอผ้า ทำด้วยไม้ไผ่แบน ๆ ขนาดยาวเท่ากับความกว้างของพื้ ติดเข็มหมุดคาดแนบไว้
กับปลายทั้งสองด้านเพื่อตรึงริมผ้า โดยใช้ไม้ผังทาบบไว้ใต้ผืนผ้า แล้วค่อยเลื่อนเป็นระยะเมื่อ
ขยับผ้าเข้าม้วนเก็บหลังจากทอได้ความยาวพอสมควร

เส้นด้ายและการใช้งาน

การทอผ้ามานานนับศตวรรษตั้งแต่สมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่ซื้อเส้นด้ายจากตลาด การปั่นด้ายใช้เองเกิดขึ้นเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ที่เส้นด้ายขาดตลาดเท่านั้น แหล่งขายเส้นด้ายอยู่ในตลาดนาโยงและตลาดทับเที่ยง ปริมาณซื้อขายแต่ก่อนนับเป็นริ้ว(๖) เพราะคนทอผ้าส่วนใหญ่ทอใช้เอง จึงซื้อทีละไม่มาก ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าซื้อรวมกันเป็นจำนวนมาก นับปริมาณเป็นลูกหรือหมอน(กลุ่มใหญ่) ลูกหนึ่งประมาณ ๔ กิโลกรัม คิดราคาเป็นกิโลกรัม

ในการทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านเดิมเส้นใยที่ใช้มีทั้ง ด้าย ไหม และต่วน ถ้าเป็นผ้าถุงก็เลือกสีตามที่นิยม ถ้าเป็นผ้าพื้นส่วนใหญ่ใช้สีน้ำเงิน สีหมู(ม่วง) สีตอง สีระกำ สีกุหลาบ(ชมพู) สีหมากสุก(แสด) แต่ถ้าทอผ้าเช็ดหน้าและผ้าห่มไม่ว่าจะเป็นขนาดใหญ่แบบผ้าขาวม้าหรือขนาดเล็กแบบผ้าสไบจะย้อมสีแดง เส้นพุ่งที่ยกดอกนิยมสีเหลืองมากที่สุด สีอื่นก็มีขาวหรือเขียว แต่พบในจำนวนน้อยมาก

การเรียกชื่อสีต่าง ๆ มีคำขยายบอกชนิดย่อยของสีบางสี เช่น แดงเลือดนก แดงกำ (ระกำ) แดงหอม(ค่อนข้างไปทางชมพูเข้ม) เป็นต้น

เครื่องมือเตรียมด้าย

ในกรณีที่ปั่นด้ายเอง การเตรียมเส้นด้ายมีหลายขั้นตอน แต่ปัจจุบันการเตรียมด้ายสำเร็จจะมีเฉพาะการหั่นด้าย(กรอด้าย)และคั้นนูกเท่านั้น ซึ่งมีอุปกรณ์ดังนี้

๑ เครื่องกรอด้าย ประกอบด้วย เรียวและกาโน

เรียว หรือหลอดสำหรับกรอด้าย เดิมใช้ปล้องไม้ไผ่เรียว จึงเรียกชื่อตามวัสดุที่ใช้ทำ ปัจจุบันใช้ท่อพลาสติก แบ่งเป็น ๒ ชนิดตามการใช้งาน ได้แก่

- **เรียวหั่นด้ายใหญ่** ใช้สำหรับกรอด้ายยืน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ

๑ ซม. ยาว ๕ - ๖ ซม.

- **เรียวหั่นด้ายทอ** ใช้สำหรับกรอด้ายพุ่ง ขนาดเล็กกว่าเรียวหั่นด้ายใหญ่ เพราะต้องใช้สอดใส่ในตรนอีกทีหนึ่ง เพื่อให้ตรนทำหน้าที่เหมือนกระสวยในการพุ่งด้ายทอ



เรียวหั่นด้ายใหญ่



เรียวหั่นด้ายทอ คู่กับตรน

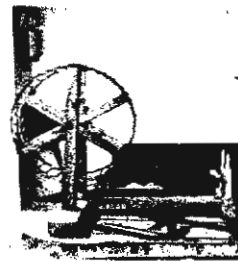
กาโน เป็นเครื่องมือกรอผ้าเข้าริ้ว มี ๒ ส่วน คือ ระวัง และ ไนหัน

- ระวัง เป็นเครื่องมือรูปร่างคล้ายวงล้อทำด้วยไม้ไผ่ ๓ ซี่ ไขว้กัน มีแกนกลางให้หมุนมาซ้อนทับกันหรือกางออกเป็นวงกลมและหมุนได้ เมื่อจะใช้ก็เอาขดด้ายมาคล้อง และดึงปลายด้ายไปพันไว้กับริ้วที่สวมอยู่กับแกนของไนหัน

- ไนหัน เป็นเครื่องมือกรอผ้าเข้าริ้ว ด้านหนึ่งเป็นกงล้อขนาดใหญ่แกนทำด้วยไม้ ปัจจุบันใช้ล้อรถจักรยาน มีเพลานหมุนได้ ติดกับขาและฐาน ไม้ตรงเพลามีแกนต่อออกไปจับด้ามไว้สำหรับหมุนกงล้อ อีกด้านหนึ่งเป็นแกนไว้สวมริ้ว เมื่อหมุนกงล้อแกนสวมริ้วจะหมุนตาม และดึงด้ายจากระวังมาม้วนไว้กับริ้ว



ไนหันใช้กงล้อจักรยานและระวัง



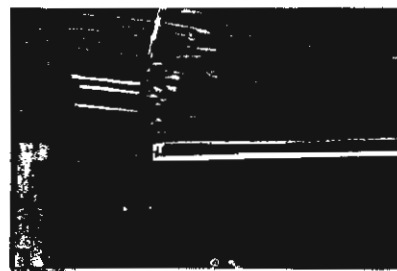
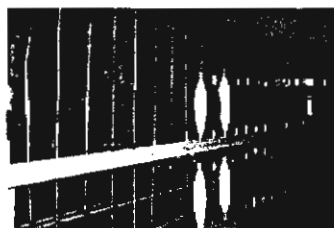
ไนหันแบบเก่าใช้เชือกถักโยงวงล้อ

๒. เครื่องเดินด้าย มี ๒ ส่วน ใช้ร่วมกัน คือ รางเดินลูก กับ ที่คั่นลูก



รางเดินลูกและที่คั่นลูก

- รางเดินลูก



เป็นรางไม้ยาวปักเหล็กเป็นระยะห่างประมาณ ๑๐ ซม. เพื่อนำริ้วที่กรอผ้าแล้วมาเสียบเตรียมไว้เดินด้าย รางเดินลูกสมัยก่อนทำด้วยทางไม้ระกำ เสียบก้านมะพร้าว ใช้แล้วเหน็บไว้กับใต้ถุนบ้าน หากไม่ทำเป็นราง เวลาจะใช้งานเพียงแต่หาไม้มาปักกับดินเท่าจำนวนหลอดด้ายก็ใช้ได้แล้ว

- ที่คั่นลูก



เป็นแคร่ยาวประมาณ ๔ หลา ที่หัวท้าย ปักแกนเหล็กเป็นระยะ เพื่อไว้เกี่ยวเส้นด้ายยืนที่เดินแล้ว

๒. เส้นด้ายและการเลือกใช้

เส้นด้ายแต่ก่อนมีอยู่ ๓ ชนิด คือ ด้ายดิบ ซึ่งเป็นเส้นใยฝ้ายล้วน ๆ ส่วน คือเส้นด้ายผสมใยสังเคราะห์ และไหม ส่วนและไหมเป็นเส้นใยที่พร้อมจะใช้ทอได้ทันที ส่วนด้ายดิบต้องผ่านกระบวนการเตรียมเส้นด้ายก่อนทอ

ก่อนสงครามโลก การซื้อขายเส้นด้ายนับกันเป็นริ้ว(ใจ) ด้ายดิบ ๕๐ ริ้ว ราคา ๑ บาท ริ้วละ ๒ สตางค์ ด้ายท่วน ๒๐ ริ้ว ๑ บาท ริ้วละ ๕ สตางค์

การเตรียมด้ายดิบถ้ายังไม่ยอมก็ต้องยอมให้ได้สีที่ต้องการก่อน การย้อมสีก็ใช้วัสดุธรรมชาติจากท้องถิ่น เช่น สีเหลืองได้จากหัวว่านซึ่งขึ้นอยู่ตามสวนยาง แก่นต้นพะยอมก็ใช้ได้ อีกอย่างหนึ่ง คือย่านผ้าร้ายหอทอง เป็นไม้เลื้อย มีหัวยาว ใบเป็นรูป ๗ อยู่ในป่า สีสดได้จากแก่นขนุน แก่นแหล แผลเป็นไม้ยืนต้น มีหนามตลอดลำ สีดำ ได้จากเปลือกเงาะ เปลือกต้นมะม่วงหิมพานต์ เปลือกต้นมะม่วงหิมพานต์ต้องขยำนํ้าโคลนเสียก่อน มิฉะนั้นจะไม่เป็นสีดำ สีทองได้จากหมากอ่อน

ถ้าเป็นด้ายสีก็เริ่มจากการต้มให้เส้นด้ายแยกจากกัน จากนั้นเอาเมล็ดข้าวสารไปต้มให้เปื่อยแล้วขยำจนเป็นน้ำข้าว เอาเส้นด้ายลงคลุกให้ทั่ว นำไปผึ่งแดดให้แห้ง เป็นวิธีการลงแป้งเคลือบเส้นด้ายให้เส้นไม่เกาะติดกันนั่นเอง พอแห้งแล้วเอามาขยำในน้ำอีกครั้งเพื่อให้แป้งกระจายตัวสม่ำเสมอ เสร็จแล้วใช้หวีทำจากเปลือกมะพร้าวตัดขวางมาสาางหวีเส้นด้ายให้แยกจากกัน หวีแล้วเอาไปกระจายผึ่งลม ระวังอย่าให้ถูกแดดจัด เพราะจะทำให้สีตก เมื่อแห้งแล้วจึงจะเอาไปหันด้ายเข้ารีดเพื่อเตรียมเป็นด้ายยืนและด้ายพุ่งต่อไป

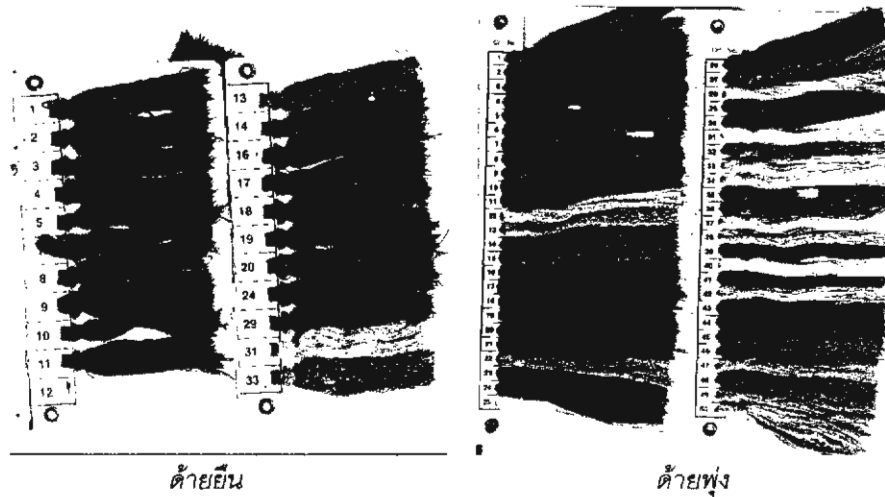
ด้ายทอที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบัน เป็นเส้นฝ้ายผสมใยสังเคราะห์ สำเร็จรูปพร้อมที่จะนำมาหันด้ายหรือกรอเข้ารีดได้ทันที มีสีต่าง จำแนกเป็นเบอร์สี แยกการใช้งานเป็นด้ายยืนกับด้ายพุ่ง ซึ่งมีลักษณะต่างกัน



หวีเปลือกมะพร้าว

ด้ายยืน ใช้ด้ายโทเร เส้นเล็กเหนียว ลูกหนึ่งแบ่งเป็นร็วได้ ๖๖ ร็ว

ด้ายพุ่ง ใช้ไหมประดิษฐ์ เส้นใหญ่กว่าเล็กน้อยเมื่อเทียบกับด้ายยืนเบอร์เดียวกัน
ค่อนข้างขาดง่าย แต่มีคุณสมบัติเป็นมันวาว ลูกหนึ่ง ๗๖ ร็ว น้ำหนักแต่ละร็วน้อยกว่าด้ายยืน



ด้ายที่ใช้จะกำหนดขนาดเป็นหมายเลขหรือเบอร์ ซึ่งมีเกณฑ์ในการคิดคำนวณ ดังนี้

เส้นด้ายไหมประดิษฐ์ หน้า ๑ ปอนด์ ที่มีความยาว ๘๔๐ หลา ถือเป็นขนาดเบอร์ ๑
ซึ่งเป็นขนาดใหญ่ที่สุด ถ้าเบอร์สูงขึ้น เส้นด้ายจะเล็กลง ในขณะที่ความยาวมากขึ้นเป็น
ทวีคูณในน้ำหนักเท่าเดิม

เบอร์เส้นด้ายที่ใช้กันทั่วไปมี ๒ ชนิด ชนิดแรกเป็นเลขชุดเดียว เช่น เบอร์ ๔๐, เบอร์
๕๐, เบอร์ ๖๐ ชนิดที่ ๒ มีเลข / เช่น เบอร์ ๔๐/๒, เบอร์ ๕๐/๒, เบอร์ ๖๐/๒ เลขทับ ๒ หมายถึง
ถึงเส้นด้ายที่ตีเกลียวเป็นเส้นคู่ ความยาวจะลดลงครึ่งหนึ่ง

ตัวอย่างการคำนวณความยาวเส้นด้าย จากด้าย เบอร์ ๔๐ ถ้ามีน้ำหนัก ๑ ปอนด์
จะยาวเท่ากับ ๘๔๐×๔๐ เท่ากับ ๓๓,๖๐๐ หลา นี่เป็นกรณีสำหรับเส้นด้ายที่เป็นเส้นเดียว
ถ้าใช้เบอร์ ๔๐ / ๒ ความยาวเดิมต้องหารด้วย ๒ ลดลงเหลือ ๑๖,๘๐๐ หลา เท่านั้น

ในการคำนวณเส้นด้ายแบบไทย นิยมนับเป็นกิโลกรัม ๑ กิโลกรัม เท่ากับ ๒.๒๐๔๖
ปอนด์ เพราะฉะนั้น ด้าย ๑ กิโลกรัม เท่ากับ ๘๔๐×๒.๒ ได้ ๑,๘๔๘ หลา

การคำนวณเส้นด้ายเบื้องต้นนี้ เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญสำหรับการกำหนดปริมาณ
ด้ายทอที่ใช้ในการทอผ้าแต่ละเขา (เขา หมายถึงการใส่ด้ายยืนแต่ละครั้งและทอจนหมดด้าย)
นอกจากนี้ยังต้องดูความถี่ห่างของฟันพิมพ์ ฟันพิมพ์ชิดใช้กับด้ายเส้นเล็ก ชีห่างใช้กับด้ายเส้น
ใหญ่ ความยาวและความกว้างของผ้าที่ต้องการ เพื่อจะไปกำหนดจำนวนร็วหันด้ายยืนให้
ลงตัวกับความกว้าง และกำหนดเที่ยวการเดินด้ายให้ได้ความยาวที่ต้องการ เหล่านี้ เป็นเรื่อง
ที่ละเอียดอ่อน ต้องอาศัยความชำนาญ และผ่านการปฏิบัติจริงเท่านั้นจึงจะเข้าใจและทำได้
กรณีตัวอย่างการคิดคำนวณเส้นด้ายจะปรากฏชัดเจนในตอนต่อไปที่ว่าด้วยการทอผ้า

เอกลักษณ์ผ้านาหมื่นศรี

จากการสำรวจผ้านาหมื่นศรี ปรากฏว่าพบลายต่าง ๆ ประมาณ ๓๐ ลาย แบ่งผ้าตามการใช้งานได้เป็น ๔ ชนิด และยังพบว่าในผ้าหม่มและผ้าเช็ดหน้ามีลักษณะพิเศษอันนับว่าเป็นลักษณะเฉพาะของนาหมื่นศรีได้ จากการสังเกตผ้าแหล่งอื่น ๆ ในภาคใต้ พบว่าส่วนใหญ่ มักพิถีพิถันกับลวดลายผ้าถุง เช่น ผ้ายกเมืองนคร ส่วนผ้าหม่มนั้นมักจะเป็นขนาดผ้าขาวม้า มีลายราชวัตรเป็นพื้น แต่ที่นาหมื่นศรีนั้นพบว่าคนทอผ้ารุ่นก่อนมีผ้าหม่มทอลายยกดอกสวยงามกันแทบทุกบ้าน เนื่องจากเป็นผ้าที่ใช้ในโอกาสสำคัญ และในผ้าหม่มทอยกดอกนี้ เราสามารถมองเห็นลักษณะพิเศษของนาหมื่นศรีได้ชัดเจน ได้แก่

๑. สี

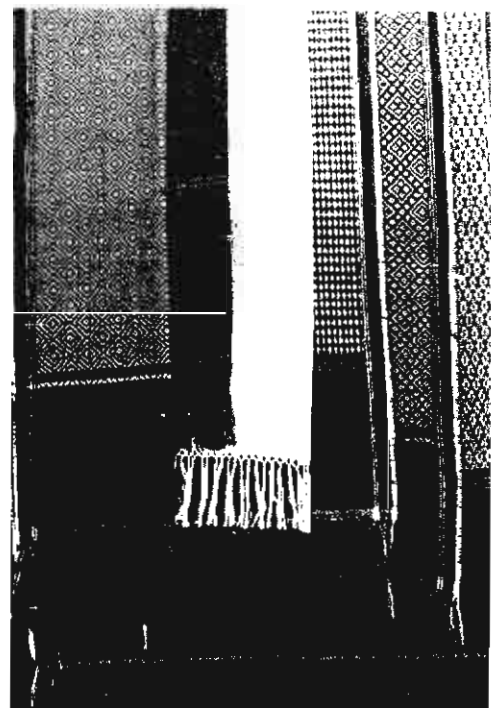
ผ้ารุ่นเก่าที่พบทั้งหมดจะย้อมสีแดง ส่วนด้ายพุ่งที่ทำให้เกิดลวดลายนิยมใช้สีเหลืองเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นสีขาว มีบ้างที่ใช้สีเขียว ถ้าเห็นผ้าสีแดงเหลืองทุกคนบอกได้ว่าเป็นของนาหมื่นศรี ปัจจุบันมีการแปรเปลี่ยนสีไปบ้างตามความต้องการของตลาด แต่ในกรณีทอใช้เองยังคงเป็นสีแดงเหลืองไม่เปลี่ยนแปลง

๒. โครงสร้างของผืนผ้า

ลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งของผ้าหม่มและผ้าเช็ดหน้าของนาหมื่นศรีคือ การถักทอ ส่วนประกอบของผืนผ้า สังเกตได้จากริมผ้าทั้ง ๒ ข้าง จะมีขอบเป็นชั้น ๆ ทั้งสองด้านก่อนถึงตัวลาย มีชื่อเรียกเฉพาะแต่ละชั้น เรียงลำดับตามแนวเส้นยืน ได้แก่ ริมดิน แม่แครง ลูกเกียบ ริมผ้า ตามแนวเส้นพุ่ง นับรวมทั้งหมดเป็น ชายผ้า มีส่วนประกอบย่อย ๆ เป็น ชายครุย ชายบัด ชายผ้า(ทอพื้น) หน้าผ้า ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

ริมดิน ได้แก่ริมนอกสุดของผ้า ใช้ด้ายยืนสีขาวข้างละประมาณ ๕ ช่องฟันพืม หรือมากกว่านั้นตามจำนวนของฟันพืม แต่ละช่องจะใช้เส้นด้ายคู่ ตอนก่อนเขาลายขัด แยกเส้นด้ายบนล่างทีละ ๒ เส้น ทำให้ริมดินมีความหนาเป็นพิเศษกว่าเนื้อผ้า ริมดินของผ้าหม่มและผ้าเช็ดหน้าของนาหมื่นศรีรุ่นก่อนเป็นสีขาวเสมอ

แม่แครง คือส่วนถัดจากริมดินเข้ามา ใช้ด้ายยืนสีพื้น ทำให้เนื้อผ้าเป็นสีพื้นสีเดียว ส่วนจะกว้างเท่าไรนั้นต้องคำนวณโดยหักเนื้อลายและลูกเกียบออกไปก่อน



ลูกเกียบ มีลักษณะเป็นเส้นคู่ที่มีลายหรือพื้นอยู่ระหว่างกลาง เหมือนถูกคืบไว้ด้วย ตะเกียบ มีทั้งแนวเส้นด้ายยืนและแนวเส้นด้ายพุ่ง ในแนวเส้นด้ายยืนคือส่วนถัดจากแม่แคร่ ใช้ด้ายสีขาวสลับกับสีพื้น เป็น ขาว ๔ - พื้น ๔ - ขาว ๔ ทอแล้วจะเห็นเป็นเส้นขาวคู่มีสีแดง คั่นกลาง ขนานกันไปกับแม่แคร่ ส่วนที่เป็นแนวเส้นด้ายพุ่งมีลักษณะเป็นริ้วคาด ๒ เส้น มีพื้น หรือลายอยู่ตรงกลางเช่นเดียวกัน บางผืนพบว่าใช้เส้นลูกเกียบเพียงเส้นเดียว

ริมผ้า คือส่วนที่เริ่มเส้นด้ายสีกกดอก อยู่ถัดเข้าไปจากลูกเกียบ ก่อนเก็บลายตาม สูตร จะเก็บริมผ้า ๘ เส้น ด้วยการยกข่มสลับกันทีละ ๔ เส้น เมื่อเก็บลายไปจนใกล้สุดริมผ้าอีก ด้านหนึ่ง ต้องเว้นไว้อีก ๘ เส้น เก็บเส้นด้ายทวนกลับ ข่ม ๔ ยก ๔ เพื่อเป็นแนวหลักให้ เส้นด้ายพุ่งยกดอกได้เกาะ ก่อนวนกลับครั้งต่อไป

ชายผ้า คือส่วนแรกเริ่มทอก่อนขึ้นยกดอกและส่วนปิดท้าย ความยาวเท่ากันทั้งหัว ท้าย ประกอบด้วย ชายรุ่งริ่ง(ชายครูย) ชายบัด ชายผ้า ลูกเกียบ และหน้าผ้า

ชายรุ่งริ่ง หรือชายครูย เป็นส่วนแรกเริ่มของผืนผ้าที่เว้นเส้นด้ายไว้ยาวประมาณนิ้ว ที่ ต่อเมื่อเริ่มทอจะใช้ด้ายพุ่งสีขาวทอเป็นขอบ ประมาณ ๑-๒ เซนติเมตร เรียกว่า ชายบัด แล้วจึงทอพื้นด้ายพุ่งสีแดงซึ่งเป็นสีเดียวกับด้ายยืน ความยาวอย่างน้อย ๑ คืบ เป็นตัวชายผ้า ต่อไปทอสีขาวเป็นริ้วเล็ก ๆ แล้วทอยกดอก โดยเลือกนัดใดนัดหนึ่ง หรือ ๒ - ๓ นัด เป็นอย่างมาก ทอประมาณ ๑ เซนติเมตร ปิดด้วยริ้วอีกครั้ง เรียกหน้าผ้า ทอพื้นคั่น ทอริ้วเดียว หรือ ริ้วคู่ อีกครั้ง จึงจะเริ่มลายยกดอกจนกว่าจะได้ความยาวที่ต้องการ แล้วทอส่วนต่าง ๆ ของชาย ผ้าย้อนกลับแบบเดิมอีกครั้งจนถึงชายครูย ส่วนที่เป็นริ้วทุกตอนเรียก**ลูกเกียบ**เช่นเดียวกับที่ ปรากฏในความยาวของผืนผ้า

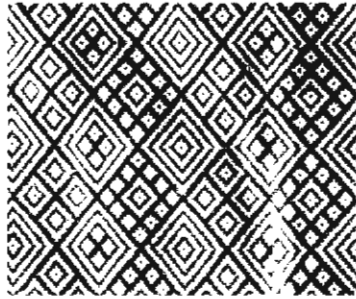
ชายผ้าของผ้าเช็ดหน้าจะต่างกับชายผ้าหมเล็กน้อย คือ ไม่มีชายรุ่งริ่ง แต่จะเริ่มจาก ส่วนที่เหมือนชายบัดของผ้าหม นิยมใช้แถบขาวความกว้างประมาณ ๒ เท่าของริมตีน เพื่อพับ ริม ต่อด้วยแถบสีพื้นความยาวเท่ากับแม่แคร่ คั่นด้วยลูกเกียบ แล้วขึ้นลาย เมื่อทอลายได้ ความยาวที่ต้องการแล้ว ทอลูกเกียบและแถบสีพื้นย้อนกลับจากตอนขึ้นต้น จะทำให้ลักษณะ ขอบผ้าทั้งสี่ด้านเป็นแบบเดียวกัน

ผ้าของภาคอื่นที่เป็นผ้าหมหรือผ้าพาดแถบเล็ก ๆ ส่วนใหญ่มีแต่ริมตีน ไม่มีส่วน ประกอบที่ปรากฏในผ้านาหมื่นศรี แต่ในผ้าหมหรือผ้าขาวม้ายกดอกของแหล่งอื่น ๆ ในภาคใต้ พบว่ามีริมตีน แม่แคร่ และเส้นคั่น ๑ แถบ ไม่มีลูกเกียบและริมผ้า ลักษณะเฉพาะเช่นนี้ เห็น ได้ในผ้านาหมื่นศรีรุ่นเก่าทุกผืน และพบบ้างในชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง ผ้าทุกผืนมีประวัติ แสดงถึงการสืบทอดมายาวนาน โครงสร้างผืนผ้าลักษณะนี้จึงถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ ของท้องถิ่น

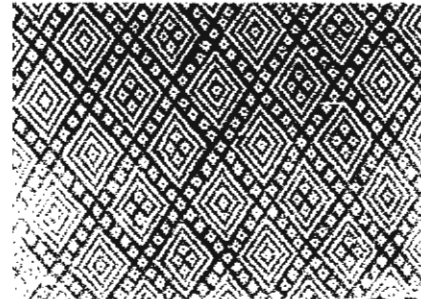
๓. ลาย

ลายลูกแก้วซึ่งเป็นที่นิยมกันมากของนาหมื่นศรี หากนับเฉพาะตัวลาย จะไม่อาจกล่าวว่าเป็นลักษณะเฉพาะของนาหมื่นศรีได้ เพราะเป็นลายพื้นฐานที่มีทั่วไปในผ้าทอท้องถิ่นอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ลายลูกแก้วของแต่ละแหล่งก็มีได้เหมือนกันทุกประการ ที่นาหมื่นศรี ผ้าลายลูกแก้วเป็นเหมือนตระกูลหนึ่ง ที่สามารถแตกเป็นลายย่อย ๆ ได้อีก คือ ลูกแก้วผุด ลูกแก้วย่าน และลูกแก้วสีหน่วยใน

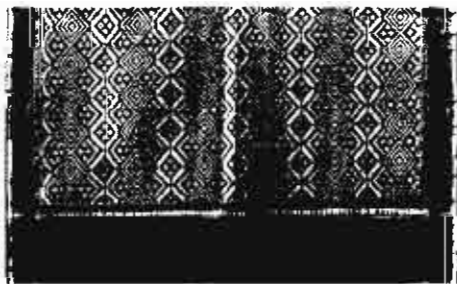
ลายที่จะนับเป็นลักษณะพิเศษของนาหมื่นศรีได้ คือลายประสมต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นลายใหม่ขึ้นได้หลายลาย ลายที่ลงตัวที่สุดคือลายดาวล้อมเดือน ถือเป็นผ้าที่อวดฝีมือกันด้วย เพราะตัวเดือนที่อยู่ในวงล้อมของดาวนั้นคนมีฝีมือก็เอาหลาย ๆ ลายมาลงไว้ ผืนที่รวมได้มากที่สุด ๓ ลาย ได้แก่ ลูกแก้วใหญ่ ลูกแก้วสีหน่วยใน ดอกจัน บางผืนประสมเฉพาะชุดลูกแก้ว แต่ก็มีการเล่นลวดลายด้วยกรอบทำดูเป็นลายหลากหลายขึ้น



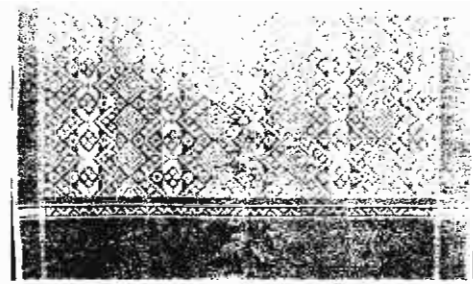
ลูกแก้วประสม



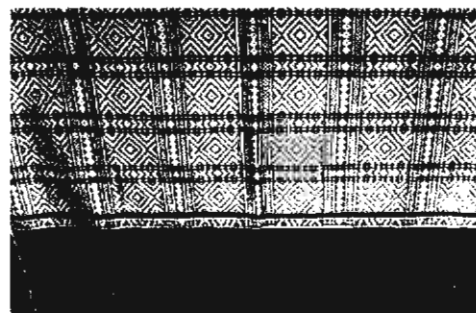
ดาวล้อมเดือนมีลูกแก้วใหญ่และสีหน่วยในเป็นเดือน



ลายลูกแก้วประสมในผ้าห่ม มีการดัดแปลงลวดลายเพิ่มเติมให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น



ดาวล้อมเดือน เดือนประสมดอกจัน
ลูกแก้วสามยอด ลูกแก้วสีหน่วยใน



ลูกแก้วประสมตาราง
ผ้าเก็บที่ศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ มอ

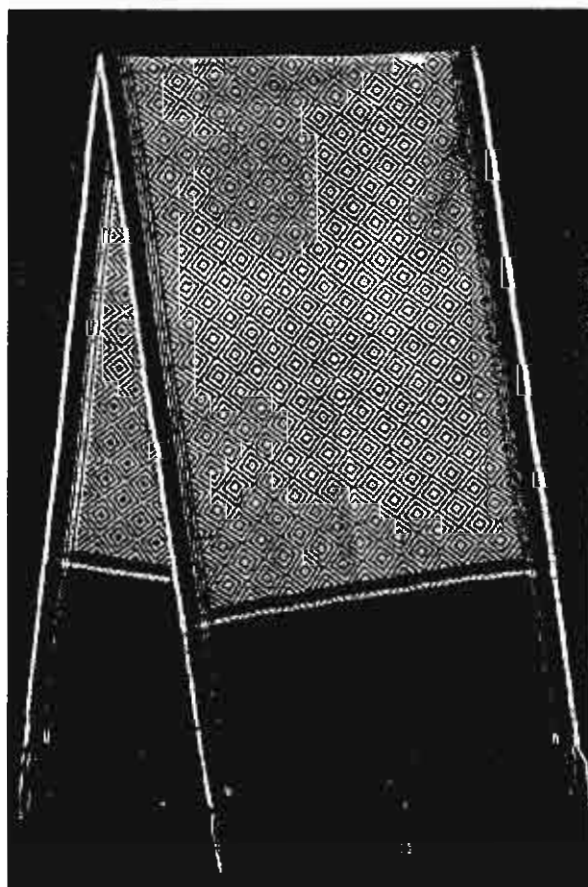
การเลือกลายสืบทอด

นักวิจัยได้ศึกษาตัวอย่างผ้า และในที่สุดได้เลือกลายที่จะสืบทอด ๓ ลาย ได้แก่

๑. ลายลูกแก้ว

เหตุที่เลือกเพราะเป็นลายพื้นฐานของผ้ายกดอกทั้งหมด ผู้ที่ทอผ้าพื้นชำนาญแล้วจะเริ่มหัดทอผ้ายกดอกด้วยลายลูกแก้วเป็นลายแรก การเก็บลายมีเพียง ๔ นัด ถือว่าไม่ซับซ้อน แต่ในการทอจะต้องรู้จักลำดับลายจึงจะเป็นลูกแก้วตามต้องการ ต้องมีสมาธิสูง จำได้แม่นยำ ตลอดเวลาว่าทอถึงนัดใด ครั้งที่เท่าไร หากไม่มีสมาธิจะทอผิด ผู้ที่ผ่านการทอลายลูกแก้วไปแล้ว จะไปทอลายอื่น ๆ ได้ไม่ยาก

การเลือกทอ ทอเป็นผ้าห่มขนาดผ้าสไบ

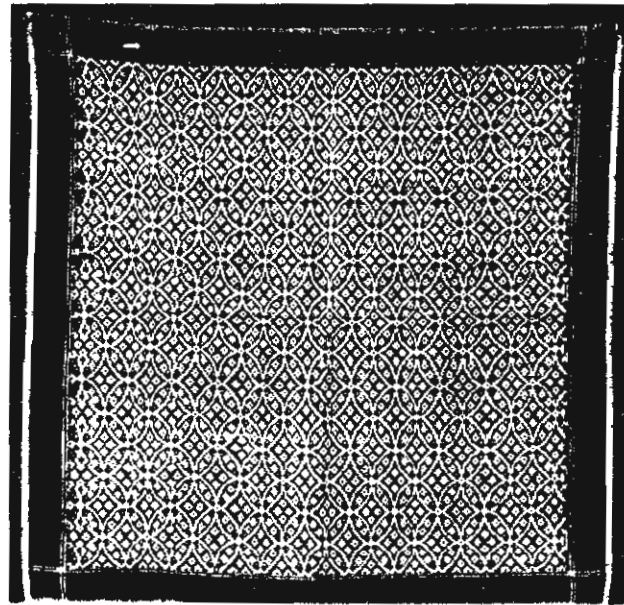


๒. ลายแก้วชิงดวง

เหตุผลที่เลือก เนื่องจากเป็นลายที่สวยงามและซับซ้อน เก็บลายหลายนัด เดิมคนรุ่นเก่าเก็บเพียง ๑๗ นัด ชาวชวคนทอไปค่อนข้างนาน รื้อฟื้นกันอีกครั้งเมื่อศูนย์ส่งเสริมศิลปะฯ มอ.เข้ามา ภายหลังเมื่อกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งวิทยากรมาสอนการแกะลายลงกราฟ เห็นว่าแก้วชิงดวงแบบเดิมดกยังไม่สม่ำเสมอ ลายบางตอนขาดหายไป จึงปรับปรุง

ให้ดอกโค้งมนเสมอกัน และลายสมบุรณ์ครบทุกดอก ซึ่งต้องเพิ่มเป็น ๒๓ นัต ถือว่าเป็นการเลือกโดยมุ่งที่ความสวยงามประการหนึ่ง และเป็นลายที่ผ่านการพัฒนาปรับปรุงแล้วอีกประการหนึ่ง และที่สำคัญลายนี้สื่อความหมายได้ดีมาก ลักษณะลายแก้วชิงดวง เป็นรูปวงกลมคล้องกันไว้อย่างดี เหมือนกับสมาชิกกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีที่รวมใจคล้องใจกันไว้ ให้ดำเนินกิจการกลุ่มมาได้จนปัจจุบัน

การเลือกทอ ทอเป็นผ้าเช็ดหน้า



๓. ลายราชวัตรห้อง

เหตุผลที่เลือก เนื่องจากเป็นลายเก่าที่เพิ่งค้นพบใหม่ในระหว่างการทำงานวิจัย ไม่มีผู้สืบทอดการทอ และไม่มีใครจำได้ว่าเรียงด้ายและเก็บลายอย่างไร เพราะฉะนั้นจึงต้องเร่งฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากผืนผ้าตัวอย่างโดยตรง

การเลือกทอ ทอเป็นผ้าห่มขนาดผ้าขาวม้า



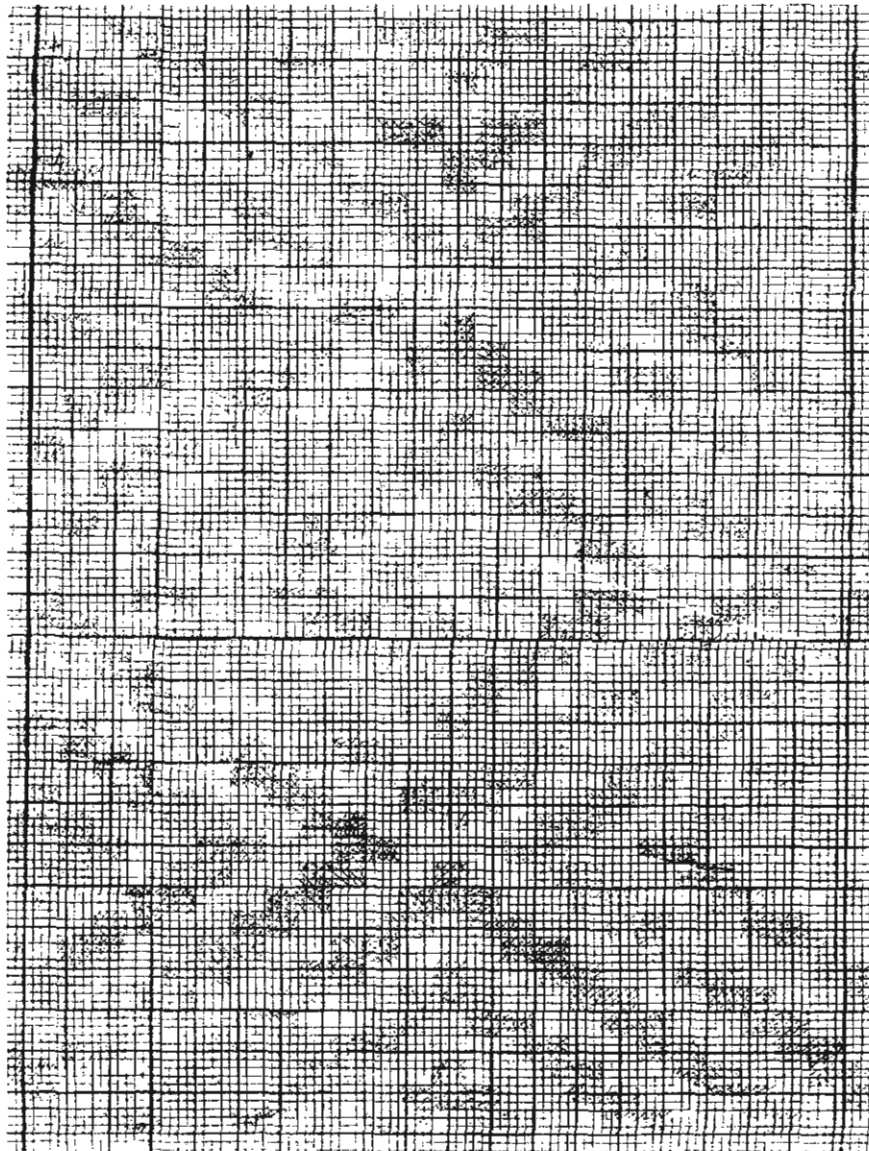
ผ้าห่มลายราชวัตรห้องที่ค้นพบใหม่

แกะลาย

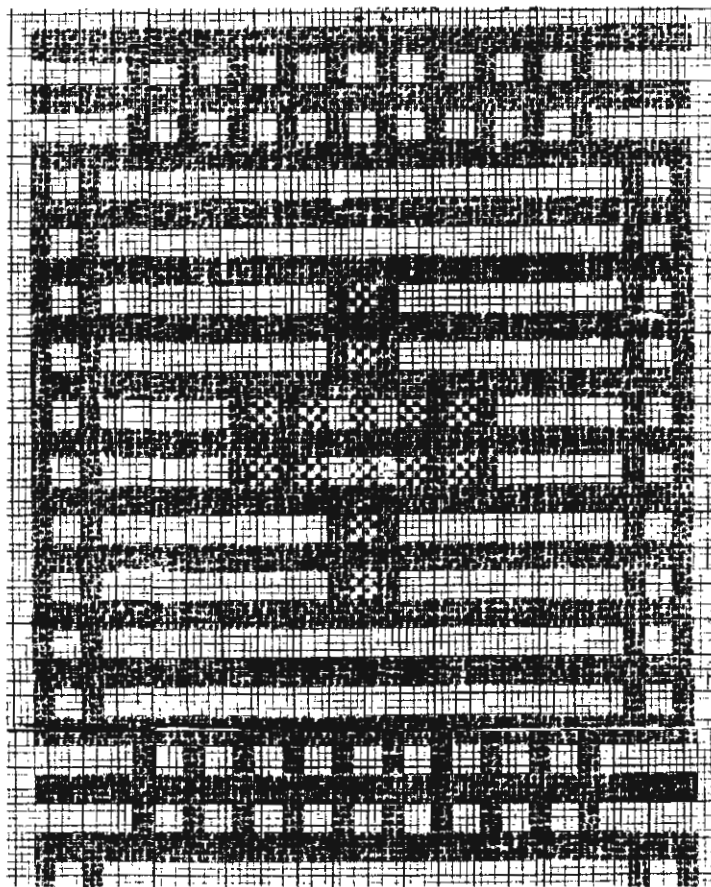
การแกะลาย เป็นกระบวนการอ่านจำนวนเส้นด้ายขึ้นลงหรือยกข่มในแต่ละนัดหรือไม่ แต่เดิมการแกะลายจะใช้เมื่อเก็บลายในการเริ่มทอครั้งใหม่ โดยอ่านเส้นด้ายจากผืนผ้าเดิมเพื่อยกและข่มเส้นด้ายในชุดใหม่ตามแบบเดิม เมื่อหมดจำนวนด้ายในหน้าผ้านั้น ก็ขึ้นนัดใหม่ต่อไปจนครบทุกนัด

ปัจจุบัน คนทอผ้าสามารถแกะลายลงในกราฟ โดยใช้ตารางกราฟ ๑ ช่องเท่ากับ ๑ เส้นด้าย แล้วระบายสีลงในช่อง โดยใช้สีหรือเครื่องหมายสำหรับช่องยกกับช่องข่มต่างกันเพื่อให้มองเห็นลวดลายเด่นชัด

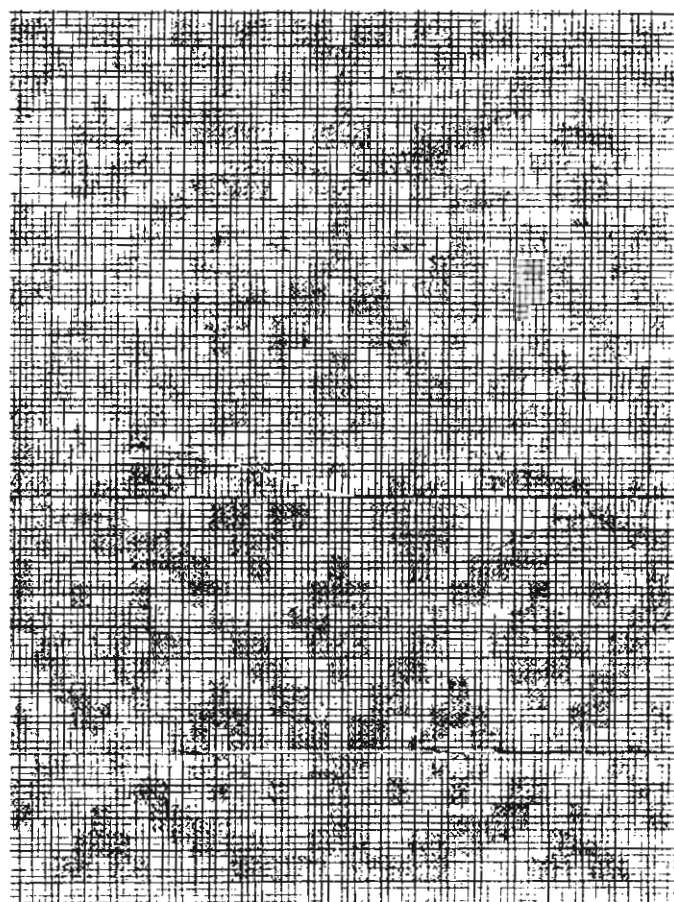
ตัวอย่างการแกะลายที่กลุ่มวิจัยคัดเลือกแล้ว ๓ ลาย ได้แก่ ลายลูกแก้ว ลายแก้ว ชิงดวง และลายราชวัตรห้อง



ลายลูกแก้ว



ลายราชวัตรห้อง



ลายแก้วชิงดวง

กระบวนการทอผ้า

ลำดับกระบวนการทอผ้ามีดังนี้

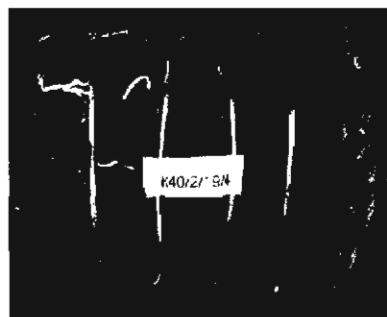
๑. หันด้าย
๒. คั่นहुก
๓. สอดฟันพิมพ์
๔. ม้วนด้าย
๕. ก่อเขาลายขัด
๖. เก็บลาย
๗. ก่อเขายกดอก
๘. ทอผ้า

๑. หันด้าย

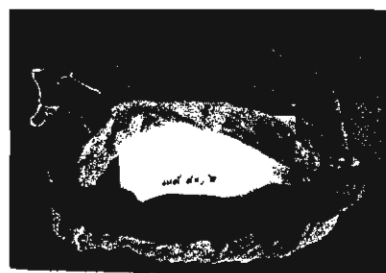
เส้นด้ายที่ใช้ในการทอผ้ามี ๒ ชนิด ใหญ่ ๆ ได้แก่ด้ายยืนกับด้ายพุ่ง ด้ายยืนคือส่วนที่เป็นโครงร่างของผืนผ้า ส่วนด้ายพุ่งเป็นเส้นด้ายที่ทอกลับไปมาเพื่อให้เกิดเป็นผืนผ้า ด้ายพุ่งจะแบ่งย่อยไปตามลักษณะผ้า ถ้าเป็นผ้าพื้นหรือผ้าตา ใช้ด้ายพุ่งชนิดเดียว เรียกว่าด้ายตี ส่วนผ้ายกดอกจะต้องเพิ่มด้ายสี คือ ด้ายพุ่งสำหรับใช้สลับกับด้ายตี เพื่อให้เนื้อผ้าแน่นขึ้นและหนุนด้ายตีให้เห็นดอกเด่นชัด

วิธีการคิดคำนวณเส้นด้าย

เส้นด้ายมีสีต่าง ๆ กำหนดเป็นหมายเลขสี ชื่อมาเป็นก้อนใหญ่ เรียกเป็นลูก หรือ หมอน ลูกหนึ่ง ๑๐ ปอนด์ หรือประมาณ ๔ กิโลกรัมครึ่ง แต่ละลูกแบ่งเป็นริ้ว บางที่เรียกว่าใจ หรือเช็ด



ด้าย ๑ ลูก



ด้ายแยกเป็นริ้วหรือใจ

เส้นด้ายโทเร ๑ ปอนด์ เบอร์ ๑ ยาว ๘๔๐ หลา เบอร์ ๔๐/๒ คำนวณแล้วได้ความยาว ๑๖๘,๐๐๐ หลา

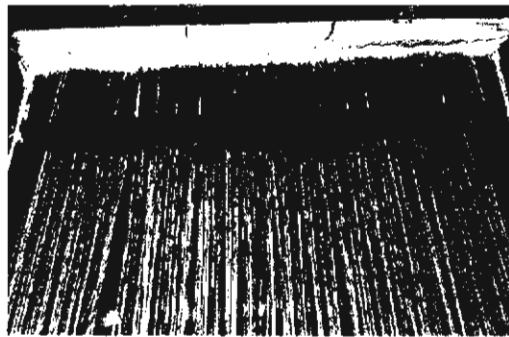
ด้ายยืนริ้วหนึ่งประมาณ ๒,๕๔๕ หลา ค่อยเอาไปเฉลี่ยว่าริ้วหนึ่งจะหันด้ายกี่เส้น เรียกว่าคือหลอดด้าย

คนทอผ้ารุ่นเก่าสั่งสอนลูกหลานว่าอย่าเดินด้ายเกิน ๒๐ เร็ว ถ้าเดินที่ละมากกว่านี้ ด้ายจะเกาะกันเป็นก้อนใหญ่ แยกจากกันยาก เส้นด้ายอาจจะไขว้กัน ทำให้ยุ่งยากในการสอด ฟันพืมและม้วนด้าย สมัยก่อนที่ใช้รางเดินหูกก้านไม้ไผ่ปักพื้นดินหรือเสียบไม้ระกำวางบนซื่อ เดินที่ละ ๑๐ เร็วก็นึกว่ามากแล้ว

การคิดคำนวณเส้นด้ายต้องคำนึงถึงความยาวของผ้าที่ต้องการ และความกว้างของ ฟันพืม ซึ่งมีหลักดังนี้

การใส่ด้ายทอผ้าแต่ละครั้งนับเป็นเซา ถ้าเซานี้ต้องการทอผ้าห่ม ๑๐ ผืน ความยาว ผืนละประมาณ ๒ หลา ต้องใช้ความยาวของด้ายแต่ละเส้น ๒๕ หลา เพราะเมื่อไว้เมื่อทอ แล้วด้ายจะหดตัวบ้างและเป็นหัวด้ายที่ค้างในฟันพืมกับไม้ฟันด้ายอีกบางส่วน

ปกติการทอผ้าแต่ละเซา ถ้าทอด้วยกี่กระตุก ต้องขึ้นเส้นด้ายครั้งหนึ่งเป็นร้อยหลา เพราะขึ้นเส้นด้ายแต่ละครั้งจะเสียเศษด้ายมาก แต่การทอด้วยกี่โบราณสมัยก่อนไม่ได้ทอเพื่อ ขาย เป็นการทอเมื่อว่างเพื่อใช้เองหรือแจกในหมู่บ้านมิตร ผ้าห่มเซาหนึ่ง ๔ - ๕ ผืน ก็นับว่า มากแล้ว เมื่อทอจนหมดเส้นด้าย ถ้าจะทอต่อไปก็เดินด้ายใหม่เอามาต่อกับปลายด้ายเดิม เรียกว่า สืบหูก หรือสืบ



สืบหูก

ต้องการทอผ้าห่ม จำนวน ๑๐ ผืน ผืนละ ๒ หลาเศษ ใช้ฟันพืมกว้าง ๑๒ หลบ แต่ละ หลบมี ๔๐ ช่อง แต่ละช่องต้องมีด้าย ๒ เส้น ผ้าผืนนี้ต้องใช้ด้ายยืน $๑๒ \times ๔๐ \times ๒$ เท่ากับ ๙๖๐ เส้น แต่ละเส้นยาว ๒๕ หลา รวมแล้วด้ายยืน ๙๖๐×๒๕ เป็น ๒๔,๐๐๐ หลา

ได้คำตอบแล้วว่าใช้เส้นด้าย ๑๐ ไร่ ประมาณ ๑.๔๓ ปอนด์ หรือ .๖๕ กิโลกรัม หัน ด้าย ๒๐ เร็ว ไร่หนึ่งจะได้ ๒ เร็ว

ส่วนสีชาใช้ทำริมตีนนั้น คำนวณไว้แล้วว่าใช้ ๔๐ เส้น เส้นละ ๒๕ หลา ต้องใช้ เส้นด้ายประมาณ ๑,๐๐๐ หลา ถ้าใช้ ๑๐ เร็ว ก็เรื่อยละ ๑๐๐ หลา

ลูกเกียบ ๒ ข้าง สีขาว ๑๖ เส้น $\times$ ๒๕ หลา ได้ ๔๐๐ หลา ใช้ ๔ เร็ว สีแดง ๘ เส้น $\times$ ๒๕ หลา ได้ ๒๐๐ หลา ใช้ ๒ เร็ว

คำนวณได้เช่นนี้แล้วจึงเริ่มหันด้ายยืน



หันด้ายยืน



หันด้ายพุ่ง

นี่เป็นการหันด้ายยืนเฉพาะผ้าที่ใช้ด้ายยืนสีเดียว ถ้าเป็นลายราชวัตร หรือตาสมุก ซึ่งใช้ด้ายยืน ๒ สี ต้องมาดูก่อนว่าใช้สีละกี่เส้น แล้วใช้หลักการคำนวณแบบเดียวกัน สำหรับในงานวิจัยนี้ ลายลูกแก้วกับลายแก้วชิงดวง ใช้ด้ายยืนสีเดียว ลายแก้วชิงดวง หน้าผ้ากว้าง ๑๒ หลบ ส่วนลายราชวัตรห้องใช้ด้ายยืน ๒ สีแดงกับขาว สลับ ๔ : ๔ เส้น หรือ ๒ พันฟืม หน้าผ้ากว้าง ๑๘ หลบ ครึ่ง ทุกผืนใช้พันฟืมขนาด ๔๐ ช่อง (๔๐ เส้น) ต่อ ๑ หลบ

ส่วนการคำนวณเส้นด้ายพุ่งนั้น ส่วนใหญ่ใช้เทียบน้ำหนักกับด้ายยืน ใช้ด้ายยืนไปเท่าไรก็ใช้ด้ายพุ่งน้ำหนักเท่านั้น ในการทอผ้าสไบยกดอกจะต้องมีทั้งด้ายตีและด้ายไส ปริมาณด้ายไสอาจมากกว่าด้ายตีเล็กน้อย เพราะด้ายไสต้องใช้ทอชายผ้ารวมทั้งลูกเกียบและแม่แคร่ด้วย

การหันด้ายพุ่ง เร็วที่หันด้ายพุ่งจะเร็วกว่าเร็วหันด้ายยืน เวลาใช้งานจะต้องดึงเส้นด้ายออกจากเดียว จึงต้องหันจากจุดเริ่มต้นแล้วค่อย ๆ เกลียไปจนสุดปลายหลอดอีกด้านหนึ่ง ปริมาณเส้นด้ายในแต่ละเร็วจะไม่ยาวมากเกินไป เพราะจะทำให้มีขนาดใหญ่จนสอดใส่ในตรนไม่ได้

๒. คันหูก

ที่เรียกว่า คันหูก เพราะต้องคำนวณมาตั้งแต่ความกว้างของพันฟืม ความยาวของผ้าที่ต้องการ และเบอร์ของเส้นด้าย ซึ่งคิดหาปริมาณเส้นด้ายมาแล้วในตอนหันด้าย ต่อไปต้องค้นหาวิธีการเรียงด้ายและจำนวนเที่ยวการเดิน เป็นการคิดค้นกันจริง จึงเรียกว่าคันหูก บางทีเรียกว่าเดินด้าย

ในการเดินด้ายนั้นให้ถือหลักว่าเดินตามลำดับ ริมตีน แม่แคร่ ลูกเกียบ จึงจะเดินส่วนที่ทอลาย แล้ววนกลับมาที่ลูกเกียบ แม่แคร่ และริมตีนของอีกด้านหนึ่ง

จำนวนเส้นด้ายของริมตีนและลูกเกียบกำหนดไว้ชัดเจนแล้วตอนหันด้าย แต่ระหว่างแม่แคร่กับตัวลาย มีวิธีกำหนด ๒ วิธี

วิธีแรกคือ ต้องอ่านลายว่าใน ๑ ดอก หรือ ๑ รอบลาย ใช้ด้ายยืนจำนวนกี่เส้น และจะทอกี่ดอก จึงมาคำนวณหักจำนวนเส้นที่ทอดอกออกก่อน ส่วนที่เหลือมาแบ่งครึ่งใส่ในแม่แคร่ ๒ ข้าง วิธีนี้จะทำให้ได้ผ้าเต็มดอก อีกวิธีหนึ่งคือกำหนดแม่แคร่ไว้ตายตัว เช่น ๑๘ เรีย ๓๖ เส้น หรือ ๒๐ เรีย ๔๐ เส้น วิธีนี้อาจจะทำให้ได้ลายที่ไม่เต็มดอก และลายผ้า ๒ ข้างไม่สมดุลกัน การแก้ไขลายไม่สมดุลทำได้ตอนเก็บลาย ให้เก็บจากจุดกลางผ้าและเริ่มกลางดอก ขยายออกไปทีละข้าง

ตัวอย่างการคั่นลูกผ้าสไบลายลูกแก้ว

ในพื้ที่ใช้สำหรับที่พื้นบ้านจะมีริมตีนแยกต่างหาก ไม่รวมกับส่วนที่เป็นความกว้างของหน้าผ้า ซึ่งนับเป็นหลบ ในการวิจัยนี้ใช้พื้หน้ากว้าง ๑๒ หลบ หลบละ ๔๐ ช่อง ช่องละ ๒ เส้นด้าย รวมแล้วใช้ด้าย ๙๖๐ เส้น ซึ่งคิดไว้แล้วตั้งแต่หันด้าย

ลายลูกแก้ว ๓ ยอด ๑ รอบลาย มี ๙๖ เส้น ดอกแรกเต็ม ๑๐๐ เส้น ดอกต่อไปมีกรอบร่วมกัน ๔ เส้นจึงนับเพียง ๙๖ จบดอก หักแม่แคร่ ลูกเกียบแล้ว ควรจะได้สัก ๘ ดอก $(๙๖ \times ๘ : ๗๖๘) + ๔$ (ของดอกแรกที่เกินมา) = ๗๗๒ เส้น ริมผ้า ๒ ข้าง ๑๖ เส้น ลูกเกียบ ๒ ข้าง ๒๔ เส้นรวม ๘๑๒ เส้น จาก ๙๖๐ เส้น คงเหลือ ๑๔๘ เส้น เป็น แม่แคร่ข้างละ ๗๒ เส้น ๓๖ พื้พื้ แสดงว่าคั่นแม่แคร่ ๑๘ เรีย ๒ เที้ยว แต่คั่นแม่แคร่ $(๗๒ \times ๒) = ๑๔๔$ เส้น เหลือเศษอีก ๔ เส้น ต้องเอาไปรวมกับ ๗๗๒ เส้นเดิม เป็น ๗๗๖ เส้น สำหรับตัวลาย

เริ่มต้นเอาเรียมมาเสียบกับรางเดินลูก เรียงเรียเป็น ๒ แถว โดยเรียงด้ายบนล่างสลับกันไป ดึงเส้นด้ายทั้งหมดมารวมไว้ในกำมือ เอากระจุกด้ายพันไว้กับหลักเริ่มต้น ที่ใกล้หลักนี้จะมีตะปู หรือหลัก ๑ อัน ปักอยู่บนแกนไม้ห่างไปประมาณ ๖ นิ้ว ด้ายจะผ่านด้านใดด้านหนึ่งของตะปู จำตรงนี้ไว้ให้ดี เดินให้ครบ ๕ หลัก เก็บเส้นด้ายทีละเส้นให้ไขว้ทับกันแบบเดียวกันตลอดจนหมด ระหว่างเก็บมีไม้เล็ก ๆ ๑ อันไว้ช่วยคล้องหัวด้าย เมื่อ ครบทั้ง ๒๐ เส้นแล้ว ให้ดึงไปคร่อมไว้กับหลักหัวด้าย เอาเชือกผูกคั่นไว้เพื่อให้เห็นว่าเป็น ๑ ชุด เดินย้อนกลับมาเท่าเดิมจนถึงก่อนถึงหลักเริ่มต้น ให้เส้นด้ายผ่านคนละด้านของตะปูตัวเดิม



การเดินด้ายเรียงลำดับดังนี้

ริมติน สีขาว ๑๐ เร็ว ๑ เที้ยว ๒๐ เส้น (๕ พัน พันละ ๔ เส้น)

แม่แครง สีแดง ๑๘ เร็ว ๒ เที้ยว ๗๒ เส้น (๓๖ พัน)

ลูกเกียบ ๖ เร็ว (สลับขาว ๒ แดง ๒ ขาว ๒) ๑๒ เส้น (๖ พัน)

ตัวลาย ดอกละ ๙๖ เส้น ๘ ดอก ๗๖๘ เส้น เมื่อดอกเริ่มต้น ๔ เส้น และเศษ ๔ เส้น บวกริมผ้าหรือขอบลายสองข้าง ๑๖ เส้น รวม ๗๙๒ เส้น ใช้ ๒๐ เร็ว เดิน ๑ เที้ยว ได้ ๔๐ เส้น ครึ่งหลบ เพราะฉะนั้นเส้นด้าย ๗๙๒ เส้น ต้องเดิน ๒๐ เที้ยว เดินไป ๑๙ เที้ยว ๗๖๐ เส้น เที้ยวสุดท้ายต้องการเพียง ๓๒ เส้น ถอดเร็วออก ๔ เร็ว จะได้เส้นด้ายพอดี หากไม่ถอดก็เหลือไว้ค่อยไปตัดออกตอนสอดฟันพิมพ์

ถอยกลับ คือเดินลูกเกียบ แม่แครง และริมติน จะได้ขอบผ้าอีกด้านหนึ่ง

ในสมัยก่อน ที่ทอผ้าเขาสัน ๆ ตอนเดินริมติน แม่แครง และลูกเกียบ อาจจะเดินขอบ ทั้ง ๒ ข้างรวมกันไปรอบเดียว แล้วค่อยยกเส้นด้ายแยกกันตอนสอดฟันพิมพ์ก็ได้

เดินด้ายครบแล้วต่อไปปลดด้ายออกจากหลัก โดยใช้ไม้รัด ๒ อันสอดไว้ที่หัวด้ายซึ่งไขว้กัน และไม่ผูกพัน ๒ อัน สอดที่ปลายด้ายซึ่งคล้องอยู่กับตะปู

เนื่องจากเส้นด้ายที่ต้องการยาวถึง ๒๕ หลา ซึ่งยาวมาก จึงต้องเก็บด้วยวิธีถักลูกโซ่ให้สั้นลง ข้อควรระวังในการถักลูกโซ่คือให้มืออยู่ในลักษณะเดียวกันตลอด ไม่พลิกไปมา มิฉะนั้นจะทำให้เส้นด้ายคลายออกไม่ได้ แล้วเอาเส้นด้ายทั้งหมดห่อผ้าหรือใส่ภาชนะไว้เพื่อมิให้กระจายตัว

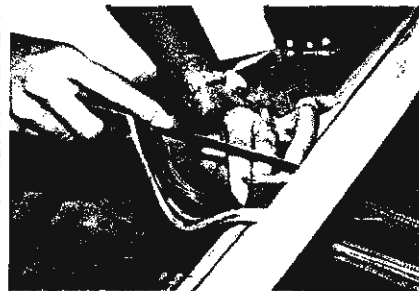


การคันด้ายลายแก้วชิงดวงและราชวัตรห้องก็ใช้หลักการเดียวกัน ต่างกันที่จำนวนเส้นด้ายและการเรียงด้ายในกรณีที่ด้ายยืนสลับสี

๓. สอดฟันพื้ม

ในการสอดฟันพื้มต้องใช้คนช่วยกัน ๒ คน เตรียมไม้เรียวใหญ่ ๆ ไว้ ๑ อัน ไว้เป็นไม้รับด้าย และตะขอเบ็ด ๑ อัน นำเส้นด้ายในท่อหรือในกะละมังที่เตรียมไว้มาวางหลังฟันพื้ม ให้คนอยู่ด้านหน้าคนหนึ่งทำหน้าที่สอดตะขอเบ็ดผ่านช่องฟันพื้ม อีกคนหนึ่งคอยจัดเส้นด้าย คล้องปลายเบ็ด เมื่อดึงหัวด้ายผ่านช่องฟันพื้มมาแล้ว ก็คล้องไว้กับเบ็ดก่อน

ข้อควรระวัง เมื่อสอดไปได้ประมาณ ๑ หลบ ให้ตรวจสอบช่องฟันพื้มที่ผ่านมาว่าสอดครบทุกช่อง หรือสอดซ้ำซ้อนหรือไม่ ถ้าเกิดความผิดพลาดไม่ว่ากรณีใดก็ตาม ให้ดึงเส้นด้าย ที่สอดแล้วกลับมาคล้องไม้เรียวตามเดิม แล้วเริ่มสอดใหม่ เมื่อถูกต้องแล้วจึงถ่ายใส่ไม้รับด้าย และจัดเส้นด้ายให้ตึงเรียบสม่ำเสมอไปพร้อม ๆ กัน



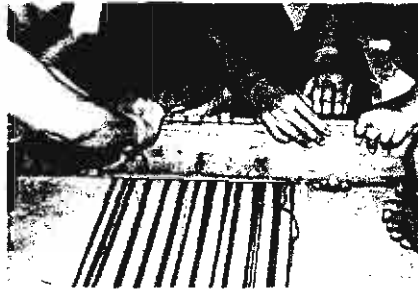
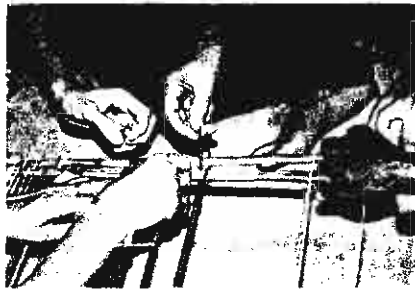
ไม้รับด้าย

๔. ม้วนด้าย

ข้อควรคำนึงประการแรกของการม้วนด้ายคือ ต้องมีสถานที่ยาวเพียงพอกับความยาวของเส้นด้าย สถานที่ของกลุ่มทอผ่านานาหมื่นศรีคือระเบียบหน้าโรงเรียนควนสวรรค์

ก่อนจะเคลื่อนย้ายม้วนด้ายและฟันพื้มให้เตรียมไม้ไผ่ยาว ๆ ไว้ ๑ อัน เพื่อใช้เป็นหลักในการดึงเส้นด้ายให้ตึง โดยเอาปลายไม้สองข้างไปขัดกับเสาหลักและผูกไว้กับไม้รับด้าย ขั้นตอนนี้ต้องให้ฟันพื้มอยู่ในลักษณะตั้งขึ้น ถ้ามีลมพัดต้องระวังมิให้เส้นด้ายพันกัน

จัดปลายด้ายในไม้ลูกพันให้เรียงเป็นระเบียบ เอาไม้ลูกพันประกบในร่อง ๒ ข้างของไม้ม้วนด้าย ค่อย ๆ ม้วน และปรับให้ตึงสม่ำเสมอเท่ากันตลอด จนในที่สุดเหลือเส้นด้ายไว้ประมาณ ๑ คอก จึงนำไปผูกเข้ากับที่เรียกสั้น ๆ ว่า เขาก็



การเข้าก็คือเอาไม้พันหัวด้ายไปสอดในลูกดั่งโยงไว้ ส่วนไม้รับด้ายนั้นไปวางไว้ในร่องสำหรับวางปั่นหรือไม้หน้าผ้า ยังไม่ถอดไปประกบกับปั่นจนกว่าจะทอผ้าได้ความยาวเพียงพอ ม้วนใส่ปั่นได้ ๑ รอบ



๕. ก่อเขาลายขัด

การก่อเขาหรือเก็บตะกอลายขัด คือการร้อยเส้นด้ายเพื่อแยกเส้นด้ายให้เป็นชุดบนกับชุดล่าง ซึ่งไขว่กันไว้ตั้งแต่เก็บเส้นด้ายในการเดินด้าย อุปกรณ์ที่ใช้มีปีกยั่ว และด้ายเบอร์ ๖

ขั้นตอนแรกคือการพลิกทูก หมายถึงการถอดไม้พันหัวด้ายและปั่น รวมทั้งจับพันพืมให้ด้านล่างขึ้นมายุ้งด้านบน เพื่อก่อเขาจากด้านล่างก่อน

เริ่มต้นจับไม้มัดให้ตั้งฉาก ใช้ด้ายเบอร์ ๖ ร้อยสอดเข้าไประหว่างรอยแยกของเส้นด้าย ๒ ชุด แล้วค่อยผูกร้อยเส้นด้ายย้อนกลับมาที่ละเส้น คล้องแต่ละบ่วงที่ผูกไว้กับปีกยั่วไปเรื่อย ซึ่งเมื่อเต็มปีกยั่วเส้นด้ายจะค่อย ๆ เลื่อนหลุดลงไปคล้องกับไม้เรียวจนหมด ๑ แถว ตัดเส้นด้ายผูกปมไว้ ร้อยต่ออีกแถวหนึ่งในลักษณะเดียวกันจนครบถือว่าจบการก่อเขาชุดล่าง การก่อเขามีหลักว่าให้ก่อจากอันที่ไกลตัวเข้ามาใกล้ตัว

ขั้นตอนต่อไปให้พลิกหูกกลับที่เดิมอีกครั้ง แต่แทนที่จะร้อยสอดระหว่างรอยแยกเหมือนครั้งแรก คราวนี้ต้องเปลี่ยนเป็นร้อยจุมุกควาย คือใช้เส้นด้ายร้อยสอดเข้าไปในห่วงด้ายก่อเขาที่คล้องด้ายยืนไว้แล้ว จากนั้นจึงใช้ปีกยั่วก่อเขาต่อไปทั้ง ๒ แถว แบบเดิม

เมื่อก่อเขาทั้งล่างบนเสร็จเรียบร้อย ผูกเขาบนไว้กับลูกหยกที่ผูกโยงกับไม้คานบน ส่วนเขาล่างผูกกับไม้เหยียบ ๒ อันห้อยไว้

ผูกเรียบร้อยแล้วขั้นตอนสำคัญคือทอดลอง เพื่อตรวจสอบอีกครั้งว่าสอดฟันพื้มซ้อนและฟันพื้มว่างหรือไม่ กรณีด้ายซ้อนกันมากกว่า ๒ เส้นในช่องฟันพื้มเดียวกันให้ตัดออก ซึ่งจะตัดได้แค่ไม้พันด้ายเท่านั้น ส่วนที่เหลือค้างอยู่จะต้องค่อย ๆ เลาะตัดทุกครั้งที่คลายไม้พันด้าย

ในกรณีที่ฟันพื้มว่าง ต้องใช้เส้นด้าย ๒ เรียว สอดซ่อม ต่อ ๑ ช่องฟันพื้ม สอดแล้วต้องก่อเขาล่างบนและผูกเขาแบบเดิม เอาเรียวผูกโยงไว้กับคานที่ เรียกว่าห้อยลูกบวบ แล้วค่อยคลายเส้นด้ายออกตามระยะการทอด

จะเห็นว่าถ้าเส้นด้ายขาดเกินแม้เพียงช่องฟันพื้มเดียว ความยุ่งยากก็เกิดขึ้นหลายประการ การตรวจสอบจึงต้องทำอย่างละเอียดมาตั้งแต่เริ่มสอดฟันพื้ม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหา

๖. เก็บลาย

การเก็บลายบางที่เรียกว่าคัดลาย เพราะต้องคัดเส้นด้ายแยกขึ้นลง ตามลักษณะของลาย เส้นด้ายที่เก็บลายคือส่วนที่อยู่ถัดจากลูกเกียบเข้าไปเท่านั้น

ข้อที่พึงจำสำหรับการเก็บลายยกดอกนี้คือตรงขอบลายทั้ง ๒ ข้างต้องคัดขึ้น ๔ ลง ๔ ไว้ก่อน เท่ากับเป็นการยึดเส้นด้ายยกดอกให้เป็นระเบียบ และเป็นเส้นคั่นระหว่างลายยกดอกกับขอบ ส่วนที่ขอบมีแต่ลายชัดจากด้ายโศ

เส้นด้ายที่เหลือทั้งหมดต่อไปคือลายล้วน ๆ ถ้าไม่พิถีพิถันมากนักก็เริ่มคัดขึ้นลงตามสูตรลายหรือตามที่ดูผ้าเก่า ใช้ไม้เรียวสอดไว้จนหมดเส้นด้ายเป็นอันจบ ๑ นัด แล้วทอดสอบ หากไม่มีข้อผิดพลาด ลายนี้มีก้นดักก็ทำต่อไปในลักษณะเดียวกันจนครบทุกนัด

แต่ถ้าต้องการให้ลายทั้งสองข้างจัดริมผ้าในลักษณะเดียวกัน ต้องนับเส้นด้ายและคำนวณลายกันก่อน แล้วจึงคัดลายจากตรงกลางออกไป

การทอดสอบลายแต่ละนัดต้องทอดอย่างน้อย ๓ ครั้ง คือ เส้นด้ายยกดอกสลับกับด้ายโศ ๓ รอบ รวม ๖ เส้น เมื่อไม่มีข้อผิดพลาดแล้วจึงเก็บนัดต่อไป

สูตรการเก็บลายแต่ละลายก็ต่างกันออกไป เช่น ลายลูกแก้ว ๔ นัต ลายราชวัตรห้อง ๔ นัต ลายแก้วชิงดวง ๒๓ นัต ต่อไปจะเป็นตัวอย่างสูตรการเก็บลายลูกแก้ว ซึ่งมีดังนี้

นัตที่ ๑

ยก๔ ช่ม๔(ริม) ดอกที่ ๑ ยก๖ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๑๒ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๔ (ดอกแรกขึ้นยก๖ เพื่อให้เศษเหลืออีกด้านลงตัวพอดี) ต่อไป ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ไปจนถึงดอกที่ ๘ ยก๔ ตอนสุดท้ายจะกลายเป็น ยก๖ และริม ช่ม๔ ยก๔ ปิดท้าย ทำให้ช่องเว้นระหว่างริมผ้ากับดอกทั้ง ๒ ข้างเท่ากันพอดี แต่ถ้าขึ้นดอกแรกด้วย ยก๔ เศษที่เหลืออีกด้านหนึ่งจะเป็น ๘ ช่องเว้น ๒ ข้างจะไม่เท่ากัน สังเกตได้จากผ้าสมัยก่อนจะมีด้านหนึ่งมากกว่าอยู่ ๔ เส้น

นัตที่ ๒

เก็บริม ต่อด้วย ยก๒ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๔ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๑๒ ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ปิดด้วย ช่ม๘ ยก๒ และริม

นัตที่ ๓

เก็บริม ต่อด้วย ยก๒ ช่ม๔ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๑๒ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ต่อด้วยช่ม๔ ยก๒ ตามด้วยริม

นัตที่ ๔

เก็บริม ต่อด้วย ยก๑๐ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๔ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๘ ยก๘ ช่ม๑๒ ทวนกลับที่ขีดเส้นใต้ ดอกสุดท้ายยก๑๒ จะเหลือเพียงยก๑๐ ตามด้วยริม

ในการเก็บลายแต่ละนัตให้เรียงลำดับ นัตที่ ๑ ไว้ใกล้ตัว นัตต่อไปให้เรียงถัดออกไป

อนึ่ง การเก็บลายยกดอกของแต่ละคนไม่จำเป็นจะต้องขึ้นจากจุดเดียวกัน แต่ละคนจะอ่านลายและขึ้นตามแบบของตน สูตรที่ยกมานี้ใช้เฉพาะกับด้ายยืนชุดนี้และต้องการให้ลาย ๒ ข้างเท่ากัน จึงมีการเกลี่ยเส้นด้ายที่เป็นเศษจากการนับเส้นด้ายสำหรับตัวลายแยกไว้ติดกับริมผ้า

๗. ก่อเขายกดอก

เมื่อเก็บลายครบทุกนัตแล้วก็จะเริ่มก่อเขาหรือเก็บตะกอดอก ซึ่งเก็บจากส่วนที่ถัดเข้ามาจากลูกเกียบเท่านั้น โดยใช้เส้นด้ายเบอร์ ๖ ผูกร้อยกลุ่มเส้นด้ายที่ละเอียดเฉพาะที่เป็นเส้นยก จนหมดทั้งนัต ใช้ปีกยี่ว และผูกไว้กับไม้เรียวก่อเขา เช่นเดียวกับก่อเขาลายขัด ทำเหมือนกันจนครบทุกนัต ลำดับการก่อเขาเรียงลำดับจากนัตที่ ๑ ใกล้ตัว แล้วถัดไปตามลำดับ

๘. ทอผ้า

การทอผ้าห่มลายลูกแก้วหรือผ้าห่มลายอื่น ๆ ของนาหมื่นศรีจะมีการขึ้นชายผ้าที่เหมือนกันดังกล่าวแล้วข้างต้น คือเว้นชายครูย ทอชายบัด ชายผ้า ลูกเกียบ แล้วจึงจะขึ้นลาย

เริ่มด้วยเว้นเส้นด้ายไว้ส่วนหนึ่งเพื่อเป็นชายครุย แล้วทอเส้นพุ่งขาวให้ได้ประมาณ ครึ่งนิ้วหรือมากกว่าเล็กน้อย ตรงนี้เรียกว่า ชายบัต ต่อไปใช้เส้นพุ่งสีเดียวกับเส้นยืน ความ ยาวประมาณ ๑ คืบ เป็นชายผ้า แล้วใช้สีขาวหรือสียกดอกทอริ้วสัก ๒ เส้น จากนั้นจึงเริ่ม ทอยกดอกที่มีริ้วลูกเกียบคาดไว้โดยเลือกเอานัดใดนัดหนึ่งหรือ ๒ - ๓ นัด พอให้เห็นเป็นแถบ เรียกว่าหน้าผ้า ปิดด้วยริ้วแบบเดิมอีกครั้ง ทอสีพื้น และลูกเกียบ แล้วจึงเริ่มต้นทอยกดอก

การทอยกดอกต้องใช้เส้นด้ายพุ่ง ๒ ตรน คือ ด้ายตี กับด้ายไส

ก่อนทอยกดอกต้องดูเส้นด้ายว่าควรใช้นัดละกี่เส้นดอกจึงจะได้สัดส่วนพอดีกัน ซึ่ง โดยทั่วไป ใน ๑ เส้นลายตามแนวยืนนับได้ ๔ เส้นด้าย ส่วนด้ายพุ่งนั้นหนากว่าเล็กน้อย จึง ใช้ ๓ เส้นด้าย คือตี ๑ ไส ๑ สลับกัน ๓ ครั้ง แล้วจึงขึ้นนัดต่อไป

ลายลูกแก้ว การทอผ้าลายลูกแก้วซึ่งเป็นลายพื้นฐานตอนเก็บลายอาจจะไม่ยาก เพราะมีเพียง ๔ นัด แต่ในตอนที่ทอนั้นเมื่อครบ ๔ นัดแล้วยังไม่เป็นลูกแก้ว ต้องทอซ้ำรวม ๓ ครั้ง ได้ครึ่งลูก แล้วถอยหลังกลับ คือ

ทอนัด ๑ ๒ ๓ ๔ ๑ ๒ ๓ ๔ ๑ ๒ ๓ ๔ แล้วถอยหลังกลับเป็น ๓ ๒ ๑ ๔ ๓ ๒ ๑ ๔ รวม ๒๓ ครั้งจึงจะได้เต็ม ๑ ดอก เมื่อขึ้นดอกต่อไป จะขึ้นจาก นัดที่ ๒ เพราะแถว ๑ นั้นเป็นแถวต่อเนื่อง

ลายแก้วชิงดวง ทอไปข้างหน้าจนถึงนัด ๒๓ แล้วถอยหลังกลับ ๒๒ จนถึง ๑ แล้ว ขึ้นดอกใหม่ ถ้าทอซ้ำนัดละ ๓ ครั้ง ตลอดทุกนัด จะได้ดอกเหลี่ยม ถ้าจะให้ดอกมน ต้องดู ความถี่ห่างของฟันพืม ขนาดเส้นด้าย แล้วมากำหนดแต่ละนัดว่านัดใดควรทอซ้ำกี่ครั้ง ถ้าใช้ ซ้ำตั้งแต่ ๑ - ๓ ครั้ง ดอกจะค่อนข้างกลม ทอซ้ำ ๒ - ๔ ครั้ง ดอกสูงรี

ลายราชวัตรห้อง ใช้ ๓ ตรน ทอแต่ละนัด พุ่งด้ายตีแดง ด้ายไสขาว สลับกัน ๓ ครั้ง แล้วค้นด้วยขาวหรือแดง ๓ ครั้ง ที่ทอค้นเป็นอีกตรนหนึ่ง ทอซ้ำเหมือนเดิมอีก ๑ รอบ จึงจะขึ้น นัดใหม่ ต้องทอแบบถอยกลับเช่นเดียวกับ ลายลูกแก้ว คือ ทอนัด ๑ ๒ ๓ ๔ แล้วถอย ๓ ๒ ๑ จะได้ครบดอก ดอกต่อไปขึ้นจากนัด ๒ ทอ ๒ ๓ ๔ ๓ ๒ ๑ ดอกสุดท้ายให้จบที่นัด ๑ เป็นการ ปิดลาย ในการทอด้ายไสอาจจะปรับเปลี่ยนสีได้ เช่น ด้ายตีแดง ด้ายไสแดง ค้นขาว สีผ้าที่ ได้จะต่างกันออกไปเล็กน้อย

เมื่อทอดอกได้ความยาวตามต้องการแล้วจึงทอชายผ้าปิดท้ายอีกครั้งหนึ่ง ความยาว ที่เหมาะสมรวมทั้งชายรุ่งริ่ง(ชายครุย)แล้ว ประมาณ ๒ หลา ซึ่งไม่แน่นอนไป เพราะสมัยก่อน การทอผ้ามีจุดประสงค์เพื่อใช้เองหรือทอให้ใครคนใดคนหนึ่ง ซึ่งรู้ตัวผู้ใช้แน่ชัด กำหนดความ ยาวให้เหมาะสำหรับแต่ละคนได้

คนทอผ้านาหมื่นศรี

นาหมื่นศรีปัจจุบันได้ชื่อว่าแหล่งทอผ้าใหญ่ที่สุดของจังหวัดตรัง และเป็นแหล่งเดียวที่สามารถมองเห็นการสืบทอดจากอดีต ในขณะที่แหล่งอื่น ๆ เพิ่งจะก่อตัวขึ้นใหม่ไม่นานนัก ทั้งนี้ เพราะมีบรรดาผู้เฒ่าผู้แก่จำนวนหนึ่งที่ยังถักทอสายใยในผืนผ้ามาอย่างต่อเนื่องจนถึงวันนี้ แม้หลายคนจะค่อย ๆ เลิกวาดด้วยวัยที่สูงขึ้น แต่ยังมีหัวใจแจ่มกระจ่างด้วยความมุ่งมั่นที่จะส่งต่อให้ลูกหลานได้สืบทอด ได้ช่วยกันบอก ช่วยกันเล่า ช่วยกันฟื้นความจำแต่หนหลัง รวมทั้งหยิบผืนผ้าแสนรักแสนหวงที่เก็บไว้เพื่อนำตัวออกมาให้เห็นกันอีกครั้ง และยังมีบางคนที่จะแม้จะสามวันสี่วันไข้ แต่มีอาเจียนหลังให้กับลูกประจำบ้าน มีเรี่ยวแรงขึ้นมาครั้งใดเป็นต้องลงนั่งพุ่งตรน กระแทบตีพิมพ์ ถักทอต่อลาย แม้หลายวันกว่าจะได้ผ้ามาสักผืน ยาย ๆ เหล่านี้ก็มีได้ย่อท้อ

นอกจากคนรุ่นอาวุโสแล้ว มีลูกหลานที่สืบทอดการทอผ้า ส่วนหนึ่งหันไปทอที่กระตุก แต่มีบางคนยังรักที่จะสืบทอดมรดกการทอผ้าด้วยที่พื้นบ้าน แม้จะมีน้อยคน แต่ก็เป็นคนสำคัญที่ทำให้ลายผ้ามรดกได้ถักทอต่อสายใยไม่ขาดตอน

ยายฝ้าย สุขคง บัณฑิตลาย

คนทอผ้ารุ่นเก่าที่โดดเด่นเป็นพิเศษ คือ ยายฝ้าย แห่งบ้านไผ่เดื่อย ยายฝ้ายเกิดปีถุนวันนี้อายุ ๘๑ ปี เดินเหินไม่สะดวกเหมือนเมื่อก่อน หมดแรงทอ แต่ยังมีแรงถ่ายทอด เป็นผู้ที่มีความสามารถพิเศษในการคิดสร้างสรรค์และดัดแปลงลายผ้า เช่น ลายครุฑ ยายบอกว่าดูจากครุฑหน้าศาลากลาง ลายนกเหว ลายหงส์ หรือลายตุ๊กตา ยายดู ๆ แล้วบัณฑิตลายขึ้นมา บางลายยายก็นึกเอา ลายตัวหนังสือที่เกิดขึ้นในนาหมื่นศรีก็เริ่มต้นจากยาย นอกจากทอเองแล้วยายยังช่วยเก็บลายให้คนอื่นด้วย ลายที่ยายอยากทำมากแต่ยังไม่ได้ทำคือลายมังกรกะลิผล หรือนาริผล (“บัณฑิตลาย” เป็นคำพูดของยายใช้กับการคิดประดิษฐ์ลาย)

ผ้าลายตัวหนังสือของยายฝ้ายทั้งที่เก็บไว้เองและมีหน่วยงานต่าง ๆ ขอไปเก็บ นับเป็นบันทึกคนทอผ้าที่น่าสนใจ ถ้อยคำในผืนผ้าของยายฝ้ายสะท้อนจิตใจที่ศรัทธาในพระพุทธศาสนาประการหนึ่ง และความเป็นศิลปินในตัวยายฝ้ายเองอีกประการหนึ่ง เพราะนอกจากถ้อยคำเหล่านี้จะปรากฏในผืนผ้าแล้ว ยายฝ้ายยังท่องกลอนที่แต่งไว้เองในสมัยสาว ๆ ให้เหล่าลูกหลานได้ฟังอย่างไม่รู้เบื่อหน่าย

ถ้อยคำในผืนผ้าของยายฝ้าย

“แม่ตายพลัดพรากไปจากไกลชาติหน้าไปขอพบประสบกันนางฝ้ายได้จัดทำ
แล้วตรวจน้ำคำว่าขันเป็นอันขาดอย่าให้คลาดแคล้วแม่แก่ไปไหน”

ผ้าเช็ดหน้าเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา



ยายฝ่ายผู้บันทึกตลาด

"หลังคิดสงสัยมีบุญมากบุญพากายไคลวันตายไปพวกพ้องร้องย่ำย่ำ
เวลาเกิดไม่ได้สิ่งใดหนาพากายอย่างเอียงไปเมืองผีฝ่ายบ้านไสโพเมืองตรัง"

ผ้าเช็ดหน้าเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

"โครงการกลุ่มทอผ้ากลุ่มที่๒หมู่ที่๔ ต.นาหมื่นศรีจ.ตรังวันที่๕มีนาเวทีศกขอหีบยก
เส้นด้ายเข้ามาต่างลายเขียน

ติดพ.ศ.๒๕๑๙เข้าวันเวียนจางเงียนน้อมกายไหว้ไตรรัตน์มีพระพุทธรธรรมสงฆ์ผู้ทรง
ศีลยอมกายินราโชนังยังกษัตริย์

ปฏิบัติช่วยเหลือประชาชนหม่อมเจ้าวิภาวดีรังสิตผู้ติดต่อกับกษัตริย์
เหตุผลยอมสละเวลาพาตัวตนเยี่ยมประชาชนกลุ่มทอผ้ามาสองวัน

เกล้ากระหม่อมกลุ่มที่๒หมู่ที่๔โอกาสดีถวายให้ของขวัญติดอยู่บ้านเลขที่๑๓๐อยู่ทุก
วันผู้จัดสรรนายประจวบพิทยพลชัยเป็นผู้ทรงคนาวุฒิหมู่ที่๔

มีหน้าที่ทำงานด้านวินิจฉัยอยู่ต.นาหมื่นศรีเกล้าตั้งใจ หน่วยงานใหม่กลุ่มทอผ้าผาสุ
เอย อภินันทนาการจากนางฝ่าย สุขคง ผู้จัดทำ"

ผ้าพานช้างเก็บที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา

"ฝ่ายสุขคงรักเสมอศีลห้าพระตรัสไว้ไม่ใช่หกตกนรกเสมอคงไม่เรื่อหัวว่าสร้างควม
ดีนี้ความชั่วบุญกับตัวจำต้องสร้างเมื่อล้ากรรมจำเอาไว้ศีลห้าอย่าไปทำใครถือ
ได้กรรมหายไปจากร่างใครล้ากรรมหาย จะได้สุข ใครได้ขึ้นชั้นฟ้าเชื่อว่าน้อยชม
นางฟ้าห้าร้อยสวเญใจหายมีนางรำรำประจักษ์กายก็อยู่ได้เพราะเกณฑ์เวรไม่มี"

ผ้าพานช้างเก็บที่บ้าน และที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา อีก ๑ผืน

เกิดมาเป็นมนุษย์สุดแสนยาก	มีกรรมมากอย่าหลังคิดสงสัย
มีบุญมากบุญพากายใคร	วันตายไปพวกพ้องร้องย่ำย่ำ
เวลามาเกิดไม่ได้สิ่งใดหนา	พากายอย่างเอียงไปเมืองผี
จะหาทรัพย์สิ่งใดก็ไม่มี	ทรัพย์สิ่งสร้างไว้ไม่ได้พา
เกิดก็ยากตายก็ยากลำบากแสน	เห็นแต่दानแปดแผ่นปากเจ็ดซีเท่านั้นหนา

อีกพื้นไฟอันไปซึ่งป่าช้า	ได้เลื้อยผ่านงุ่มง่ามไม่สนใจ
ทั้งเรือนเหี่ยวแลข้าวของท้องไร่นา	ทั้งช้างม้าวัวควายไม่ได้ไหร
อ่านแล้วฟังให้ตื่นะพิน้องไทย	ไม่ว่าใครหญิงชายตายทุกคน
ถึงจะแก่ไม่แก่แหละแม่หม่อม	ถึงไม่สูงไม่งอมก็ยอมหล่น
ปรมัตต์จัดไว้ไซ้ตัวตน	
.....	เราเป็นคนเกิดมาเมืองอาศัย
หมดเสบียงเลี้ยงตัวต้องกลับไป	นึกป่าไผ่สังเวชสมเพชกาย
ฟากเจ็ดชีสาตผืนและหมอนหนุน	ติดไปด้วยกายน่าใจหาย

ฯลฯ

ยายฝ่ายทองกลอนบทนี้ให้ฟัง บอกว่าเมื่อครั้งเจ้าอาวาสวัดนิกรรังสฤษฎ์ ที่อำเภอ ยานตาขาว ถึงแก่มรณภาพ นายเพียรซึ่งเป็นญาติโยมของท่านครู สั่งยายฝ่ายทองผ้าขาวข้าง ยายจึงแต่งกลอนบทนี้ใส่ไว้ในผืนผ้าครานั้น ต้องเก็บลาย ก่อเขาถึง ๑๕๐ เพลา ได้เห็นมีดโกน หน้าศพไว้เป็นเดือน

ตำนานการทอผ้าของยายฝ่ายผู้บันทึกตลาย กล่าวได้ว่าคนทอผ้ามีใช้เพียงช่างฝีมือ หากคนทอผ้าคือศิลปิน และสามารถใช้ความเป็นศิลปินกับศิลปะรอบด้าน

นอกจากยายฝ่ายแล้ว ยังมีอีกหลายยายแห่งนาหมื่นศรีที่ได้ถ่ายทอดประสบการณ์ ชีวิตคนทอผ้านาหมื่นศรีสู่ลูกหลาน

ยายเปลก น้อยพูล



ยายเปลกเกิดเมื่อปี ๒๔๕๙ ทอผ้ามาตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี แต่งงานเมื่ออายุ ๒๐ ปี ตอน แต่งงานทอให้เจ้าบ่าวเป็นผ้าพาด ๑ ผืน ผ้าถุง ๑ ผืน ตอนญี่ปุ่นขึ้น ผ้าขาดตลาด ได้เอาผ้าที่ ทอเก็บไว้ไปขาย ขายได้ผืนละ ๒๐ บาท มีลูก ๕ คน ตอนลูกยังเล็ก ๆ ทอผ้าถุงให้ปู่ หน้าฟืม ประมาณ ๒๐ นิ้ว ตอนนี้มีผ้าเก็บ ๘ ผืน ทอเองทั้งหมด ผ้าอายุเก่าที่สุด ๗๐ ปี ปัจจุบันทอ ไม่ไหวแล้ว แต่ยังกรอด้วยให้ลูกหลานอยู่บ้าง

ลูกหลานยายแปลกเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าหลายคน ที่บ้านจึงตั้งเป็นกลุ่มย่อย สำหรับสมาชิกรุ่นเก่ามาสอนให้รุ่นใหม่ มีกิจกรรม ๔ หลัง

ที่มวิจัยไปสัมภาษณ์ ไปเยี่ยม ไปกินข้าวที่บ้านยายแปลกหลายครั้ง ไปบ้านยายแปลกครั้งที่ ๓ ยายมอบผ้าให้ ๑ ผืน

ตอนที่ตรวจสอบยายแปลกก็มาร่วมได้ หลังจากนั้นไม่นานยายไม่สบาย เสรีเวที่สรุปทเรียนแล้ว เราไปเยี่ยมกันอีก ยายแปลกดีใจมากมีเรี่ยวแรงขึ้นมาทันที และในวันนั้นยายแปลกมอบผ้าให้เราอีก ๒ ผืน รวมเป็น ๓ ผืน สำหรับเก็บไว้ทำพิพิธภัณฑผ้า

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖ เราทำเวทีเผยแพร่ ยายแปลกยังนอนป่วย

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๔๖ ยายแปลกจากพวกเราไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ

แต่มรดกผ้าจากยายแปลกยังอยู่กับนาหมื่นศรีตลอดไป

ยายซัด ไหมจันทร์

ยายซัดเกิดปีมะโรง อายุ ๗๖ ปี หัดทอผ้าจากแม่สามี ตอนอายุ ๒๒ เริ่มทอผ้าพื้น ก่อน ต่อมาหัดทอผ้ายกดอก เริ่มจากลายแก้วชิงดวง ในความรู้สึกของยายนั้น ลายแก้วชิงดวงเป็นลายที่สวยงาม สวยกว่าลายแก้วชิงดวงที่มาเก็บใหม่ในตอนนั้น นอกจากนั้นก็ทอลายดาวล้อมเดือน ลายลูกแก้ว ทอเป็นแต่เก็บลายไม่เป็น หยุดทอเมื่อตอนญี่ปุ่นขึ้น ไม่มีเส้นด้าย เลิกทอผ้าก็ไปกรีดยาง กลับมาเริ่มทอผ้าอีกครั้งเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๖ ร่วมกับยายผอม ยายอิน ยายนาง แล้วทอมาจนถึงปัจจุบัน มีลูกสาว ๒ คน ทั้ง ๒ คน เป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้า



ยายซัดตอนนั่งทอผ้าประจำอยู่ที่กลุ่มในวันที่ไม่ป่วย

ยายซัดเป็นคนรุ่นอาวุโสคนเดียวที่ทอที่พื้นบ้านอยู่กับกลุ่มมาตลอด ใครไปใครมาก็ถ่ายรูปยายซัดไปลงหนังสือ ผ้าของยายซัดมีวางขายสม่ำเสมอ จนกระทั่งเมื่อต้นปี ๒๕๔๔ เริ่มไม่ค่อยสบาย จนต้องหยุดทอผ้าไป ตอนเราทำเวทีครั้งแรก ยายซัดแข็งแรงขึ้น มาร่วมเวทีกับเราได้แต่ยังทอผ้าไม่ไหว จนเมื่อเราทำเวทีสุดท้ายเสร็จ ยายซัดมาบอกเราว่าผ้าพานช้างที่ทอเก็บไว้เกิดหายไป จะมาขอใช้ที่ปฏิบัติการของเราเพื่อทอผ้าพานช้างผืนใหม่

ตอนนี้ยายซัดทอผ้าพานช้างเสร็จแล้ว

และเริ่มป่วยอีกครั้งหนึ่ง

ยายเจิม ชูบัว



ยายเจิมเกิดปีกุน ตอนนี้อายุ ๘๑ ปี เกิดที่บ้านนาหมื่นศรี แต่งงานเมื่ออายุ ๑๘ ปี เริ่มหัดทอผ้าหลังแต่งงาน แม่เป็นคนสอนให้ หัดทอผ้าพื้นก่อน แล้วจึงหัดทอลายยกดอก และหัดเก็บลายเอง ลายที่ทอและเก็บลายได้มีหลายลาย เช่น ลายลูกแก้ว ลูกแก้วฝูง ดอกจัน ดอกพรวัว เป็นต้น

ตอนหลังย้ายมาอยู่บ้านสามมีที่หน้าโรงเรียนบ้านควนสวรรค์ ได้ทอผ้าบ้าง หยุดไปบ้าง ต่อมาได้รวมกลุ่มกับยายนางพื้นฟูการทอผ้าลายมรดกของนาหมื่นศรีกันอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากเป็นคนทอผ้าแล้ว ยายเจิมยังเป็นผู้สอนทอผ้าและเก็บลายให้คนอื่นด้วย ตอนที่ปากุศลตั้งกลุ่มทอผ้า ยายเจิมเป็นคนช่วยสอนคนอื่น ๆ และช่วยดูแลเรื่องการทอผ้า ในขณะที่ปากุศลต้องจัดการประสานงานต่าง ๆ ให้กลุ่มอยู่ได้

บ้านยายเจิมอยู่ติดกับที่ทำกรกลุ่มทอผ้า ยายเจิมอยู่กับกลุ่มมาตลอด

ยายเปื่อน ชุนทอง



ยายเปื่อนเกิดเมื่อปีมะโรง อายุ ๗๕ ปี ๗๖ ทุกวันนี้ยายเปื่อนยังนั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุนบ้าน เก็บลายเองมาตลอด ยายบอกว่า เด็กรุ่นใหม่ไม่เอา ว่าช้าบ้าง รายได้ไม่พอบ้าง จะบอกให้ว่า ยายทอผ้ามาตลอดชีวิต ลูก ๔ คน เลี้ยงมากับอาชีพทอผ้าของยายนี้แหละ

ยายเปื่อนเป็นคนช่างจำมากที่สุด ลายอะไรก็นัดต้องถามยายเปื่อน ลายเก่าแก่มากทบทวนกับยาย วันหนึ่งเกิดป่วยต้องเข้าโรงพยาบาล ออกจากโรงพยาบาลได้ ๓ วันมานั่งที่กลุ่ม เราประชุมกันไปพลาง มีข้อสงสัยก็ซักถามยายเปื่อน ถามไปถามมายายเปื่อนร้องเพลง "ทอโหกเหอ ทอพื้สามสิบสอง..... ทอพื้สามสิบสี่... ล้านวนตาหนูกับยายเดียม แล้วยังเล่าเรื่องคนจากบ้านนาหมื่นศรีที่เข้ามาอยู่หนองหัวนุ่นแรก ๆ รวมทั้งปู่และพ่อของยายด้วย

ยายผัน เติ่งรัง



ยายผันเกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี หัดทอผ้านี้ตั้งแต่อายุ ๑๒ ปี หัดกับยายแดงเมียตาทบ ทอผ้าเป็นก่อนเข้าโรงเรียน ตอนอายุ ๑๕ ปี ทอผ้านุ่งลายลูกแก้วฝู่ง ยายแดงทบเก็บลายให้ ทอ ๓ ผืน ให้เพื่อน ๆ คนละผืน คือยายร่วม ยายเพ็ญ สาว ๆ ได้ใส่ไปเที่ยวดูมโนราห์ที่งานวัด เจาะ(วัดจอมไตร) มีหนุ่ม ๆ เดินตามมาขอผ้าดูกินกับข้าว ผ้าผืนนี้แหละที่ยายเก็บไว้ แม้ถูก วัวกิน หนูแทะ ก็ไม่ยอมทิ้ง จนในที่สุดได้มอบให้ทีมวิจัยไว้ทำพิพิธภัณฑ์ผ้า

ตอนแต่งงานอายุ ๒๐ ปี ทอผ้ายืนตัวแดงฟุ้งตัวนแสด ตัดถุงสำเร็จเป็นชุดเจ้าสาว เก็บลายเองได้บางลาย ทอผ้าขายมาตลอด ทุกวันนี้ตอนเช้ายายผันขายขนมจีน ตอนบ่าย วาง ๆ จึงได้ทอผ้า นาน ๆ ถึงได้ส่งขายสักผืนหนึ่ง

ผ้าทอของยายผัน เนื้อแน่น เนียนเรียบ ลายผ้าสม่ำเสมอ ใครได้ไปก็ชื่นชมยิ่งนัก

ยายหวล ทองแจ้ง

ยายหวลเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๖๖ ตอนนี้อายุ ๘๐ ปี หัดทอผ้าเมื่ออายุ ๑๔ ปี หัดจากแม่ ทอผ้าพื้นก่อน ผ้าแต่งงานก็ทอเอง ได้ขายผ้าเข็ดหน้าทีทอผืนละ ๑ บาท อ่านหนังสือไม่ออก แต่ทอลายตัวหนังสือได้ โดยให้คนอื่นเขียนตัวหนังสือให้ดู แล้วยายค่อย ๆ แกะลายเก็บลาย ลงทอ จนเป็นตัวหนังสือเหมือนแบบ วันนี้ยายหวลเลิกทอผ้าแล้ว แต่ยังมีลูกสาวเป็นสมาชิก กลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี ๑ คน



ผ้าเก็บของยายหวล เก้าที่สุด ๖๒ ปี



เครื่องมือทอผ้ายังเก็บอยู่ใต้ถุนเรือน

ยายพิน ฤทธิมา



ยายพินเกิดปีกุน อายุ ๘๑ ปี เดิมอยู่ตำบลนาหมื่นศรี ย้ายไปอยู่บ้านตะหมก ตำบลละมอนานแล้ว หัดทอผ้ากับพี่สาวของปู่ เรียนโรงเรียนที่บ้านหนองห้วย แต่งงานตอนอายุ ๑๙ ปี นุ่งผ้าซิ่นทอเอง เป็นผ้าที่มัด ทอผ้าห่มให้เจ้าป่าด้วย ทอได้หลายลาย เคยทอมาแล้ว ทั้งลายลูกแก้ว แก้วชิงดวง ดอกจัน ดาวล้อมเดือน ตัวหนังสือ เก็บลายเองได้ด้วย ยัยจำได้ว่า ผ้ายาว ผ้าถุง สมัยก่อนทอลายดอกพิกุล ๔ นัด ลายเกสร หัวพลุ ตานก ตาราง เวลาคั้นนูกตาสมุกต้องปักหลักกลางดิน

ยายพินเป็นคนทอผ้าฝีมือดีอีกคนหนึ่ง สมัยสาว ๆ ทอผ้าขาย ทอได้แล้วก็นำขายที่ไกล ๆ ถึงย่านตาขาว ปะเหลียนก็เคยไป

ผ้าห่มลายลูกแก้วยีนแดงพุงเขียวผืนสวยของยายพิน ที่มิจัยรับมอมมาจากยายเพื่อเก็บไว้จัดพิพิธภัณฑ์ผ้า

ยายดับ คงมน



ยายดับเกิดที่บ้านหัวเขา ปืซวด อายุ ๘๐ ปี ตอนเด็ก ๆ เรียนหนังสือที่โรงเรียนวัดหัวถนน ออกจากโรงเรียนจึงได้หัดทอผ้า ยายดับบอกว่าสาว ๆ สมัยก่อนต้องทอผ้าเป็น ทำนาเป็น และเป็นการบ้านการเรือน ยายดับเป็นทุกอย่าง

ยายดับแต่งงานตอนอายุ ๒๐ ปี ตก(เรียกสินสอด) ๗๕ บาท ทอผ้าตั้ง ๒ ชุด ผ้านุ่งตาสมุกสีแดงสดกับผ้าห่มลายลูกแก้วแดงเหลืองชุดหนึ่ง อีกผืนหนึ่งเป็นผ้าพื้นสีน้ำเงิน ผ้าห่มจำไม่ได้ เจ้าป่านุ่งผ้าโจงกระเบน เสื้อดอก กระดุมท่อน(ผ้าครึ่ง) เหน็บกริช

เรื่องทอผ้า ยายดับทอได้หลายลาย เก็บลายเองได้ จำลายเก่าได้หลายลาย ลายที่คนอื่นลืม ๆ ไปแล้ว คือ เกสร ดอกเข็ม ที่มัด ยายยังจำได้เลา ๆ ก่อนญี่ปุ่นขึ้นยายดับทอผ้านุ่งเก็บไว้หลายผืน บางทีก็ขายบ้าง ผ้าตาสมุกผืนละบาท ยายดับทอผ้าห่มสวย ๆ ไว้หลายผืน มี

การดัดแปลงลายลูกแก้วประสม ลักษณะลายแปลกกว่าคนอื่น ถือเป็นคนทอผ้าระดับฝีมืออีกคนหนึ่งของนาหมื่นศรี

ตอนตั้งกลุ่มทอผ้ายายดัดไม้ได้ไปร่วมด้วย แต่ทอผ้าอยู่ที่บ้านมาตลอด มีคนไปซื้อถึงบ้าน ตอน พ.ศ.๒๕๔๐ อบต.สนับสนุนงบสร้างโรงทอกับทำก็ ตั้งกลุ่มช่วยที่หน้าบ้านยาย ตอนนียายดัดไม้ได้ทอผ้าแล้ว เพราะสุขภาพไม่ค่อยดี แต่ยังมีลูกสาวเป็นผู้สืบทอดการทอผ้าด้วยก็กระตุก

ยายนาง หนูชู



ยายนางเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๔๕๗ อายุ ๘๙ ปี แล้ว เป็นพี่สาวของยายเผียนกับยายแฉล ทอผ้าเป็นตอนอายุ ๒๐ ปี หัดทอกับพี่สาว ทอผืนแรกนุ่งเอง ตอนแรกทอแบ่งกันเองไม่ได้ขาย หัดทอผ้ายกดอกกับยายอิน ผ้านุ่งแต่งงานทอเอง การเก็บลายไม่ได้เก็บเป็นกันทุกคน คนที่ไม่ถนัดก็ออกปากคนอื่นให้ช่วยเก็บลายให้ ผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้องก็ออกปากยายแดง สาบเก็บให้

ตอนนี้ผ้าเก็บของยายนางมีอยู่ ๒ - ๓ ผืน ผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้องผืนสำคัญนั้น ยายนางมอบให้ทีมวิจัยเพื่อเก็บในพิพิธภัณฑ์ผ้า

ยายเผียน อ่อนช่วย



ยายเผียนเป็นน้องสาวยายนาง เกิดปีจอ อายุ ๘๒ ปี หัดทอผ้าครั้งแรกเมื่อ ๑๗ ปี หัดกับยายนาง พี่สาว ทอผ้าพื้นแล้วค่อยทอผ้าตา ทอยยกดอกจ้างยายเหลียดเก็บลาย ตอนญี่ปุ่นขึ้นผ้านุ่งก็ไม่มี ปั่นฝ้ายเอง หยุดทอผ้าไปนาน มาทอใหม่ตอนยายนางร้อยปี ปี ๑๖ ผ้าทอเก็บไว้มีหลายผืน รวมทั้งผ้าห่มลายช่อล่อกอผืนใหญ่

ยายลับ คงแก้ว



ยายลับเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่บ้านหนองหว้า ตำบลหนองเป็งใต้ เวียงหนองลือที่เวียงเวียง
เพาะปัญญา อยู่บ้านกับย่า ย่าทอผ้าแต่ไม่ให้หลานทอ จึงแอบทอ ในที่สุดก็ได้ให้ตนเป็น
ตอนแต่งงานทอผ้าชุดเจ้าสาว ผ้านุ่งย่นตัวแดง พุงตัวนทอง นุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อเข้าเอว
(เข้ารูป) แขนแคศอก คอปก ห่มพาดเฉียงแพรสียอดกล้วย เป็นผ้าซิ่น ส่วนผ้าตั้งทอ ๓ เล้ารับ
เพราะตก(เรียกสินสอด) ๓๕ บาท แต่งงานแล้วมาอยู่นาหมื่นศรี ยึดอาชีพขายขนมจีน และ
ทอผ้าขายด้วย ลายลูกแก้วเก็บลายเองได้ ลายซอลอกอมีคนที่บ้านเจาะสอนให้ ตอนมาอยู่
นาหมื่นศรีให้ยายอินเก็บลายให้ ผ้าที่ทอขายเป็นผ้านุ่ง หางกระรอก ตาสมุก คนซื้อมาจาก
พัทลุงก็มี

ตอนนี้ยายลับอายุ ๘๓ ปี ไม่ได้ทอผ้ามานานแล้ว แต่ยังจำเรื่องเก่า ๆ ได้ดี ลายผ้าหลาย
ลาย ยายบอกได้ว่าเรียงด้ายอย่างไร เก็บลายอย่างไร การนุ่งห่มผ้าแบบต่าง ๆ บอกได้ ทำให้ดู
ได้หมด เพลงกล่อมเด็กก็ว่าได้หลายบท

ปากุศล นิลล่อ



ปากุศลเกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่หมู่ที่ ๗ บ้านไสข่ปลีก ตำบลนาหมื่นศรี เวียงหนองลือที่
โรงเรียนบ้านควนสวรรค์ แต่งงานกับคนนาหมื่นศรีที่ต่อมามีตำแหน่งเป็นกำนัน เมื่อกำนันจึง
ต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับลูกบ้านและเจ้านายของกำนันไปด้วย ปากุศลสมัยสาว ๆ จึง
กว้างขวางอยู่ในชุมชน และรู้จักมักคุ้นกันดีกับเจ้าหน้าที่ทางการ

เริ่มหัดทอผ้าเมื่อยายนางผู้เป็นแม่ชักชวนเพื่อน ๆ มารวมกลุ่มทอผ้าด้วยที่บ้าน จากนั้นก็เป็นผู้ก่อตั้งกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี ด้วยลักษณะความเป็นผู้นำ และความสามารถในการประสานสัมพันธ์ของป้ากุศล ทำให้กลุ่มฯ ได้รับการสนับสนุนจากทางการอย่างต่อเนื่อง ป้ากุศลใช้เวลามายาวนานเกือบ ๓๐ ปี กับการสร้างและดำรงความเป็นกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี จนสมาชิกกลุ่มทุกคนยอมรับว่า ถ้าไม่มีป้ากุศล คงไม่มีวันนี้ของกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี

วันนี้ป้ากุศลวางความรับผิดชอบเรื่องกลุ่มทอผ้าให้ลูกหลานจัดการกันเอง ว่าง ๆ ป้ากุศลก็ไปช่วยสอนการทอผ้าให้นักเรียนหรือกลุ่มหัดใหม่ แต่เมื่อมีเรื่องสำคัญของกลุ่ม ป้ากุศลยังคงดูแลให้คำปรึกษาต่อไป

ป้ากุศลยังคงเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี

บุญช่วย บันทอง



บุญช่วยเกิดเมื่อ พ.ศ.๒๕๐๓ อยู่บ้านเลขที่ ๑๔๐ หมู่ ๓ ตำบลนาหมื่นศรี เริ่มหัดทอผ้าเมื่ออายุ ๑๓ ปี เหตุที่มาทอผ้าเพราะเห็นแม่แก่(ยายเจิม)ทอผ้าแล้วชอบ แม่แก่เองก็อยากให้ลูกหลานทอผ้าเป็นจึงสอนให้ มียายบิรม ยายฝ่าย ช่วยสอนให้ด้วย เริ่มหัดทอลายลูกแก้ว เหตุที่เลือกทอผ้าลายมรดกเพราะไม่ค่อยมีคนสนใจทอ และตัวเองเห็นผ้าลายมรดกมาตลอดลายที่ทอได้และสามารถเก็บลายได้ด้วยมีหลายลาย เช่น ลายลูกแก้ว ลูกแก้วฝูง แก้วชิงดวง ดยกัน ดาวล้อมเดือน ซอลลอก ท้ายมั่งคุด เม็ดแดง ดอกกก ตึกตา ตัวหนังสือ

บุญช่วยมีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษเรื่องการเก็บลาย พวกทอก็กระตือรือร้นหลายคน อาศัยบุญช่วยเป็นคนเก็บลาย

นอกจากเก็บลายเก่งแล้ว บุญช่วยยังสืบทอดความเป็นลูกศิษย์ของยายฝ่าย สามารถคิดลายใหม่ขึ้นเองด้วย เป็นลายสืบทอดมรดกที่ทอที่บ้าน ลายคิดใหม่ ๒ ลาย คือ ลายใบโพ กับลายแมงมุม

บุญริน ปราบโรค



บุญริน อยู่บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐ หัดทอผ้าเป็นมาตั้งแต่อายุ ๑๖ ปี เพราะแม่ทอผ้าลายโบราณ ที่แรกพี่สาวจะซื้อจักรเย็บผ้า แต่พอบอกว่าให้ทอผ้าเป็นก่อน ก็เลยทอผ้า คนสอนทอผ้าคือยายอิน เขยขึ้นจิตร แม่ไม่ได้สอน ลายที่ทอได้เป็นลายแรกคือลายดอกจัน ลายอื่น ๆ ได้แก่ แก้วชิงดวง ดาวล้อมเดือน ดอกจัน ลูกแก้ว ประสมดอกจัน ตัวหนังสือ ราชวัตร ตึกตา เก็บลายได้ด้วยตัวเอง

บุญรินยังมีพี่สาวอีกคนหนึ่งชื่ออารี (ดำแก้ว) เพิ่งพอรู้ แต่งงานแล้วย้ายไปอยู่ตำบลท่าสะบ้า อำเภอวังวิเศษ เป็นอีกคนหนึ่งทอผ้าลายมรดกส่งให้กลุ่ม

ตอนนี้บุญรินยังทอผ้าลายมรดกส่งให้กลุ่มเป็นประจำ

บุญชีพ ยิ้มสง



บุญชีพ มีอีกชื่อหนึ่งว่าจำเป็น อยู่บ้านเลขที่ ๑๖๓ หมู่ ๔ ตำบลนาหมื่นศรี เกิดเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นหลานสาวของยายฝ้าย เพิ่งเริ่มทอผ้าเมื่ออายุ ๒๑ ปี หัดกับยายฝ้าย โดยเรียนลายเม็ดแตงเป็นลายแรก เหตุผลที่เลือกทอผ้าลายมรดก เพราะชอบประการหนึ่ง และเป็นรายได้เสริมด้วย บุญชีพเป็นแม่บ้านเต็มตัว อยู่บ้าน เลี้ยงลูก และทอผ้ายามว่าง ตอนนี้สามารถทอและเก็บลายเองได้หลายลาย เช่น เม็ดแตง ดอกเทียน ดอกกก ตัวหนังสือ ครุฑ หงส์ นางขึ้นนอน ตึกตา ซ่อมาลัย ลูกแก้ว ลูกแก้วฝูง แก้วชิงดวง

เมื่อนั่งลงตรงก็ทอผ้า บุญชีพบอกว่าใจเข้าสู่สมาธิและความสงบเย็น ทอผ้าไปนาน ๆ เข้า ใจนิ่ง ร้อนหนาวน้อยลงกับสิ่งที่มากกระทบ

ความคิดในขณะนี้คือ อยากสืบทอดผ้าลายโบราณไม่ให้สูญหาย อยากประดิษฐ์ลายใหม่ ๆ และฝากถึงเยาวชนรุ่นหลังว่าอยากจะให้หันมาสนใจการทอผ้าด้วยที่บ้านกันบ้าง

บุญชีพ หลานยายฝ้าย เป็นอีกคนหนึ่งที่ตั้งใจสืบทอดมรดกลายผ้านาหมื่นศรี

ศัพท์ที่ใช้ในการทอผ้าไหมนคร

ก่อเขา	บางแห่งเรียกเก็บตะกอล เป็นการใช้เส้นด้ายขนาดใหญ่ ผูกเส้นด้ายยืนที่เป็นเส้นยกที่คัดแยกคั่นไว้กับไม้เรียว เพื่อใช้ยกแยกเส้นสำหรับสอดด้ายพุ่งให้เป็นผืนผ้าและลวดลายตามต้องการ
เก็บลาย	การจัดแยกเส้นด้ายยืนเป็นเส้นยกเส้นข่ม ตามสูตรของแต่ละลาย แล้วใช้ไม้เรียวสอดคั่นไว้ บางทีเรียก คัดลาย เพราะต้องคัดแยกเส้นด้ายขึ้นลง หรือยกข่ม หรือบนล่าง
แกะลาย	การนับเส้นด้ายยืนในผืนผ้าเดิม แยกเป็นเส้นยก เส้นข่ม จากผืนผ้าเดิม เพื่อสร้างลาย โดยการเขียนลงในกระดาษกราฟ หรือจุดเป็นสูตรไว้
เขา	บางแห่งเรียกตะกอล เป็นอุปกรณ์ทำหน้าที่แยกเส้นด้ายยืนให้ขึ้นลง เพื่อให้เส้นด้ายสอดขัดกัน เกิดเป็นเนื้อผ้า เขามี ๒ ชนิด คือ เขายกดอก และเขาลายขัด วิธีทำให้เชือกหรือเส้นด้ายเบอร์ขนาดใหญ่ เช่น เบอร์ ๙ เบอร์ ๖ คล้องเส้นด้ายยืนผูกไว้กับไม้เรียว ๒ อันประกบกันเป็นโครงยึดด้าย เขายกดอกของที่บ้านเป็นเขาลอย วางอยู่บนด้ายยืน จำนวนเขาที่ผูกต่อ ๑ ลายนับเป็นนัด หรือ ไม้ ส่วนเขาลายขัดมี ๒ เขา แยกเส้นด้ายบนล่าง ผูกโยงกับไม้กลม ห้อยไว้ข้างล่างสำหรับใช้เท้าเหยียบสลับกัน
คั่นหูก	การเตรียมด้ายยืน โดยนำด้ายที่กรอเข้าเรียบร้อยแล้วมาจัดเรียงเสียบไว้กับรางเสียบหูก แล้วดึงด้ายมาพันกับหลักของที่คั่นหูก กลับไปกลับมาจนได้ความยาวที่ต้องการ ซึ่งต้องเดินหลายเที่ยวจนครบความกว้างของผ้า บางทีเรียกเดินด้าย
คบ	การใช้เส้นด้ายกับเส้นไหมพันเข้าด้วยกันให้เป็นเกลียว ก่อนกรอเข้าเรียงเพื่อใช้เป็นด้ายพุ่งสำหรับทอผ้าหูกกระรอก
ชายบัด	ส่วนของผ้าห่มและผ้าเช็ดหน้าที่เริ่มต้นทอ จะใช้สีต่างไปจากสีพื้น ทอเป็นแถบสั้น ๆ ประมาณ ๑ - ๒ เซนติเมตร
ชายผ้า	ส่วนของผ้าห่ม ๒ ข้าง ที่เว้นไว้พิเศษโดยทอเป็นผ้าพื้นไม่ได้ทอยกดอก
ชายรุ่งริ่ง	ชายครุยของผ้าห่ม
เขา	การนับผ้าทอ โดยกำหนดจากการที่คั่นหูกใส่ด้ายชุดใหม่แต่ละครั้ง ใส่ด้ายใหม่ชุดหนึ่ง นับเป็นเขาหนึ่ง
ด้ายตี	ด้ายพุ่งสำหรับทอยกดอก
ด้ายไส	ด้ายพุ่งทอลายขัดใช้สลับกับทอยกดอก เพื่อหมุนลายยกดอกให้หมุนขึ้น

ตรน	อุปกรณ์ฟุ้งด้ายทอ สมัยก่อนทำด้วยไม้ไผ่ ปัจจุบันใช้ท่อพลาสติกแทน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้วฟุต เป็นท่อกลวง สำหรับสอดใส่รีด
แตกลาย	การตัดแปลงจากลายเก่าเป็นลายใหม่
ถีบผึง	อาการที่เนื้อผ้าปริแยก เพราะไม่ค่อยได้เลื่อนผึงตาม
ดินเหยียบ	เป็นไม้ผูกโยงกับเขาลายขัด กี่ตัวหนึ่งมี ๒ อัน ไว้สำหรับเหยียบขยับ เส้นด้ายขึ้นลงตอนทอลายขัด ทำจากไม้ไผ่กลม หรือไม้กลมอื่น ๆ
เที่ยว	การเดินด้ายจนครบความยาวของผ้าที่ต้องการในแต่ละชุดของเส้นด้ายที่ กำหนดไว้เป็นจำนวนรีด เช่น เดินด้ายทีละ ๒๐ รีด ความยาวของด้าย ที่ต้องการ ๒๕ หลา เดิน ๕ หลาก จึงจะครบ นับเป็น ๑ เที่ยว (ได้ครึ่งหลา เพราะ ๒๐ รีด สอดได้ ๒๐ ช่องพันฟืม) เก็บเส้นด้าย ๑ ครั้ง แล้วเดิน เที่ยวต่อไปจนครบความกว้างของผ้าที่ต้องการ
ธง	ริ้วเล็ก ๆ ในผืนผ้า ประเภทผ้าตา ใช้ด้ายสีต่างกัน ๑ ช่องพัน หรือ ๒ เส้น เพื่อให้เห็นเป็นกรอบชัดเจน
นัด	จำนวนเขายกดอก บางทีเรียกไม้ นับเป็นไม้ ๑ ไม้ ๒ ไม้ ๓.....
เป็นกรูด	ริมผ้าขรุขระ เพราะด้ายไม่ตึง หรือหันด้านใส่รีดมากเกินไป จนคับตรน ทำให้การฟุ้งด้ายติดขัด
แปลง	ฟุ้งด้าย บางทีเรียก แปลงตรน
ผึง	เครื่องมือสำหรับชิงผ้าให้ตึงเท่ากัน ๒ ด้าน ทาบตรึงริมผ้าไว้ได้ผืนผ้า และ ต้องคอยขยับเลื่อนเป็นระยะสม่ำเสมอในขณะที่กำลังทอ เพื่อไม่ให้ผ้าย่น
ผ้านุ้ย	ผ้าเช็ดหน้า บางทีเรียกลูกผ้า
พัน	ช่องพันฟืม ๑ ช่อง นับเป็น ๑ พัน ปกติใส่เส้นด้ายพันละ ๑ หัว ๒ เส้น ยกเว้นช่วงริมตีน ที่ต้องการให้หนาเป็นพิเศษ สอดพันฟืม ๒ หัว ๔ เส้น
ฟืม	เครื่องตบกระแทกเส้นด้ายให้แน่นชิด ทำด้วยโครงไม้ ใช้เบี่ยงคลุ้มหรือ ไม้ไผ่มาจักเป็นซี่เล็ก ๆ เรียงชิดกัน เพื่อเป็นที่สอดด้ายยืน ปัจจุบันทำด้วย โลหะ
แม่แคร่	ส่วนประกอบของผ้าห่ม อยู่ถัดเข้ามาจากริมตีนเป็นสีเดียวกับสีพื้น
ยกดอก	การทอผ้าที่ใช้ด้ายพุ่ง ๒ ชนิด ชนิดที่ ๑ เรียกด้ายตี คือเส้นด้ายที่ทำให้ ปรากฏดอกเป็นตัวนูนสูงกว่าสีพื้น ทอตามลายแต่ละนัด ชนิดที่ ๒ เรียก ด้ายใส่ ใช้ทอลายขัดสลับด้ายตีทุกครั้งเพื่อเป็นโครงร่างผืนผ้าและหนุน ยกดอกให้นูนเด่นขึ้นจากเนื้อผ้า หากเส้นด้ายตีหลุดออกไปผืนผ้าจะยัง คงอยู่ในลักษณะผ้าพื้น

ริมตีน	เป็นริมนอกสุดของผ้าตามแนวด้ายยืน ข้างละประมาณ ๕ ช่อง ฟันพิม ช่องละ ๔ เส้น เพื่อให้เนื้อผ้าส่วนนั้นหนาขึ้น เป็นกรอบโครงนอกสุดของ ผืนผ้า ผ้าหมของนาหมื่นศรี นิยมใช้ริมตีนสีขาว
ริมผ้า	ส่วนที่ติดกับริมลายยกดอก คั่นระหว่างลายยกดอกกับกรอบของผ้า ต้องเว้นไว้ ๘ เส้น เก็บ ยก ๔ ชม ๔ เพื่อเป็นหลักยึดตอนกลับตัวของ ด้ายตี
ลายขัด	เกิดจากการสลับเส้นด้าย บนล่าง หรือ ยกชม ๑:๑ ซึ่งจัดเตรียมมาตั้งแต่ ตอนค้นหูก โดยเก็บเส้นด้ายแต่ละหัวให้ไขว้กันไว้ในลักษณะเดียวกันทุก หัว ตอนสอดฟันพิมก็จะมีไม้เรียวคั่นแยกด้ายบนล่างไว้แล้ว ไม่ต้องเก็บ ลาย เมื่อก่อนเขาจะร้อยด้ายไปที่ละเส้นทั้งบนล่าง แล้วผูกไว้กับตีน เหยียบ การทอแต่ละครั้งต้องสลับเท้าเหยียบ เกิดเป็นผ้าพื้น
ลูกเกียบ	การใช้ด้ายยืนหรือด้ายพุ่งสีต่างจากสีพื้น ๔ เส้น เพื่อให้เห็นเป็นริ้ว มักใช้ เป็นริ้วคู่
ลูกผ้า	ผ้าเช็ดหน้า บางทีเรียกผ้านุ้ย
ศอกก่า	การกำหนดความยาวของผ้า ความยาว ๑ ศอก คือวัดจากข้อศอกจน สุดปลายนิ้ว ถ้าศอกก่า คือวัดศอกโดยกำมือก่อน ผ้าจะสั้นลงกว่าศอก ธรรมดาเล็กน้อย
สืบหูก	การใช้เส้นด้ายที่ค้นด้ายใหม่มาต่อกับเส้นด้ายในกี่ที่ทอจนหมดเขา และ ตัดผ้าออกไปแล้ว บางทีเรียกว่า สืบ ลั่น ๆ วิธีนี้ใช้กับการทอลายเดิม ไม่ ต้องร้อยเก็บลายใหม่
หน้าผ้า	ส่วนที่ทอลายยกดอก ลั่น ๆ ประมาณ ๑ เซนติเมตร คั่นด้วยลูกเกียบหรือ ริ้ว ก่อนถึงทอลายยกดอก มีเฉพาะในผ้าหมของนาหมื่นศรี
หันด้าย	กรอบด้าย
หลบ	การนับความกว้างของพิม โดยทั่วไป ๑ หลบ เท่ากับ ๔๐ ช่อง ฟันพิม ถ้าฟันพิมห่างกว่านี้ จะมีช่องน้อยลง ฟันพิมชิด ช่องมากขึ้น

บทที่ ๕ บทสรุป

ผลตามวัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดวัตถุประสงค์หลักไว้ ๓ ข้อ ได้แก่

๑. เพื่อศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอหมิ่นศรี
๒. เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้าทอหมิ่นศรี ให้เป็นมรดก

วัฒนธรรมของท้องถิ่น

๓. เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้าของหมิ่นศรี

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๑ การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญา รวมทั้งค้นหาเอกลักษณ์ของผ้าทอหมิ่นศรี

ผลการวิจัย มีดังนี้

องค์ความรู้และภูมิปัญญา

แบ่งเป็น ๒ ด้าน คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน และองค์ความรู้เรื่องผ้า

๑. องค์ความรู้เกี่ยวกับบริบทชุมชน สภาพทั่วไป ประวัติและวัฒนธรรมของชุมชน พบว่าชุมชนนาหมิ่นศรี มีอายุระหว่าง ๑๐๐ – ๒๐๐ ปี มีประวัติศาสตร์ ตำนาน และศิลปวัฒนธรรมเป็นของชุมชน

๒. องค์ความรู้เรื่องผ้าทอหมิ่นศรี มีดังนี้

๒.๑ ผ้าทอหมิ่นศรีแบ่งตามลักษณะการใช้งาน ได้ ๑ ชนิด ได้แก่ ผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้าเช็ดหน้า และผ้าทอด้วยจุดประสงค์พิเศษ ซึ่งแบ่งย่อยเป็น ผ้าพาดหัว ผ้าตั้ง และผ้าถวายพระ

๒.๒ ผ้าทอหมิ่นศรีแบ่งตามลักษณะลวดลาย ได้ ๓ ชนิด ได้แก่ ผ้าพื้น ผ้าตา และผ้ายกดอก แต่ละชนิดสามารถแบ่งย่อยเป็นชื่อลายต่าง ๆ ได้ยกหลายลาย

ผ้าพื้น เป็นผ้าที่ใช้ด้ายยืนสีเดียว มี

ผ้าพื้นธรรมดา แบ่งเป็น ผ้าพื้นสีเรียบและผ้าพื้นสีเหลือง

ผ้าหางกระรอก

ผ้าล่อง หรือผ้าริ้ว มีลายต่าง ๆ ได้แก่ หัวพลู ดอกเข็ม กองข่อย

ผ้าตา เป็นผ้าที่ใช้ด้ายยืนสลับกันตั้งแต่ ๒ สีขึ้นไป มี ตาสมุก ลูกไข่

ตาราง ตานก ตาเท่ากัน และดอกมุด

ผ้ายกดอก เป็นผ้าที่ใช้ด้ายพุ่ง ๒ ชนิด คือด้ายตี สำหรับทอลายยกดอก และด้ายไล่สำหรับทอลายขัดเพื่อหนุนยกดอก มี ลายลูกแก้ว ลูกแก้วพุ่ง ลูกแก้วย่าน ลูกแก้วสี่หน่วยใน ดอกจัน ดาวล้อมเดือน แก้วชิงดวง ช่อมาลัย ช่อล่ออก ดอกกก ดอกมะพร้าว ดอกพิกล ดอกเทียน ท้ายมังกร เกสร เม็ดแตง ข้าวหลามตัด ราชวัตร ราชวัตรห้อง ที่นั้ด ครุฑนกเหว(นกการะเวก) หงส์ รูปคนหรือตุ๊กตาถือดอกบัว ชี้นอน(กินรี) ตัวหนังสือ และลายประสม

๒.๓ วัสดุอุปกรณ์ทอผ้าที่สำคัญ ได้แก่ กี่ เครื่องมือเตรียมด้าย และด้ายทอ คนทอผ้าต้องรู้จักการใช้งานเครื่องมือต่าง ๆ การเลือกใช้เส้นด้ายและการคิดคำนวณเส้นด้าย

๒.๔ ขั้นตอนการทอผ้า มี ๘ ขั้นตอน ได้แก่ หั่นด้าย คั่นลูก สอดฟันฟัน ม้วนด้าย ก่อเขาลายขัด เก็บลาย ก่อเขายกดอก และทอผ้า

๒.๕ วัฒนธรรมการใช้ผ้าของชุมชนนาหมื่นศรีที่ยังคงสืบทอดต่อเนื่อง คือการใช้ผ้าหม่มเป็นผ้าพาดในโอกาสพิเศษ เช่น ไปวัด งานบุญ แต่งตัวเจ้าหน้า และทอผ้าสำหรับตัวเองเป็นผ้าพานช้างเตรียมไว้พาดโลงศพ

องค์ความรู้และภูมิปัญญาเหล่านี้ มีอยู่ในคนรุ่นอาวุโสเป็นส่วนใหญ่ แต่ไม่ค่อยได้ถ่ายทอดสู่คนรุ่นปัจจุบัน งานวิจัยนี้ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูล การตรวจสอบซ้ำและการบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งการแปรเป็นสื่อเอกสาร สื่อนิทรรศการ เผยแพร่ต่อชุมชนนาหมื่นศรี ลูกค้า และผู้สนใจ

เอกลักษณ์ผ้านาหมื่นศรี

เอกลักษณ์ด้านสี

ผ้าทอลายมรดกของนาหมื่นศรีประเภทผ้าหม่มและผ้าเช็ดหน้ายกดอก ที่ทอขึ้นเพื่อใช้เองหรือให้แกกัน จะใช้ด้ายยืนสีแดง ยกดอกสีเหลือง มีบ้างที่ยกดอกสีขาวหรือสีเขียว หากเป็นผ้าทอลายมรดกที่ทอขึ้นเพื่อขาย พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงสีด้ายยืนและด้ายพุ่งเพื่อเอาใจตลาด

เอกลักษณ์ด้านโครงสร้างของผืนผ้า

ผ้าทอลายมรดกของนาหมื่นศรีประเภทผ้าหม่มยกดอก จะมีโครงสร้างผืนผ้าแบบเดียวกันทุกผืน ได้แก่

โครงสร้างตามแนวด้ายยืน มี ริมตีน แม่แคร่ ลูกเกียบ ริมผ้า ตัวลาย และทวนกลับไปจนถึงริมตีน

โครงสร้างตามแนวด้ายพุ่ง มีชายผ้า ซึ่งประกอบด้วย ชายรุ่งรัง (ชายครูย) ชายบัด ชายผ้า(ทอพื้น) หน้าผ้า คัดด้วยลูกเกียบ ทอพื้น แล้วจึงจะถึงตัวลาย เมื่อทอลายได้ความยาวของผ้าตามต้องการแล้ว จึงทอทวนกลับเป็นชายผ้าอีกด้านหนึ่ง

ส่วนโครงสร้างของผ้าเช็ดหน้าก็มีเฉพาะเช่นกัน ซึ่งต่างจากโครงสร้างของผ้าหมเล็กน้อยในส่วนของแนวด้ายพุ่ง คือ ไม่มีชายรุ่งรังและหน้าผ้า เริ่มจากชายบัด ทอพื้น(กว้างเท่าแม่แคร่) ลูกเกียบ ทอลาย เมื่อจบผืนจึงทอทวนกลับแบบเดิม

จะเห็นได้ว่าโครงสร้างของผ้าหมและผ้าเช็ดหน้ามีหลักการเดียวกัน เพียงแต่ตัดบางส่วนในผ้าเช็ดหน้าออกไป เพื่อให้เกิดความสมดุลในผืนผ้า

เอกลักษณ์ด้านลาย

ลายที่มีลักษณะพิเศษในผ้าทอลายมรดกของนาหมื่นศรีประเภทผ้าหม และผ้าเช็ดหน้ายกดอก คือการประสมลายต่าง ๆ ทำให้เกิดเป็นลายใหม่ขึ้นได้อีกหลายลาย ลายที่ลงตัวที่สุดคือลายดาวล้อมเดือน ถือเป็นผ้าที่ทอตัวมีมือกันด้วย เพราะตัวเดือนหรือตัวดาวล้อมของดาวนั้น คนมีฝีมือก็เอาลายหลาย ๆ ลายมาลงไว้ ผืนที่รวมได้มากที่สุด ๓ ลาย ได้แก่ ลูกแก้วใหญ่ ลูกแก้วสี่หน่วยใน ดอกจัน บางผืนประสมเฉพาะชุดลูกแก้ว แต่ก็มีการเล่นลายด้วยการรอบทำดูเป็นลายหลากหลายขึ้น

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๒ เพื่อหาแนวทางการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้านาหมื่นศรี ว่าเป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ผลการวิจัย ทีมวิจัยได้แนวทางในการฟื้นฟูและอนุรักษ์องค์ความรู้เรื่องผ้านาหมื่นศรี ดังนี้

๑. รวบรวมข้อมูล ประมวลและตรวจสอบความถูกต้อง เกี่ยวกับลายผ้ามรดก การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน และการใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

๒. ถ่ายทอดความรู้และให้มีการฝึกปฏิบัติ แก่สมาชิกกลุ่ม นักเรียนในสถานศึกษาที่นำเรื่องการทอผ้าไปบรรจุในสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรท้องถิ่น

๓. จัดพิธีไหว้ครูทอผ้าประจำปี เพื่อยกย่องเชิดชูครูทอผ้า ก่อให้เกิดความตระหนัก รัก และภูมิใจร่วมกันในมรดกวัฒนธรรมของชุมชน

๔. จัดพิพิธภัณฑ์ผ้าทอนาหมื่นศรี เพื่อรวบรวมมรดกวัฒนธรรมผ้าทอนาหมื่นศรีไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน และเพื่อเผยแพร่แก่คนภายนอก

๕. ประกาศเอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี โดยนำเอกลักษณ์ที่ค้นพบจากงานวิจัยไปสอดแทรกไว้ในผลิตภัณฑ์ผ้าทอรุ่นใหม่ บรรจุภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ของผ้านาหมื่นศรีที่จะมีต่อไป

๖. ส่งเสริมและเผยแพร่การใช้ผ้าทอานาหมื่นศรี ตามประเพณีที่สืบทอดกันมาแต่เดิม เช่น การใช้ผ้าห่มเป็นผ้าพาด การใช้ผ้าเช็ดหน้าเหน็บเอวอวดลาย การใช้ผ้าพานช้าง การใช้ผ้าถวายพระ

วัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ เพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานเพื่อการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้าานาหมื่นศรี

ผลการวิจัย ทีมวิจัยซึ่งเป็นสมาชิกกลุ่มทอผ้าานาหมื่นศรี ได้ดำเนินการเบื้องต้น เพื่อการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้า ดังนี้

๑. นำผลการวิจัยเสนอต่อกลุ่ม เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาทดลองใช้กับงานทอผ้ารุ่นใหม่ของกลุ่ม โดยใช้เอกลักษณ์ของผ้าห่ม ส่วนที่เป็นหน้าผ้าคาดด้วยลูกเกี้ยวไปทอไว้ในผ้าทอที่กระตุกทุกระยะหัวท้ายที่ตัดแบ่งเป็นชิ้นสำหรับวางขาย เพื่อแสดงเอกลักษณ์ของผ้าานาหมื่นศรี ซึ่งสมาชิกกลุ่มเห็นชอบและนำไปปฏิบัติตั้งแต่หลังการประชุมประจำเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ เป็นต้นไป

๒. นำเสนอโครงการเตรียมพิธีภักดิ์ผ้าานาหมื่นศรี ต่อคณะกรรมการพัฒนาสตรีประจำจังหวัดตรังที่จัดงบประมาณพิเศษสนับสนุนกลุ่มทอผ้าในจังหวัด เพื่อจัดทำตู้แสดงผ้าลายมรดก จัดไว้ในอาคารที่ทำการกลุ่ม

๓. จัดวางที่พื้นบ้านที่สร้างขึ้นจากงานวิจัยไว้ในอาคารที่ทำการกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกกลุ่มที่สนใจเข้ามาติดต่อ และเพื่อให้ลูกค้าที่เข้ามาซื้อผ้าได้เห็นขั้นตอนการทอผ้า จะได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของผ้าทอลายมรดก นำไปสู่การขายผ้าได้ในราคาที่เหมาะสม

ปัญหา อุปสรรค

๑. ปัญหาการใช้เวลาในการทำงาน ตามสัญญาในการวิจัย ให้เวลา ๙ เดือน แต่ในการลงมือทำจริง เนื่องจากทีมวิจัยไม่ได้มีอาชีพเป็นนักวิจัยที่ทำงานวิจัยแบบเต็มเวลา จะทำงานตามจังหวะเวลาที่จัดได้ จึงใช้เวลาทำงานจริง ถึง ๒ เท่าตัว คือ ๑๘ เดือน หากรวมระยะพัฒนาโครงการเข้าด้วย จะเห็นว่าใช้เวลาเกือบ ๒ ปีเต็ม แต่ในการยืดช่วงการทำงานออกไปทำให้เกิดผลดีอีกด้านหนึ่ง คือสังเกตได้ว่าในระยะประมาณ ๖ เดือนสุดท้ายของงาน ทีมวิจัยสามารถรวบรวมข้อมูลสำคัญใหม่ ๆ ได้เพิ่มเติมอีกมาก และมีทักษะเพิ่มขึ้นในการสรุปวิเคราะห์ อย่างไรก็ตามประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ ที่ประมวลเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องผ้ายังไม่สมบูรณ์เพียงพอสำหรับไปใช้ในการศึกษาค้นคว้าอ้างอิง เพราะงานวิจัยนี้ ต้องเน้นการใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับกระบวนการสร้างความเข้าใจร่วมกันของชุมชน

2

3

2

10

2

10

2

1

4

1

4

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับกลุ่มทอผ้า

๑. สมาชิกกลุ่มทอผ้าเห็นความสำคัญของผ้าลายมรดก สมาชิกกลุ่มทอผ้าซึ่งทอผ้าด้วยกี่กระตุก แสดงความสนใจการทอผ้าลายมรดก ด้วยการเข้ามาร่วมกิจกรรมปฏิบัติการทอผ้าของทีมีวิจัยในชั้นตอนต่าง ๆ และแสดงความต้องการให้ทีมีวิจัยบอกเล่าผลงานการวิจัยให้ฟังในที่ประชุมกลุ่ม ทั้งยังมีผู้แสดงความสนใจจะหัดทอผ้าลายมรดกต่อไปด้วย

๒. เกิดผลดีด้านเศรษฐกิจ ลูกค้าที่เข้ามาซื้อผ้าในกลุ่มแสดงความสนใจการทอผ้าของทีมีวิจัย เมื่อได้บอกเล่าอธิบายให้เห็นขั้นตอนความประณีตซับซ้อนในการสร้างผืนผ้า สังเกตได้ว่าลูกค้านั้นจะไม่ค่อยต่อรองราคาผ้า ถือเป็นการเพิ่มรายได้แก่กลุ่มทอผ้า

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับชุมชน

๑. ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้น จากการที่ทีมีวิจัยออกไปเก็บข้อมูลตามบ้าน เป็นการรื้อฟื้นความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกันไปนานระหว่างเพื่อน ญาติ ส่วนเวลาที่กิจกรรมต่าง ๆ ก่อให้เกิดความร่วมมือของคนหมู่มากในชุมชน แต่เดิมกลุ่มทอผ้ากับผู้มีบทบาทด้านอื่นในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. มีความสัมพันธ์กันน้อย กิจกรรมการวิจัยนี้ทำให้บุคคลดังกล่าวได้มาพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความเข้าใจ ร่วมชื่นชมในสมบัติวัฒนธรรมของชุมชน รู้สึกถึงความเป็นหมู่พวก เกิดความเข้าใจอันดี เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูล สนับสนุนส่งเสริมกันในงานกิจกรรมอื่น ๆ

๒. ได้ส่งเสริมคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยปกติผู้สูงอายุมักจะเป็นผู้ถูกลืมในสังคม หรือถูกจัดให้เป็นบุคคลที่ต้องพักผอม ทั้งที่ความจริงแล้วข้อมูลความรู้ต่าง ๆ เรื่องการทอผ้าและมรดกวัฒนธรรมอื่น ๆ ของท้องถิ่น แทบจะหาไม่ได้ในคนรุ่นใหม่หรือนานาหมื่นศรี แต่มีอยู่ในผู้สูงอายุเกือบทุกคน การวิจัยนี้ได้ปลุกความมีชีวิตชีวาของผู้สูงอายุให้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูองค์ความรู้และความเป็นตัวตนของท้องถิ่น ผู้สูงอายุเองมีความสุขความภูมิใจ ในขณะที่คนรุ่นใหม่ก็ให้ความสำคัญแก่ผู้สูงอายุมากขึ้น

๓. สร้างคุณค่าทางการศึกษา สถานศึกษาสนใจที่จะนำเนื้อหาความรู้จากการวิจัยไปเป็นสาระของหลักสูตรท้องถิ่น

๔. สร้างคุณค่าความภูมิใจในผ้านาหมื่นศรี เดิมผ้าลายมรดกจะถูกนำมาใช้ในวันสำคัญทางศาสนา ผู้ใช้คือคนสูงอายุเท่านั้น ใช้เฉพาะในพิธีกรรม คือแต่งตัวเจ้านาค และผ้าพานช้างในงานศพ ทศนะของคนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ ถือว่าเป็นของล้าสมัย แต่ในช่วงเวลาของการจัดเวทีครั้งแรก สังเกตได้ว่าการพูดคุยกันถึงเรื่องผ้ามากขึ้น มีผู้นำผ้าลายมรดกมาใช้อย่างภูมิใจ และหันกลับไปใช้ตามประเพณีเดิม เช่น ใช้เป็นผ้าพาดของเจ้าบ่าวในวันแต่งงาน และยังส่งผลไปถึงการใช้ผ้าทอรุ่นใหม่ ในโอกาสสำคัญ หรืองานสำคัญของชุมชน มีคนในชุมชนใช้ผ้าทอนานาหมื่นศรีรุ่นใหม่เป็นเครื่องแต่งกายมากขึ้น

ที่สำคัญที่สุด ในระยะสุดท้ายของการทำงานวิจัยมีผู้นำผ้าลายมรดกมามอบให้แก่ทีมวิจัยอีกหลายทีม เพื่อเตรียมไว้ทำพิพิธภัณฑ หรือศูนย์การเรียนรู้เรื่องผ้า นานาหมื่นศรี

ข้อค้นพบ ข้อเสนอแนะ

๑. การใช้เวลาสำหรับงานวิจัย ควรแบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ

ปีที่ ๑ เหมาะสำหรับการทำโครงการประเภทสร้างกระบวนการเรียนรู้ สร้างความเข้าใจและความตระหนักร่วมกันในสิ่งที่เป็นคุณค่า หรือความคาดหวังในการพัฒนาตาม ประเด็นของงานวิจัย

ปีที่ ๒ ควรเป็นการประมวลองค์ความรู้ ปฏิบัติการ และตรวจสอบ

ปีที่ ๓ จึงต่อเนื่องเป็นโครงการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม

กรณีโครงการฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้า นานาหมื่นศรี ปีที่ ๑ ควรเป็นเวทีการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับเรื่องผ้า ประวัติวัฒนธรรมการใช้ผ้า และคุณค่า ส่วนปีที่ ๒ คือการรวบรวมความรู้ ตรวจสอบ และทดลองปฏิบัติการบางลาย ปีที่ ๓ จึงขยายโครงการทอผ้าตัวอย่างให้ครบทุก ลาย เพื่อจัดทำเป็นตำราทอผ้า ส่งเสริมการขาย และศูนย์การเรียนรู้หรือพิพิธภัณฑ

๒. ในระยะเริ่มต้นของโครงการ สิ่งที่ควรให้นักวิจัยท้องถิ่นทุกคนได้ทำความเข้าใจ และฝึกฝนร่วมกัน คือ การกำหนดประเด็น วิสัยทัศน์และตั้งคำถาม การจดบันทึก เพราะ ในงานวิจัยทุกระดับ ต้องอาศัยกิจกรรมเหล่านี้เป็นเครื่องมือสำคัญในการหาคำตอบ

๓. การสืบทอดลายผ้ามรดก สามารถทำได้โดยการสร้างความตระหนักในคุณค่า ก่อให้เกิดความภูมิใจ ความรัก เกิดการใช้ผ้าลายมรดกอย่างแพร่หลายในชุมชนนาหมื่นศรีเอง จนในที่สุดจะเป็นที่ประจักษ์แก่สังคมภายนอก ตลอดจนลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าผ้าทอรุ่นใหม่ หากปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นได้ จากคุณค่าทางจิตใจจะแปรไปสู่คุณค่าทางเศรษฐกิจ ผู้ สืบทอดการทอผ้าลายมรดกก็จะมีมากขึ้น

๔. งานทอผ้าสามารถพัฒนาจากงานฝีมือสู่งานศิลปะ งานศิลปะเป็นงานที่มีคุณค่า ทางจิตใจสูง เป็นงานที่สร้างความมั่นคงทางอารมณ์ กล่อมเกลาจิตใจ โดยเฉพาะพื้นฐาน การทอผ้าของนาหมื่นศรีเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและศรัทธาความเชื่อตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่ง เป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำสังคมไปสู่ความสงบสุข

๕. งานทอผ้าเกือบทั้งหมดในชุมชนนาหมื่นศรี เป็นงานที่ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญทั้งใน ระดับการสร้างผลผลิต และระดับการบริหารจัดการ กลุ่มทอผ้า นานาหมื่นศรีเป็นกลุ่มที่ได้รับการ ยอมรับในสังคมทั้งภายในชุมชนและภายนอกมาเป็นเวลานาน แสดงถึงพลังความสามารถ ของผู้หญิง

๖. งานทอผ้าเป็นงานที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ โดยเฉพาะการทอที่พื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะเป็นที่แคบๆ ทำให้คนรูปร่างสูง ขายาว ต้องนั่งกางขา การโยกตัวเพื่อกระทบฟืมทำให้ต้องใช้พลังกล้ามเนื้อส่วนท้องมาก โดยเฉพาะคนตัวเล็ก แขนสั้น จะต้องเอื้อมมือไปสอดนัตจนสุดมือ การเคลื่อนไหวร่างกายในการทอผ้าด้วยที่พื้นบ้านจะทำให้เกิดการปวดเมื่อยกันอยู่เสมอ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบต่อสุขภาพของการใช้ที่พื้นบ้านเป็นเครื่องมือทอผ้า เพื่อให้เห็นปัญหาที่แท้จริงและวิธีแก้ไขเพื่อพัฒนาอาชีพทอผ้าลายมรดก

๗. การนำองค์ความรู้จากงานวิจัยไปเผยแพร่ เป็นการสืบทอดลายผ้ามรดกอีกทางหนึ่ง แต่เนื่องจากการใช้เวลาในการวิจัยยังไม่เพียงพอที่จะทำให้ข้อมูลต่าง ๆ สมบูรณ์ สมาชิกที่มียศจึงต้องมีโครงการที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องลายผ้าเพิ่มเติม ตลอดจนวิธีการทอผ้าลายอื่น ๆ และเผยแพร่ความรู้ในกลุ่มสมาชิกด้วยกัน

๘. การศึกษาค้นคว้าข้อมูลเรื่องผ้าในงานวิจัยนี้ มีขอบเขตพื้นที่ศึกษาเฉพาะชุมชนในตำบลนาหมื่นศรีเท่านั้น แต่จากผลการศึกษาพบว่ายังมีผ้าลักษณะเดียวกันในพื้นที่อื่น ๆ จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเรื่องผ้าในขอบเขตพื้นที่ทั้งจังหวัดตรัง

๙. การศึกษาเอกลักษณ์ของผ้าที่พบในชุมชนนาหมื่นศรี เป็นเพียงข้อกำหนดจากลักษณะเฉพาะของชุมชนที่สืบทอดกันมา จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในเชิงเปรียบเทียบผ้านาหมื่นศรีกับผ้าในชุมชนอื่น ๆ หรือท้องถิ่นอื่น ๆ

การตอบคำถามหลักของการวิจัย

คำถามหลักของการวิจัย คือ“จะสร้างกระบวนการเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรีดั้งเดิม ให้คงอยู่เป็นมรดกวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่อไปได้อย่างไร”

คำตอบที่ได้ทั้งหมดอยู่ในบทบันทึกงาน ซึ่งกล่าวถึงรายละเอียดกิจกรรมแต่ละขั้นตอนสรุปเป็นกระบวนการต่าง ๆ ดังนี้

๑. กระบวนการสืบค้นรวบรวม ประมวล และตรวจสอบ เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจนถูกต้องเป็นเบื้องต้น

๒. กระบวนการฝึกปฏิบัติ การปฏิบัติจริงจะเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน และยืนยันความถูกต้องขององค์ความรู้ที่ประมวลมาได้

๓. กระบวนการถ่ายทอดและเผยแพร่ เป็นกระบวนการที่ช่วยสร้างความรับรู้ร่วมกัน สร้างความรักความภูมิใจร่วมกันภายในชุมชน และให้เป็นที่รู้จักของคนภายนอก เช่น เวทีตรวจสอบแต่ละครั้ง ถือเป็นการสร้างความรับรู้ร่วมกัน กิจกรรมแสดงการแต่งกายตามประเพณีและพิธีกรรม จะช่วยสร้างความเข้าใจในคุณค่าและความหมายพร้อมที่จะสืบทอด

กิจกรรมแกะลายผ้ามาทอเสื้อ เป็นการถ่ายทอดแก่เยาวชนเพื่อสร้างพื้นฐานความเข้าใจ การจัดนิทรรศการและเวทีเผยแพร่ เป็นการขยายผลไปสู่วงกว้างนอกเหนือจากชุมชน

๔. กระบวนการสร้างความเป็นตัวตนของท้องถิ่น เอกลักษณ์ของผ้าไหมหมื่นศรี ตลอดจนคุณค่าและความหมายของผ้าทอมรดกที่ค้นพบจากงานวิจัย ทำให้สมาชิกทีมวิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า และผู้ร่วมกระบวนการวิจัย ได้รู้จักความเป็นนาหมื่นศรีอย่างชัดเจน และสามารถประกาศความเป็นตัวตนของนาหมื่นศรีให้สังคมได้รับรู้ได้อย่างเต็มภาคภูมิ เช่น การนำเอกลักษณ์ในผ้าทอมรดกมาสอดแทรกไว้ในผ้าทอรุ่นใหม่ หรือการหันกลับมาใช้ผ้าทอมรดกตามประเพณีที่สืบทอด

๕. กระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งจะต้องแทรกไปในทุกกระบวนการข้างต้น ปรากฏในกระบวนการย่อย เช่น การเยี่ยมเยียนและสืบค้นข้อมูลจากผู้สูงอายุ นอกจากสมาชิกทีมวิจัย และเจ้าของบ้านแล้ว ยังมีเพื่อนบ้านใกล้เคียงเข้าร่วมด้วย ทั้งยังมีการ “สืบทอดความรู้” หรือนับญาติเพื่อให้เกิดความไว้วางใจก่อนได้ข้อมูล ส่วนกระบวนการร่วมคิด ปรากฏชัดเจนในเวทีสรุปบทเรียน ที่มีภูมิปัญญาอาวุโส สมาชิกกลุ่มทอผ้า และสมาชิกทีมวิจัย มาร่วมกันคิด ร่วมกันมองอดีต ปัจจุบันและอนาคต สำหรับการจัดเวทีแต่ละครั้ง ก็ต้องมีกระบวนการย่อยในการสร้างความร่วมมือร่วมใจตลอดจนร่วมแรง ปรากฏชัดในเวทีเผยแพร่ เช่น การนำอาหารปิ่นโตมารับประทานร่วมกัน การช่วยกันลงแรงในการจัดสถานที่ ติดตั้งเต็นท์ ขนโต๊ะ เก้าอี้ แทนการจ้างงาน เป็นต้น

สรุป

แม้จะเสร็จสิ้นงานวิจัยตามสัญญา แต่กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนนาหมื่นศรี ยังคงดำเนินต่อเนื่อง สมาชิกทีมวิจัย สมาชิกกลุ่มทอผ้า จะร่วมกันสืบค้นลายผ้าและฝึกทอผ้า ลายมรดกกันต่อไป จะจัดพิธีไหว้ครูทอผ้าทุกปี จะมีการทำพิพิธภัณฑ์ผ้า ความร่วมมือจากกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนมีมากขึ้น คนในชุมชนหันกลับมาใช้ผ้าทอมรดกอย่างเข้าใจในคุณค่าและความหมาย ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่ยืนยันว่า กระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมาสามารถทำให้มรดกภูมิปัญญาลายผ้านาหมื่นศรีคงอยู่เป็นมรดกวัฒนธรรมของนาหมื่นศรีต่อไปได้อย่างแน่นอน

บรรณานุกรม

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้

ร.ศ.๑๒๘. กรุงเทพฯ. สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๑.

มหาวิทยาลัยศิลปากร. ผ้าพื้นเมือง การสำรวจผู้ผลิตทั่วประเทศ. กรุงเทพฯ : โครงการ

พัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัดของประเทศ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๔

----- ผ้าทอพื้นเมืองในภาคใต้. กรุงเทพฯ : โครงการพัฒนาผ้าพื้นเมืองในทุกจังหวัด
ของประเทศ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ผ้าไทย. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๓๑.

----- “ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” มรดกพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๖๖.

หน้า ๑๔๑ – ๑๕๐.

วิมลพรรณ ปิตร์วัชชัย. “ผ้าทอบ้านนาหมื่นศรี” ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านภาคใต้. กรุงเทพฯ :

มูลนิธิแม่บ้านอาสา, ๒๕๑๙. หน้า ๓๓ – ๓๔.

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดตรัง. สรุปเวทีถอดบทเรียน โครงการแนวทางการ

อนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ่านานหมื่นศรี. ณ สถานที่ส่งเสริมการอนุรักษ์พันธุ์

สัตว์ป่าเขาช่อง. วันที่ ๓๑ พฤษภาคม – ๑ มิถุนายน ๒๕๔๖. เอกสารถ่ายสำเนา.

----- สรุปเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญา
ลายผ่านานหมื่นศรี. ณ สนามโรงเรียนบ้านควนสวรรค์. วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๔๖.
เอกสารถ่ายสำเนา.

สถาบันทักษิณคดีศึกษา. “ผ้าทอนาหมื่นศรี” สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้.

เล่ม ๑๐ กรุงเทพฯ มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, ๒๕๔๒.

หน้า ๔๗๑๐ – ๔๗๑๒.

องค์การบริหารส่วนตำบลนาหมื่นศรี อำเภอนาโยง จังหวัดตรัง. ร่างแผนพัฒนาตำบล ๕ ปี

ประจำปี พ.ศ.๒๕๔๕ – ๒๕๔๙. เอกสารอัดสำเนา.

อุบลศรี อรรถพันธุ์ และ ชลมา วงศ์สุภานันต์. การศึกษาสาระสังเขปวัฒนธรรมจริง

ประเภทผ้าทอพื้นบ้านภาคใต้. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ :

สงขลา, ๒๕๔๐.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ, กรมศิลปากร. เอกสารรัชกาลที่ ๖ จดหมายเหตุพระราชกิจ

รายวัน ค.ศ.๑๙๑๕ (พ.ศ.๒๔๕๘) . วันอังคารที่ ๒๙ มิถุนายน ๒๔๕๘.

ผู้ให้ข้อมูล

๑. ยายเปลก น้อยพูล เกิด ๒๔๕๙ อายุ ๘๗ ปี (๕ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๘๒ หมู่ ๔ ตำบลนาหมื่นศรี
มอบผ้า ๓ ผืน
๒. ยายฝ้าย สุขคง เกิดปีกุน อายุ ๘๑ ปี (๕ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๑๓๐ หมู่ ๔ บ้านไผ่เดือย ตำบลนาหมื่นศรี
๓. ยายหวล ทองแจ้ง เกิด ๒๔๖๖ อายุ ๘๐ ปี (๒ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๖๖ หมู่ ๘ บ้านทุ่งสำน ตำบลนาหมื่นศรี
๔. ยายซัด ไหมจันทร์ เกิดปีมะโรง อายุ ๗๖ ปี
อยู่บ้านเลขที่ ๙๔/๑ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี
๕. ยายแดง คงจาง (นามสกุลเดิม เขยขึ้นจิตร) อายุ ๘๑ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๕๔ หมู่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลนาหมื่นศรี
๖. ยายอิน เต็งรัง (นามสกุลเดิม อ่อนช่วย) ๘๐ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๕๐ หมู่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลนาหมื่นศรี
มอบฟืม ๑ อัน
๗. ยายแจ่ม เขยขึ้นจิตร (นามสกุลเดิม คงสังข์) อายุ ๘๙ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๑ บ้านไผ่ใหญ่ ตำบลนาหมื่นศรี
มอบฟืม ๑ อัน
๘. ยายรุ่ม สังขวน อายุ ๘๔ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๙๓ หมู่ ๕ บ้านหนองยวน ตำบลละมอ อำเภอหนองไผ่
๙. ยายเพียร ชัยเพชร อายุ ๘๐ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๖๒/๑ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี
๑๐. ตาเพียร ฤทธิเดช อายุ ๘๗ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๑๑๐ หมู่ ๔ ตำบลนาข้าวเสีย อำเภอหนองไผ่
๑๑. ยายเปื้อน ขุนทอง เกิดปีมะโรง อายุ ๗๖ ปี (๓ ครั้ง)
อยู่บ้านเลขที่ ๑๘ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองหวน ตำบลนาหมื่นศรี
๑๒. ยายปลอบ เขียวดำ (นามสกุลเดิม คงจาง) อายุ ๘๓ ปี (นับถึง ๒๕๖๖)
อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี

๑๓. ยายริน ตาต๋น(วิจิตร) จันทัน

อยู่บ้านเลขที่ ๓๑ หมู่ที่ ๗ บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี

๑๔. ยายดำ ชูบัว

อยู่บ้านเลขที่ ๑/๑ หมู่ที่ ๗ ตำบลนาหมื่นศรี

๑๕. ตาเอี่ยม รักชู เกิด ๒๔๖๔ อายุ ๘๒ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๔ หมู่ที่ ๒ บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี

๑๖. ยายเผียน อ่อนช่วย เกิดปีจอ อายุ ๘๒ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๕ หมู่ที่ ๘ บ้านไสธอ ตำบลนาหมื่นศรี

๑๗. ยายพิน ฤทธิมา เกิดปีกุน อายุ ๘๑ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๔๓/๑ หมู่ ๙ ตำบลละมอ อำเภอนาโยง

๑๘. ตาให้ แก้วนำ เกิดปีกุน อายุ ๘๓ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๘ หมู่ที่ ๑ โคกโดน ตำบลนาหมื่นศรี

มอบผ้าห่มลายราชวัตรห้อง ๑ ผืน

๑๙. ยายปลอม เอียดจ้อย เกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๑ หมู่ที่ ๘ บ้านโคกยาร่วง ตำบลนาหมื่นศรี

๒๐. ยายนาง หนูชู เกิด ๒๔๕๗ อายุ ๘๙ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๑๖ หมู่ที่ ๘ บ้านหนองหว้น ตำบลนาหมื่นศรี

มอบผ้าเช็ดหน้าลายราชวัตรห้อง ๑ ผืน

๒๑. ยายหมูน คงน้อย อายุ ๗๗ ปี (นับถึง ๒๕๕๖)

อยู่บ้านเลขที่ ๕๓/๑ หมู่ที่ ๘ บ้าน ตำบลนาหมื่นศรี

มอบ ปีกยี่ว เครื่องมือเก็บลาย ๑ อัน

๒๒. ยายคืบ คงหมูน เกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๒๑ หมู่ ๒ บ้านนาหมื่นศรี ตำบลนาหมื่นศรี

๒๓. ยายเจิม ชูบัว เกิดปีกุน อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๑๙ หมู่ ๘ บ้านหนองหว้น ตำบลนาหมื่นศรี

๒๔. ยายผ้น เต็งรัง เกิดปีชวด อายุ ๘๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๔ หมู่ ๘ บ้านไสธอ ตำบลนาหมื่นศรี

มอบผ้าถุงลายลูกแก้วฝูง ๑ ผืน

๒๕. ยายลับ คงแก้ว เกิดปีวอก อายุ ๘๔ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๘ บ้านโคกยาร่วง ตำบลนาหมื่นศรี

๒๖. ยายน้อย ขำเกลี้ยง เกิด ๒๔๕๗ อายุ ๘๙ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๕๙ หมู่ ๕ ตำบลละมอ อำเภอนาโยง

๒๗. ยายคลึง หนูสนิท เกิดปีจอ อายุ ๘๒ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๒๘ หมู่ ๘ บ้านหนองหวุ่น ตำบลนาหมื่นศรี

๒๘. ยายลิ้ม ทองคำแทน เกิดปีมะเมีย อายุ ๗๕ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๐ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี

๒๙. ยายเขียน ชั่วรอด อายุ ๘๕ ปี (นับถึง ๒๕๔๕)

อยู่บ้านเลขที่ ๔๗ หมู่ ๘ ตำบลนาหมื่นศรี

๓๐. นางเอี่ยม อินเรือง เกิดปีมะแม อายุ ๖๐ ปี

อยู่บ้านเลขที่ ๓๙ หมู่ ๑ ตำบลนาหมื่นศรี

ที่ปรึกษางานวิจัย

นางกุศล นิลลออ

ประธานกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรี

นางเจิม ชูบัว

ผู้อาวุโสในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญการทอผ้า

นางเปื่อน ชุนทอง

ผู้อาวุโสในชุมชนและผู้เชี่ยวชาญการทอผ้า

นางอารี (คำแก้ว) เพ็งพอรู

ผู้สืบทอดการทอผ้าที่บ้าน

นางบุญช่วย ปันทอง

ผู้เชี่ยวชาญการทอผ้าที่บ้าน

ดร.อัมพร ศรีประสิทธิ์

ผู้อำนวยการศูนย์ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

อาจารย์สุพรรณสาร โพธิ์ประเสริฐ

วิทยากรจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม

อาจารย์สมเจตนา มุณีโมไนย

นักวิชาการอิสระ ตรัง

อาจารย์เปลื้อง คงแก้ว

นักวิชาการอิสระ ตรัง

รายชื่อนักวิจัย

ทีมวิจัย มี ๔ คน ทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันในการวางแผนดำเนินงาน รวบรวมข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และมีหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้ตกลงกันในทีมวิจัย



น.ส.อารอบ เรืองสังข์ หัวหน้าโครงการ
ผู้จัดการกลุ่มทอดผ้านาหมื่นศรี เริ่มทอดผ้าเมื่อปี ๒๕๒๐
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ที่อยู่ ๑๐๘ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๕๐๕



นางปริดา ทองแป้น นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอดผ้าฯ เริ่มทอดผ้าเมื่อปี ๒๕๒๒
การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
ที่อยู่ ๓๒/๒ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๕๖๔



น.ส.อารีย์ ปันทอง นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอดผ้าฯ เริ่มทอดผ้าเมื่อปี ๒๕๒๒
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖
ที่อยู่ ๑๑ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง
โทร.๐-๗๕๒๙- ๙๘๐๙



นางจุไร ตุลยสุข นักวิจัย
สมาชิกกลุ่มทอดผ้าฯ เริ่มทอดผ้าเมื่อปี ๒๕๒๖
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓
ที่อยู่ ๑๕๕/๓ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง



นางอนงค์ ภิรมย์ทอง นักวิจัย

กรรมการกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่ออายุ ๑๕ ปี
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ที่อยู่ ๓๐ หมู่ ๗ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

โทร. ๐-๗๕๒๙- ๙๕๖๗



น.ส.สุจินต์ ฤทธิมา นักวิจัย

กรรมการกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๒๙
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ที่อยู่ ๑๐๐/๒ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

โทร. ๐-๗๕๒๙- ๙๕๒๐



น.ส.อาพัต ทองแป้น นักวิจัย

สมาชิกกลุ่มทอผ้าฯ เริ่มทอผ้าเมื่อปี ๒๕๔๒
ร่วมกิจกรรมโครงการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
การศึกษา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

ที่อยู่ ๓๓/๑ หมู่ ๘ ต.นาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

โทร. ๐-๗๕๒๙- ๙๖๓๙



น.ส.สุนทรี สังข์อัฐย์ นักวิจัยและเรียบเรียงเอกสาร

หัวหน้าหอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง
การศึกษา ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาษาไทย

ที่อยู่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติฯ ตรัง

ถนนหนองยวน อ.เมือง จ.ตรัง ๙๒๐๐๐

โทร. ๐-๗๕๒๑-๒๕๐๔

บันทึกเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย

โครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ้าผ่านนาหมื่นศรี อ.นาโยง จ.ตรัง

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๖

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อเผยแพร่เอกลักษณ์ของลายผ้าผ่านนาหมื่นศรี
๒. เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องผ้าผ่านนาหมื่นศรีให้เป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่น
๓. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน เป็นแหล่งความรู้ที่รวบรวมความรู้เรื่องผ้าผ่านนาหมื่นศรีอย่างชัดเจน ในการสืบทอดและพัฒนาอาชีพทอผ้า
๔. เพื่อให้คนในชุมชนนาหมื่นศรีร่วมรับรู้ เห็นความสำคัญ และร่วมหาแนวทาง ในการสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาลายผ้าผ่านนาหมื่นศรีสืบไป

ผู้เข้าร่วมเวที

ผู้ว่าราชการจังหวัด นายกเหล่ากาชาด นักวิชาการ ผู้รู้ หัวหน้าสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัด พระคุณเจ้า คณะอาจารย์ หน่วยงานราชการ ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี นักเรียน ครู โครงการวิจัยที่อยู่ระหว่างพัฒนาในพื้นที่ จ.ตรัง สกว.สุราษฎร์ สกว.นครฯ ภูมิปัญญานาหมื่นศรี คนในชุมชน สมาชิกกลุ่มทอผ้า ประชาสัมพันธ์จังหวัด สำนักข่าว ITV ผู้สื่อข่าวช่อง ๑๑ ผู้สื่อข่าวช่อง ๓ ผู้สื่อข่าว อสมท. รวมประมาณ ๓๐๐ คน

กิจกรรมช่วงเช้า-เที่ยง

- เด็กนักเรียนจากโรงเรียนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงร่วมกิจกรรม "เกมลวดผ้ามาทอเสื้อ"
- ฉายวิดีโอ "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" และวิดีโอของเกาะลิบง จากรายการคลื่นอนาคต
- รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกันจากปิ่นโตที่คนในชุมชนนำมารวม

เปิดงานเวทีเผยแพร่ผลงานวิจัย

โดย...นายกเหล่ากาชาดจังหวัดตรัง เป็นประธาน

รู้สึกยินดีมากที่ได้เห็นบรรยากาศและสีสันอันน่าประทับใจทุก ๆ อย่างที่เกิดขึ้นกับผ้าผ่านนาหมื่นศรี โดยเฉพาะทีมวิจัยและสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่ได้ร่วมแรงแสดงให้เห็นพลังที่เข้มแข็งของชุมชนในการจัดงานครั้งนี้

ในเรื่องของงานวิจัยคนทั่วไปมักคิดว่าเป็นเรื่องของนักวิชาการชั้นสูง ชาวบ้านไม่รู้เรื่อง ซึ่งในสมัยก่อนเป็นเช่นนั้นจริง จึงเป็นที่น่ายินดีที่ได้ทราบว่าสำนักงานกองทุนสนับสนุน หรือ สกว. ให้การสนับสนุนงานวิจัยท้องถิ่นโดยให้ชาวบ้านทำวิจัย เพราะจริง ๆ แล้วข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่กับชาวบ้านแบบเรา ๆ มาแต่ดั้งเดิม เราใช้ชีวิตประจำวัน เราคือผู้รู้ดีที่สุดแล้ว นักวิจัยจะทำวิจัยก็ต้องเข้ามาหาเรา ถามเรา เสร็จแล้วหายไปเลย ไม่ค่อยมีที่งานนั้นจะได้กลับให้ประโยชน์กับเราให้เห็นชัด ๆ พอมาถึงตอนนี้ ชาวบ้านได้ลงมือทำงานวิจัยเอง ทราบว่าทางเหนือก้าวหน้าไปมากแล้ว แต่ทางภาคใต้ของเราเพิ่งเริ่มไม่นานนัก ที่จังหวัดตรังก็เพิ่งเริ่มเมื่อปีสองปีเอง จึงเป็นที่น่ายินดีว่าสมาชิกกลุ่มพ่อค้าของเราได้ทำงานวิจัยเรื่องของตัวเองจนเป็นผลสำเร็จ เป็นเครื่องยืนยันว่าชาวบ้านก็ทำวิจัยได้ และยืนยันว่าเรื่องของเรานั้นเราควรจะเป็นผู้รู้ที่สุด ทุกท่านก็ได้เห็นแล้วจากนิทรรศการต่าง ๆ ที่ทีมวิจัยได้ทำขึ้น และจะได้เห็นต่อไปจากการนำเสนอผลงานของทีมวิจัย

อยากฝากถึงหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยกันมองดูว่าทั้งความรู้และกระบวนการที่เกิดขึ้นจากงานวิจัยนี้ มีอะไรบ้างที่เราจะเข้ามาส่งเสริมสนับสนุนต่อยอดให้งอกงามขึ้นมากกว่านี้ หรือเราจะใช้ประสบการณ์ตรงนี้ไปส่งเสริมและพัฒนาในพื้นที่อื่นได้อย่างไร

ในที่สุดนี้อยากขอบคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนร่วมในการทำให้งานวิจัยนี้เกิดขึ้นและสำเร็จลง และขอขอบคุณทุกท่านที่ได้สนับสนุนร่วมแรงร่วมใจในการจัดงานวันนี้ ขอให้มรดกผ่านาหมื่นศรีที่เราช่วยกันศึกษาวิจัยสืบค้นมาได้แล้วได้รับการสืบทอดต่อไปยังยืนานาน เพื่อจะได้เป็นมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่าของท้องถิ่นตรังเรา ขอเปิดเวทีสืบสานภูมิปัญญาผ่านานหมื่นศรี ณ บัดนี้

มอบรางวัลการแข่งขันการแกะลายผ้ามาทอเสื้อ

โดย...นายสงวน จันทรอักษร ผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง

เมื่อก่อนเวลาทำไม่มีกระแส ไม่มีเสียงขานรับทั้งจากราชการและหลายฝ่าย มาถึงตอนนี้กระแสตอบรับมากขึ้น ทุกภาคส่วนตอนนี้ตอบรับผ้าทอของนาหมื่นศรีมาก โรงเรียน ครูอาจารย์ ส่วนราชการต่าง ๆ ช่วยกันใส่ผ้าทอของนาหมื่นศรีทุกหน่วย ตอนนี้ตรังมี ๗๖ ผลิตภัณฑ์ที่ได้เกรดดี ผ้าทอนาหมื่นศรีได้ไปร่วมประกวดในงานเทศกาลไหมผ้าไหมเมืองไทย จังหวัดสงขลา ชนะการประกวดได้ที่ ๑ จึงน่าจะมาทำในเรื่อง

๑. ด้านประวัติ ทั้งไทย-อังกฤษ เพื่อเผยแพร่ต่อไป
๒. เรื่องการโชว์ ต้องโชว์ ได้ทุกเวลา
๓. หีบห่อ บรรจุภัณฑ์
๔. โชว์ให้สวย ให้ดี ให้คนสนใจ

เมืองตรังเป็นเมืองท่องเที่ยว ผ้าทอนาหมื่นศรีน่าจะเป็นสิ่งหนึ่งที่โชคดี นอกจานี้
ได้เอางานวิจัยไปใส่ในหนังสือที่เผยแพร่ด้วยทำให้สมบูรณ์ดีขึ้น ถ้าคนไทยใช้ผ้าไทยคนละผืน
จะทำให้ภูมิปัญญาอยู่ได้

นำเสนอผลงานวิจัย

ดำเนินการโดย... อาจารย์สุนทรี สังข์อูยर्थ

หลังจากได้เริ่มทำงานตามหลายผ่านานาหมื่นศรีมาหลายเดือน วันนี้ถึงเวลาที่คณะ
ทำงานวิจัยโครงการแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาลายผ่านานาหมื่นศรีจะได้นำเอา
เรื่องที่ได้ทำมาเล่าให้พ่อแม่พี่น้องฟัง ขั้นตอนจะแนะนำให้รู้จักกับคณะที่วิจัยทั้ง ๓ คน เริ่ม
ตั้งแต่ อารอบ เรื่องสังข์ หัวหน้าโครงการ, อารีย์ ปันทอง, จุไร ตูยสุข, อาพัค ทองแป้น,
สุจินต์ ฤทธิ์มา, ปรีดา ทองแป้น, อนงค์ ภิรมย์ทอง และดิฉัน สุนทรี สังข์อูยर्थ ซึ่งการ
ทำงานนี้ต้องใช้หลายคนทำ คนเดียวทำไม่ได้ ดิฉันเป็นหัวหน้าหอจดหมายเหตุ หน่วยที่หนักก็
คือเก็บเอกสารทางราชการแล้วให้คนไปค้นคว้า แต่ว่าสนใจเรื่องผ้า มาซื้อผ้า มาทำผ้า
เลยมาเข้าที่วิจัยด้วย หลายคนคงนึกสงสัยว่าชาวบ้านมาทำวิจัยได้อย่างไร คำตอบคือ
แค่ทอผ้า ขายผ้า ไม่พอหรือ ตรงนี้อารอบจะมาเล่าให้ฟังว่าทำไมต้องทำวิจัย

อารอบ(หัวหน้าโครงการ)

ไม่เคยคิดฝันมาก่อนว่าจะมาทำตรงนี้ มีอยู่วันหนึ่งไปประชุมงานของซีพี คือกองทุน
เพื่อการลงทุนทางสังคมที่วัดทุ่งหวัง ได้เจอคุณมานพ ช่วยอินทร์ ผู้ประสานงานวิจัยเพื่อพลัง
ถิ่นจังหวัดตรัง บอกเรื่องราวของ สกว.ให้ฟัง ก็ไม่ได้สนใจอะไรมากมาย ต่อมามีคนเข้ามา
กลุ่มและมาถามหาเรื่องราวของนาหมื่นศรีและให้บอกเอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี แต่คนที่
กลุ่มไม่มีใครสามารถคุยเรื่องราวของนาหมื่นศรีได้ นี่เป็นปัจจัยแรกที่ได้ทำเรื่องนี้

ปัจจัยที่สอง ในปี ๒๕๔๔ ยาย ๆ ที่ทอผ้า เช่น ยายเจิม ยายชัด ยายเบื่อน ซึ่งเป็น
คนทอผ้ามาตั้งแต่อดีต เริ่มป่วยพร้อม ๆ กัน ลูกค้าหลายคนเข้าไปซื้อผ้าเก่าแต่ไม่มีขาย
เพราะผ้าหมด ไม่มีใครทอได้ ประจวบกับตอนนั้นผ้าลายใหม่ ๆ ที่ทออยู่ขายไม่ออก ค้างเต็ม
สต็อก เป็นเรื่องที่คนในกลุ่มวิตกกังวลมาก ที่สำคัญคือเสียใจมากที่ไม่สามารถบอกใครได้ว่า
เอกลักษณ์ของเราคืออะไร เป็นจุดที่ตัดสินใจทำงานตรงนี้

คำว่า "งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น" ในใจคิดว่าเป็นงานของนักวิชาการที่เรียนสูง ๆ ไม่ใช่
ชาวบ้านที่เรียนแค่ ป.๔, ป.๖ ในความรู้สึกคิดว่า สกว. เป็นงานใหญ่ ดังนั้นเวลาเจอใครก็มัก
ถาม ขอความเห็น ถามอาจารย์ ถามใครหลายคน ว่าชาวบ้านทำงานวิจัยได้จริงหรือไม่
หลายคนก็ให้กำลังใจว่าทำได้ แต่หลายคนก็บอกว่ามันยาก งานวิจัยเป็นงานที่ยุงยาก นัก
วิชาการบางคนต้องหนี นักเรียนบางคนก็ต้องถอย เพราะว่าส่งงานให้ผ่านมันก็ไม่ผ่าน

ใครหลานใคร แล้วจดบันทึกไว้ หลังจากนั้นไปตามหา ไปถามข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติของผ้า ที่มา ใครทอ ทอเมื่อใด ทอเพื่ออะไร เก็บข้อมูลมาหมด

อาจารย์สุนทรี

ตรงนี้ได้ประมาณ ๑๐ บ้าน ให้สุจินต์เล่าว่าที่ไปได้อะไรบ้าง ประทับใจอะไร เดียวจะมีลูกนาคแต่งตัวแบบวันนั้นมาให้ดู

(ช่วงนี้ให้มีการโชว์ ให้เลียนแบบการแต่งตัวของลูกนาคที่ใช้ผ้าทอของนาหมื่นศรีเป็นผ้าถุงและผ้าสไบพาดเฉียง หน้าเวที)

สุจินต์

จากงานนี้ได้เห็นผ้าที่ไม่เคยเห็นมาก่อน มีผ้ามากมาย ๒๐ - ๓๐ ลาย และที่บ้านยายยายมีลายผ้าให้ดูเยอะแยะ มีลายแปลก ๆ หลายลาย ลายครุฑ ลายตุ๊กตา ราชวัตร นอกจากนี้ยังมีเรื่องที่คนเฒ่าคนแก่ชอบเล่าให้ฟัง เช่น เรื่องญี่ปุ่นขึ้นเมือง (สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง) ไม่มีเส้นด้ายก็เอาใยสับปะรดมาทำเป็นเส้นด้ายทอผ้าแทน เป็นต้น

อาจารย์สุนทรี

ให้ลูกนาคแต่งตัวเลียนแบบวันนั้น แต่ว่าผ้าที่เอามาใช้วันนี้เป็นผ้าที่ทอขึ้นใหม่ ไม่ใช่เป็นผ้าเก่า ในวันบวชนั้นลูกนาคจะนุ่งผ้าถุง เอาผ้าทอของนาหมื่นศรีมาพาดเฉียง มีทั้งลายลูกแก้วฝูง ลายราชวัตร ลายดอกจัน ลายลูกแก้วสีหน่วยใน ลายประสม ซึ่งยาย ๆ จะทอเอาไว้ใช้ในงานสำคัญ ๆ

นอกจากทีมวิจัยจะไปสืบค้นตามบ้านเพื่อดูผ้าจริงแล้ว ยังต้องไปหาข้อมูล เพราะงานวิจัยนั้นไม่ใช่ว่าจะเอาข้อมูลจากชาวบ้านอย่างเดียว ต้องไปหาความรู้จากที่อื่นด้วย เช่น จากตำรา เอกสาร ผ้าที่เก็บไว้ที่สถานต่าง ๆ ซึ่งทีมวิจัยรู้จากชาวบ้านว่าเคยมีนักวิชาการมาทำวิจัยและเก็บผ้าเก่า ๆ ไป แล้วไปอยู่ที่อื่น ทีมวิจัยต้องตามไปหาไปดูผ้า เพราะเคยได้ยินชื่อว่าลายลูกหวาย ลายเกสร ดอกกก มังคุด ฯลฯ แต่หาผ้าเก่า ๆ ไม่พบ ทีมวิจัยได้ไปดู ๒ - ๓ แห่ง เช่น ที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา จ.สงขลา มีผ้าเต็มไปหมด เป็นผ้าภาคใต้ล้วน ๆ

มีผ้าของนาหมื่นศรีอยู่ ๑ ตู้ ทีมวิจัยทั้ง ๘ คนเห็นแล้วแทบน้ำตาไหล เป็นผ้าที่ไม่มีใครเคยเห็น วันนี้ผ้าเหล่านั้นเข้าไปอยู่ในตู้ จะจับจะต้องก็ไม่ได้ ทีมวิจัยต้องช่วยกันจำลองเพื่อกลับไปเขียนว่ามีลายอะไรบ้าง

แห่งที่ ๒ ไปที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์ศิลปะและวัฒนธรรม ซึ่งมี ดร.อัมพร ศรีประสิทธิ์ เป็น ผอ.อยู่ ได้เล่าเรื่องราวที่เข้ามาทำงานในนาหมื่นศรี พาเข้าไปดูผ้าในห้องเก็บอย่างดีมาก ใส่ในลิ้นชัก อบกันแมลง ม้วนใส่ห่อผ้าขาวอยู่ในตู้ ทีมวิจัยน้ำตาไหลกันทุกคน แต่ อ.อัมพรบอกว่า “ไม่ปรี๊ด (ไม่เป็นไร) ต่อไปก็จะเก็บไว้ให้พวกเราไม่ได้เอาไปไหน” วันนั้นเราก็ได้ของดีมาอย่างหนึ่งก็คือวิธีการเก็บผ้า ซึ่งถ้าเราทำได้แบบนั้นก็จะดีมาก ผ้าเก็บได้นานไม่เสียหาย

ในจังหวัดตรังได้ไปหาข้อมูลจากเอกสารที่พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับผ้า ที่หอจดหมายเหตุฯ ตรัง พบว่าในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีการพูดถึงเรื่องผ้า รัชกาลที่ ๖ เสด็จฯ ที่ช่อง เทศาภิบาล มณฑลได้นำผ้าพื้นเมืองไปถวาย เพื่อแจกข้าราชการ มีผ้าลายราชวัตร ผ้าตาสมุก ผ้าคาด ผ้าเตี้น้ำ จากการประมวลน่าจะเป็นไปได้ว่าผ้าเหล่านั้นเป็นผ้าจากนาหมื่นศรี เสร็จแล้ว ก็มาตรวจสอบว่าที่ไปค้นไปพบไปได้มา ข้อมูลเหล่านั้นถูกต้องหรือไม่ โดยการเปิดเวทีตรวจสอบ การทำเวทีนี้ เราได้จัดเวทีอย่างไรมั่งให้อารีย์หรือแหวนเล่าให้ฟัง

อารีย์

จากที่ได้ลงไปพื้นที่ไปหาผ้า รู้สึกเสียดยามากที่เมื่อก่อนเราไม่เห็นคุณค่า เกือบจะสาบสูญไป ซึ่งจากการลงพื้นที่ก็ได้ผ้ากลับมาเยอะแยะ อันที่จริงพวกเรากลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีทอผ้ามานาน ลายผ้าพวกนั้นพวกเราไม่เคยเห็น แต่ยายายเก็บรักษาไว้อย่างดี ก็นำข้อมูลทุกอย่างตั้งแต่ ผ้า ชื่อลาย เจ้าของ อายุผ้า วัฒนธรรมการใช้ผ้า ฯลฯ แล้วก็จัดเวที นำทุกอย่างที่ได้มาอยู่ในเวที ตั้งแต่ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยไปหา ไปพูดคุย ตอนลงพื้นที่ ผ้าที่ทอเหล่านั้นกรุณาให้ยืมเพื่อมาถอดกันในเวทีมีจำนวนมากมาย หลากสีล้น หลากลวดลาย เป็นสิ่งที่คนนาหมื่นศรีหลายต่อหลายคนไม่เคยได้เห็นมาก่อน ดีใจมาก เวทีวันนั้นสนุกสนานมาก มีการแต่งตัวย้อนยุค นุ่งโจงกระเบน นุ่งเคี๊ดจ๋อน นุ่งเลื้อยชาย การนุ่งผ้าตะเบงมาน ซอคอ

ในเวทีนั้นได้แบ่งกลุ่มออกเป็น ๔ กลุ่ม มีผู้สูงอายุเป็นที่ปรึกษาให้กลุ่มละ ๔-๕ คน และมีทีมวิจัย ๒ คนเพื่อซักถามเรื่องราวต่าง ๆ ของนาหมื่นศรี ได้เรื่องราวมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทอผ้า การย้อมผ้าที่นำวัสดุธรรมชาติมาใช้ การเอาด้ายดิบมาทำ การหย่าข้าว พัฒนาการของการทอผ้า การใช้จินตนาการในการทอผ้าโดยไม่ใช้กราฟเหมือนสมัยนี้ เมื่อก่อนเห็นอะไรก็สามารถออกแบบมาอยู่บนลายผ้าได้โดยไม่ต้องใช้กราฟ เพราะฉะนั้นลายผ้าจึงมีมากมายตามที่แต่ละคนจะจินตนาการของครูภูมิปัญญา

อาจารย์สุนทรี

นั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้นจากในเวที แต่ว่ายังมีสิ่งที่ได้นอกเหนือจากนั้นมื่อะไรมั่ง อยากให้จุไรมาแปลตรงนี้ สิ่งที่ได้จากการจัดเวที

จุไร

ได้เห็นความร่วมมือของชาวบ้านและสมาชิกกลุ่มอย่างพร้อมเพียง แม้กระทั่งผู้นำท้องถิ่น เช่น อบต. ผู้ใหญ่ กำนัน ที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเลยก็เข้าร่วม และให้ความร่วมมือดี ครู นักเรียน ก็ให้ความสนใจ เป็นเวทีที่ทำให้คนหลายคนรู้สึกดี ๆ ทีมวิจัยเองก็ภูมิใจกับสิ่งที่ได้ในวันนั้นมาก

อาจารย์สุนทร

ตรงนี้น่ายังไม่จบ ทีมวิจัยต้องตรวจสอบด้วยว่าได้ผ้าได้ข้อมูลมานั้นนั้นใช่หรือไม่ ทีมวิจัยจึงต้องไปตามหาข้อมูลรอบสอง ต่อไปปริดาจะเล่าให้ฟังว่าพบอะไรบ้างจากกิจกรรมนี้

ปริดา

การตามหาผ้ารอบสอง เช่น สมมติว่ารอบแรกไปบ้านยายเหียนแต่บังเอิญข้างบ้านยายเหียนมีบ้านป้าพลอบ ทีมวิจัยไม่รู้ที่บ้านป้าพลอบมีผ้า ป้าพลอบไม่ค่อยให้เราไปถาม แต่ป้าพลอบจะบอกเอง นี่คือผลของการติดตามหลายผ้ารอบแรก นอกจากนี้การไปตามหาหลายผ้าเราไม่เพียงแต่รู้เรื่องลายผ้า แต่ยังรู้เรื่องตำนานบ้าน ที่มาของชื่อบ้านสมัยแต่แรก เพื่อนฝูงญาติ คนเฒ่าคนแก่ที่ไม่เคยได้ไปมาหาสู่กัน ได้รู้ฟื้นกันอีกครั้ง คนแก่เองก็รู้สึกดีที่ลูกหลานเข้าไปหา ชวนคุยในเรื่องที่เป็นอดีต อันนี้คือผลพลอยได้จากการไปตามหาหลายผ้า

อาจารย์สุนทร

ได้รู้ตำนานบ้าน ได้พบเพื่อนเก่า ได้ไปหายาย ๆ ที่ไม่เคยไปหา ก็ได้ไปหากันตอนนี้แหละ และก็ยังมีเรื่องสำคัญ ที่เกิดขึ้นในรอบสองเกี่ยวกับข้อสงสัยของเราที่ว่ามันเป็นผ้าของเราหรือไม่ ในผ้าหลายลายว่าเป็นของเราหรือไม่ ให้อาพั๊ดเป็นคนบอก

อาพั๊ด

เราไปตามรอบสองจากที่เราเคยไปตามครั้งแรก เช่นบ้านยายผ้าย ยายเปลก ที่มีผ้าอยู่เยอะแยะมากมาย ไปดูว่ามีลายผ้าเพิ่มเติมหรือไม่ ไปถามยายเจิม ยายขัด ยายเนียน ถามว่าลายนี้ทอแบบไหน เก็บแบบไหน ในการตามหาผ้าลายราชวัตรห้อง ซึ่งไม่มั่นใจว่าเป็นของเราหรือไม่ เพราะมีคนไปเห็นผ้าลายนี้เป็นครั้งแรกที่บ้านห้วยใหญ่ ของพี่รี่ ซึ่งพวกเราไม่เคยเห็นเลย พอเห็นผ้าชิ้นนี้เราก็ตกลงใจกันเลยว่าสามลายที่เราจะเลือกนี้ลายนี้แหละที่เราต้องเลือกอยู่แล้ว หลังจากนั้นเราก็ต้องติดตามสืบหาต่อไปว่าลายนี้ของนาหมื่นศรีหรือไม่ ไปถามตาให้ ตาให้ก็บอกว่าชื่อผ้าผืนนี้ที่นาหมื่นศรี เมื่อประมาณ ๔๐ กว่าปีมาแล้ว ราคา ๔๐ บาท ก็ไปตามหลายบ้าน จนมาเจอที่บ้านทวดนาง เป็นสิ่งที่ดีใจมาก ๆ เลย ทวดนางบอกว่า “ทวดนี้แหละเป็นคนทอเอง ลายราชวัตรห้อง”

อาจารย์สุนทร

มีอีกเรื่องที่เราต้องทำ คือต้องศึกษาเรื่องก๊และเรื่องด้าย เพราะว่างานวิจัยไม่ใช่แค่รวบรวมอย่างเดียว แต่ต้องเขียนด้วย เรื่องที่ทำอย่างไร มีใครมาช่วยบ้างให้องค์ช่วยเล่าที่

องค์กร

แต่ก่อนมีก๊โบราณอยู่ ๒ หลัง ทำใหม่อีก ๑ หลัง ก็สองหลังแรกเอามาซ่อมก่อน และทำใหม่อีกหลัง ให้ช่างที่กลุ่มทำ ให้แล้วก็มีสมศักดิ์มาช่วย ยายกุศลมาอธิบายส่วนประกอบของก๊ว่าใช้งานอย่างไร เรื่องด้ายก็ศึกษาว่ามีกี่ชนิด ใช้งานอย่างไรบ้าง พอดีมี

อาจารย์จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม(จากกรุงเทพฯ) คือ อ.สุพรรณสาร มาเยี่ยม ก็ปรึกษาว่า
เส้นด้ายจะใช้พันปรีอ (อย่างไร) บ้าง ก็ได้อาจารย์มาช่วยอธิบายเรื่องเส้นด้าย

อาจารย์สุนทร

จะเห็นว่าทีมวิจัยที่ทำงานที่ทีมวิจัยไม่ได้รู้เอง ต้องอาศัยผู้รู้ในบ้านนาหมื่นศรีนี้แหละ
มาอธิบายมาให้ความรู้ ทีมวิจัยก็เก็บรวบรวมความรู้นั้น และบางทีก็มีผู้รู้ภายนอกที่เขารู้เรื่อง
ดีก็มาช่วยอธิบายเรา ตรงนี้อาจารย์สุพรรณสาร เป็นผู้รู้ข้างนอก ส่วนสมศักดิ์ กับยายคล็ก
เป็นผู้รู้บ้านเรา ทีมวิจัยก็เก็บไว้เขียนไว้ ที่นี้ก็ยังคงต้องตรวจสอบหลาย(อีก) วิธีการคือเราจะทำ
เวที ตอนแรกคิดว่าจะทำเวทีตรวจสอบเวทีใหญ่ ๑ ครั้ง แต่มาคิดอีกที แค่ ๑ วันคงพูดกันไม่
จบเพราะเรื่องมันละเอียดมาก ที่นี้ก็มาคิดกันใหม่ เปลี่ยนเป็นเวทีตามบ้าน ๓ เวที ส่วนวิธี
การเดียวให้ อารอบเล่าให้ฟัง

อารอบ

เวทีตามบ้านเราจัด ๓ เวที ด้วยกันคือ

เวทีแรกที่บ้านของป้าคน(สุคนธ์ ทองแจ้ง)ที่บ้านไสตอ(หมู่บ้านหนึ่งใน ต.นาหมื่นศรี)
เป็นเรือนบ้าน เพราะป้าคนกว้างขวางพอสมควรและงานสังคมก็น่าจะรู้เรื่อง เวทีนี้ได้รับเรื่อง
ราวตั้งแต่เด็ก รู้วิถีชีวิตคนเมื่อก่อน เพราะแม่กระทั่งเพลงกล่อมเด็ก เพลงกลอนที่ใช้โต้ตอบ
ระหว่างหนุ่มสาว ก็ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการทอดผ้ามาโต้ตอบกัน เวทีนี้สนุกสนานกันมาก

เวทีที่ ๒ ที่บ้านนาหมื่นศรี เราจะไปหาวัฒนธรรมของนาหมื่นศรี นาหมื่นศรีมีอะไรดี
มัง

เวทีสุดท้ายที่บ้านป้าเผียน เพราะมีบ้านาง ป้าปลอบ ป้าปลอม ป้าลับ อยู่ใกล้กัน
หมด ก็มีป้าเปื้อน ป้าเจิมไปคุยที่นั่นได้ ตรงนี้คนแก่หลายคน ได้มาเจอ เวทีนี้คุยกันสนุก
สนานมากหลายคนเอาผ้ามาไม้(อวด)ในเวทีนี้

เวทีที่ประทับใจ ก็คือที่บ้านนาหมื่นศรีเพราะเป็นบ้านเกิดของตัวเอง ได้รับเรื่องราว
เกี่ยวกับบ้านที่ตัวเองเกิด เพราะเดิมไม่เคยรู้เรื่อง ไม่เคยถามหาสิ่งพวกนี้เลย

เวทีทุกเวทีจะเข้าไปกินข้าวที่บ้านยาย ๆ ทุกบ้านกินข้าวหมด ได้รับประเพณีวัฒนธรรม
ของตัวเอง นาหมื่นศรีมีทั้งหนังตะลุง มโนราห์ ลิเกป่า คนที่ทำตรงนี้ยังมีชีวิตอยู่ทั้งหมดและ
วันนี้ได้เชิญมาร่วมเวทีนี้ด้วย

อาจารย์สุนทร

ตรงนี้ขอเสริมเรื่องลายช่อลอกกับช่อมาลัย เมื่อก่อนเราคิดว่ามันเป็นลายเดียวกัน
ไปที่สถาบันทักษิณแล้วมันคล้ายกันมาก พอมาพบที่บ้านป้าเผียนปรากฏว่าเป็นคนละลาย ได้
เห็นชัดเจนตอนนี้ แล้วก็มีอีกคนหนึ่งที่ได้เข้าร่วมเวทีนี้และก็ขอเล่าเรื่องสำคัญอีกเรื่อง ถ้าไม่ได้
เล่าคงไม่ยอม คนที่จะเล่าคือปรีดา เทญปรีดา

ปรีดา

ขอเล่าเรื่องป่าผ้น วันนั้นไปชวนป่าผ้น บอกป่าผ้นว่าตอนเย็นจะไปกินข้าวบ้านยาย
ผื่น ไปกันหลายคน ตอนเย็นจึงเข้าไปรับป่าผ้น ก็ถามป่าผ้นว่ามีผ้าเก่าอยู่มั่งหม้าย (มีหรือ
ไม่) ป่าผ้นก็บอกว่ามหาหม้าย(ไม่มี) แต่ป่าผ้นทำหน้ายิ้ม ๆ จึงแหล่งต่อว่าแหก(ขาด)ก็ไม่
ปรีอ(ไม่เป็นไร) เก้าก็ไม่ปรีอขอตุ๊กหน้อย ก็พูดไปเรื่อย ๆ แกก็เลยบอกว่ายังอยู่ผืนหนึ่ง
แต่ว่าวัวมันกินเสียแล้ว ส่วนที่ขาดก็เลยตัดทิ้งแล้วเอามาเย็บเป็นผ้าถุง แล้วหนูมันก็กินต่อ ลูก
ของป่าผ้นเคยถามว่า แม่เก็บไว้ทำอะไรผ้าแหก ๆ เอาเช็ดดินเสียได้แล้ว ป่าผ้นก็เก็บไปปัก
ซ่อน (แอบ) ไว้ ผ้าขาด ๆ ผืนนั้นก็เลยยังอยู่จนบัดนี้

ในความรู้สึกของตัวเองคิดว่า ป่าผ้นเก็บเอาไว้เพื่อคอยอะไรสักอย่าง คือถ้าไม่คอย
ป่าผ้นคงยอมให้ลูกเอาผ้าผืนนั้นไปเช็ดดินแน่นอน แต่ป่าผ้นคอย ในความรู้สึกก็บอกว่า
หมั่น(ไซ้) แล้ว สกว. เป็นสิ่งที่ป่าผ้นคอย เพราะ สกว.ไม่ทำให้ผ้าสูญ นี่แหละคือผ้าถุง
ของป่าผ้น(ยกผ้าให้ดู) ป่าผ้นบอกว่าพอเมื่ออายุ ๑๒ ปี เมื่อไหร่ที่ป่าผ้นถือผ้าผืนนี้ป่าผ้น
เหมือนอ่านหนังสือหลัง(ย้อนบทพจนานิตได้ชัดเจน) เพราะป่าผ้นเล่าความหลังได้หมด
ป่าผ้นเล่าว่าเดิมผ้าผืนนี้ทอขึ้นมา ๓ ผืน ให้ป่าร่วมไป ๑ ผืน ให้ป่าเพิ่มไป ๑ ผืน เหลือไว้กับ
ตัวเอง ๑ ผืน พอถุงผ้าผืนนี้ไปงานไหนบ้าง ๆ (หนุ่ม ๆ) ซี่งรตามหลังขอผ้าถุงผืนนี้ บ่าว ๆ
พูดว่า “ขอผ้าถุงไปกินกับข้าวได้มัย” คิดว่านี่แหละเป็นสิ่งที่ป่าผ้นคอย ป่าผ้นคอยที่จะบอกเล่า
เรื่องราวเหล่านี้แต่ไม่มีใครสนใจที่จะไปถาม จึงรู้สึกภูมิใจและประทับใจป่าผ้นมาก ๆ (เป็น
ช่วงที่น้ำตาซึมทั้งคนพูด ทั้งคนฟัง)

อาจารย์สุนทรี

ป่า ๆ ยาย ๆ ที่ได้เก็บผ้าไว้ตอนนั้นไม่ต้องกลัวว่าผ้าจะสูญไปแล้วแหละ เพราะลูก
หลานที่นั่นอยู่ตรงนี้และที่อยู่ในบริเวณนี้หลายคนต้องทอดไปแน่นอน ทุกสายที่เอามาไว้ลูก
หลานจะทอดกันใหม่ ที่นี้พอได้ตรงนี้ถือว่าการรวบรวมองค์ความรู้เพียงพอแล้ว ก็ต้องนำข้อมูล
เหล่านั้นมาเขียน แล้วสรุปว่าได้รับความรู้อะไรมั่ง ให้องค์เล่าให้ฟังว่ารู้อะไร อย่างไร

อนงค์

ได้รู้ลายผ้า ก็มี ๓ ชนิด..... (ปรากฏว่าอนงค์ตื่นต้น น้ำตาไหล ไม่สามารถเล่าต่อได้
เพราะร้องไห้ด้วยความตื่นต้นใจ เต็มต้น เป็นความรู้สึกที่พูดออกมาไม่ได้ จึงต้องเปลี่ยนคนนำ
เสนอ)

ปรีดา

ทีมวิจัยรู้สึกตื่นต้นใจกันทุกคน ของเหล่านี้คนเฒ่าคนแก่เขาซึ้งใจ(เป็นห่วง) มาก
ซึ้งใจเหมือนซึ้งใจลูกซึ้งใจหลาน(เป็นห่วงผ้าเหมือนห่วงลูก/หลาน) กลัวว่าจะสูญหายไป
กับเขา ตอนนี้อย่างกับว่าเขาได้ฝากสิ่งนี้ไว้กับคนที่ไว้ใจได้ วางใจได้ ตายไปก็กินนอน

ตาหลับ เราได้รับฝากของสิ่งที่มีค่าที่สุด สิ่งที่ยาย ๆ ห่วงมากในชีวิต เพราะฉะนั้น พวกเราทุกคนรู้สึกภูมิใจมากที่ได้ทำวิจัย น้อง ๆ ก็เลยน้ำตาไหล

อาจารย์สุนทรี

ต่อไปอยากให้อาพัทธอธิบายแทนองค์ ว่าเรื่องผ้าที่เราพบแบ่งผ้าเป็นกี่ชนิด กี่ลาย อะไรบ้าง

อาพัทธ

จากการเก็บข้อมูลได้นำมาสรุปได้เป็น ๓ ชนิดใหญ่ ๆ คือ

๑. ผ้าเช็ดหน้า ใช้ในพิธีกราบพระ เมื่อก่อนคนจะไม่กราบพระบนพื้นเปล่า ๆ แต่จะต้องมีผ้าเช็ดหน้ารองก่อนกราบ หรือใช้ในพิธีมงคลต่าง ๆ ถ้าผ้าเช็ดหน้าทอติด ๆ กัน หลายผืนจะกลายเป็นผ้าพานช้าง คนเฒ่าคนแก่เมื่อก่อนจะทอเก็บไว้สำหรับตัวเองเวลาตาย เป็นการทอแบบเดียวกับผ้าเช็ดหน้า แต่ทอติดกันจำนวน ๘ ผืน ๑๐ ผืน ใช้ในพิธีงานศพ วางต่อพาดกับพานที่ตั้งข้างหน้าศพเพื่อเป็นบันไดขึ้นสู่สวรรค์ นี่เป็นความเชื่อดั้งแต่อดีตจนมาถึงปัจจุบันของยาย ๆ หลายคนที่ยังมีชีวิตก็ยังมีอยู่

๒. ผ้าห่ม ผ้าสไบ ผ้าขาวม้า ผ้าพวกนี้จัดว่าอยู่ในจำพวกเดียวกัน ใช้รัดพัสดุ (คาดเอว) ผ้าสไบ ไว้ไปวัด ผ้าขาวม้าใช้นุ่งห่ม พาดเฉียง ฯลฯ นับเป็นผ้าเอนกประสงค์

๓. ผ้าถุง มีสองอย่างคือ ผ้าถุงสำหรับใส่ถุงธรรมา และผ้ายาวสำหรับใจกระเบน หรือเคว็ดจ้อน

อาจารย์สุนทรี

ตอนนี้ให้รู้คร่าว ๆ แต่ถ้าเป็นรายละเอียดก็จะอยู่ในชุดนิทรรศการที่ติดตั้งไว้ ทีมวิจัยได้พบอีกสิ่งหนึ่งคือ เอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี และวันนี้ทีมวิจัยตอบได้แล้วว่าเอกลักษณ์ของนาหมื่นศรีที่ไม่เหมือนที่อื่นคืออะไร จะให้อารีย์เป็นคนเล่า

อารีย์

จากที่เคยทอดผ้ามาหลายปี เจ็บใจ แยกบ้านแยกเมืองเข้ามานาหมื่นศรีเราต้องการรู้เอกลักษณ์ของนาหมื่นศรี ตอบไม่ได้สักคน สมาชิกก็ตอบไม่ได้ แต่ตอนนี้เราภูมิใจเราสามารถบอกได้เลยว่าเอกลักษณ์ของเราที่ค้นพบว่าไม่เหมือนที่อื่นคืออะไร เหมือนผ้าจีนนี้เป็นผ้าห่มจะมีชื่อหมดแล้ว ตัวเองเป็นคนเที่ยวมาก ไปมาทั่วประเทศไทย ของที่อื่นจะไม่มีชื่อเหมือนของเรา ของเราจะมีหมด ตั้งแต่ชายบัต ชายรุ่งรัง ที่อื่นไม่มี ชายผ้า หน้าผ้า มีลูกเกียบ ริมตีนไม่เหมือนที่อื่น เรามีแม่แคว คนละสี ที่ว่าเป็นเอกลักษณ์จริง ๆ ก็คือสี สีของผ้านาหมื่นศรีเมื่อก่อนจะเด่นชัดมาก คือแดง เหลือง ที่อื่นจะไม่ทำสีแบบนี้ สีเขียว สีหู (สีม่วง) และแดงหอม (แดงอมชมพู/แดงม่วง) หลังจากได้ทำงาน สกว. ตรงนี้แล้วได้ภาษาท้องถิ่นสมัยก่อนมาเยอะ เขียวไพล เหลืองไพล สีหู สีตานนา (กระดังงา) ตอนนี้ตอบได้หมดว่าคนแต่แรกเขาเรียกอะไร

อาจารย์สุนทร

เอกลักษณ์ของผ้านาหมื่นศรีโดยสรุปก็คือ

๑. สี เป็นสีแดง เหลือง เด่นชัดมาก

๒. ผ้าห่ม ของนาหมื่นศรีจะเป็นลายลูกแก้ว มีขอบ มีลาย มีรุ่งรัง มีริมตีน มีแม่แครง เหมือนที่กล่าว

๓. ลายที่เป็นเอกลักษณ์ไม่ใช่ลายลูกแก้ว แต่เป็นลายประสม คือมีลายหลายลายมา ประสมกัน แล้วทำเป็นอีกลายคือลายดาวล้อมเดือน มีอาจารย์นักวิชาการเรื่องผ้าหลายคน แล้วเขาบอกว่า ที่อื่นไม่มี เราอาจจะถือว่าลายดาวล้อมเดือน เป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ของเรา คือมีลูกแก้วผุดเป็นดาวแล้วก็มีตัวในคือมีลูกแก้วหรือลายอื่นก็ได้เป็นเดือน นี่หาที่อื่นไม่ได้ อาจจะมีชื่อคล้าย ๆ กัน แต่ไม่เหมือนกัน และไม่พบที่อื่นในภาคใต้ พบที่นาหมื่นศรีแห่งเดียว

๔. การใช้ผ้าพานช้าง อาจจะถือเป็นอีกเอกลักษณ์หนึ่งของนาหมื่นศรี คนเฒ่าคนแก่ ของนาหมื่นศรีเท่าที่พบ ทอผ้าไว้ใช้สำหรับตัวเองตาย คือทำเป็นผ้าพานช้าง ผ้าเช็ดหน้า แต่ละผืนที่ต่อกันเหมือนเป็นบันไดขึ้นสู่สวรรค์ เป็นทางให้เดินขึ้นสู่สวรรค์ เป็นการเตรียมพร้อมสำหรับความตายของตัวเอง แสดงให้เห็นว่าคนนาหมื่นศรียึดมั่นในพระศาสนา นี่คือเอกลักษณ์ที่แสดงถึงจิตใจของคนนาหมื่นศรี คนข้างนอกเข้ามาถ้าเขาได้รู้เขาจะชื่นชมมาก เพราะนาหมื่นศรีมีวัฒนธรรมของตัวเอง มีความเป็นตัวของตัวเอง มีความดีงามในชีวิตแล้ว แต่ว่าเราลืมนั่นไปเสีย วันนี้ลูกหลานได้ไปเก็บไปคุ้มกันมาแล้ว น่าจะต้องรักษาต่อไป

ที่นี้การรักษาขั้นแรกของทีมวิจัยนี้ทำได้เพียงแต่จะช่วยกันรักษาผ้าเก่า ๆ ไว้ก่อน ลัก ๓ ลาย จะมีลายอะไรบ้าง ทออย่างไรหรืออะไร จะให้อาพัดเล่ารายละเอียดให้ฟัง อาพัด

ลายแรกที่เลือกคือ ลายลูกแก้ว ทอเป็นผ้าสไบ ๒ ผืน ลายลูกแก้วเป็นลายพื้นฐานของการทอผ้า การที่จะทอผ้าไม่ว่าลายไหนก็ตามต้องผ่านลายลูกแก้วก่อน ตัวนี้จะเป็นการสร้างความอดทนให้แก่คนที่ทอผ้า เพราะทอยาก

ลายที่ ๒ ลายราชวัตรห้อง ที่บอกว่าไปเจอของตาให้แล้วมาเจอของทวดนาง ลายนี้ทอยากลำบาก มีความสวยงาม ไม่มีใครทอแล้วในปัจจุบัน จึงเลือกลายนี้เพื่อสืบทอดต่อไป ใครไปใครมาจะได้เห็นว่าลายราชวัตรห้องยังมีอยู่ โดยจะทอเป็นผ้าขาวม้า ๒ ผืน

ลายที่ ๓ ลายแก้วชิงดวง ลายนี้เป็นลายที่สวยงาม แต่ซับซ้อนและทำยาก ได้รับการพัฒนาจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม มี อ.สุพรรณสาร ช่วยพัฒนาให้ลายออกมาสมบูรณ์ เราก็เลยเลือกเอาลายนี้เป็นลายที่ ๓ ทอเป็นผ้าเช็ดหน้า ๒ ผืน

ลายพวกนี้สื่อความหมายได้ดีมาก สำหรับลายแก้วชิงดวง เป็นลายการคล้องกันไว้
อย่างดี เหมือนกับสมาชิกกลุ่มทอผ้านาหมื่นศรีที่รวมใจคล้องกันด้วยใจเอาไว้ ทำให้ดำเนิน
กลุ่มมาได้จนปัจจุบัน

อาจารย์สุนทร

เรียกว่ามีปรัชญาในการเลือกลาย ที่นี้พอเลือกลายแล้วทีมวิจัยก็ต้องฝึกหัดทอผ้า
การทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้านมีกระบวนการที่ยืดยาว ถ้าเป็นยาย ๆ ที่นั่งอยู่ตรงนี้ไม่ใช่ยาก
เพราะทออยู่ทุกวัน ทอผ้ามาตั้งแต่เด็ก ๆ คนที่ทอด้วยกี่กระตุกก็บอกว่าไม่ยากเพราะทออยู่
ทุกวัน แต่ว่าการทอตรงนี้นั้นหมายถึงการทอของพวกเด็ก ๆ ที่ทำงานวิจัยนี้ กว่าที่จะผ่านจุดนี้ต้อง
ผ่านกระบวนการแกะลายและเก็บลายก่อน ให้จุไรอธิบายการแกะลายและเก็บลายว่ามันต่าง
กันอย่างไร ขั้นตอนเป็นอย่างไร

จุไร

การแกะลายคือเอาผ้ามาแล(ดู) แล้วขีดเส้นด้ายแยกออกจากกันที่ละเส้นว่าเก็บพัน
ปรีอ ช่มหรือว่ายก การเก็บลายคือการเอาผ้ามาสะกิดที่ละเส้นแต่เราจะมีสูตรอยู่แล้วเราทำ
ตามสูตร แต่ยายเขาเก็บลายผ้าเขาจะไม่เก็บเหมือนเรา เขาจะแลจากสิ่งที่เห็นอยู่รอบ ตัว เช่น
ใบไม้ ดอกไม้ สัตว์ ดวงดาว สัตว์ตามจินตนาการในวรรณคดี ฯลฯ แล้วมาทอในผืนผ้าได้
เลย

อาจารย์สุนทร

นั่นก็คือการเก็บลายและแกะลาย แกะลายก็คือ แกะผ้าออกมาดูว่าช่มกี่เส้น ยกกี่
เส้นแล้วก็มาเขียนลงในกระดาษ จากในกระดาษพอมายู่ในกึ่งที่จะทอจริงก็ยกและก็ช่มตาม
นั้น แล้วก็ร้อยด้ายเอาไว้ที่เขาเรียกว่าก่อเขา ต่อไปก็จะเตรียมเรื่องด้าย ให้สุจินต์ที่ชำนาญ
เรื่องเส้นด้าย

สุจินต์

แรกเริ่มต้องไปวัดหน้าผาก่อน แล้วก็เอาด้ายมาเป็นม้วน เป็นเช็ด เป็นใจ แล้วก็มา
หั่นไส้วง ไส้กาโน แล้วก็เอามาหั่นไส้หลอด แล้วก็เอาไปเรียงด้าย

อารีย์

ที่พื้นบ้านกับที่กระตุกจะต่างกัน คือที่พื้นบ้านจะใช้พันพิม คือพันพิมจะบังคับว่าจะ
ใช้ด้ายกี่เส้น เดินด้ายเป็นหลบ ไม่ได้เดินเป็นเที่ยว อันนี้ก็เพิ่งเข้าใจเหมือนกัน เพราะที่
กระตุกกับที่พื้นบ้านจะเรียกไม่เหมือนกัน อันนี้ก็จะใช้ความเข้าใจกันได้ก็ใช้เวลาเหมือนกัน
สับสนพอสมควรจากที่ยึดติดกับที่กระตุกมา จากที่คิดเป็นเที่ยวเขาก็คิดเป็นหลบไม่เป็นก็ต้อง
ค้นเพิ่มเติม แก้อีกกันวุ่นวายมาก เพราะหลบกับเที่ยวไม่เหมือนกัน ประมาณเดือนสองเดือน
กว่าจะออกมาเป็นผืนผ้านี้ได้เพราะว่าบอกว่าให้น้องเขาเดิน ๓ หลบ ๒๔ หลบเขาก็คิดเป็น

เที่ยวหมด คือจาก ๑ หลบ เราก็คิดเป็น ๑ เที่ยว ก็เลยสับสนแก้กันวนวายจากลายราชวัตร ห่อง ก็เลยออกมาไม่สมบูรณ์เท่าใด คือการเก็บด้ายต้องรู้ว่าหน้ากว้างของเราเท่าใด

อาจารย์สุนทร

ตอนค้นด้ายนี้ยายเจิมมาเฝ้าทุกวัน เป็นห่วง เฝ้าดู ระวัง เฝ้าจนเป็นไข้ ไปนอนโรงพยาบาล พอออกจากโรงพยาบาลก็มาเฝ้าอีก ว่าลูกเหอ...สูทำพันนี้ตะ สูอย่าทำพันนั้น มา นั่งเฝ้าสอน แต่ก็ประมาณ ๒ เดือนกว่าจะทำการเป็น พอเสร็จแล้วเราก็เอามาเข้าก็ แต่ว่าพอ ตอนจะเก็บลาย ๓ ลาย เราก็แบ่งงานกันทำ ที่นี้แต่ละลาย ทีมวิจัย บอกว่าไม่ยาก ไม่เท่าใดก็ เสร็จ ไปมา ๆ ต้องฝึกต้องหัดกันอยู่หลายเดือน อยากถ่ายทอดประสบการณ์ว่ามันมีปัญหา อุปสรรคพันปรีอ (อย่างไร) ในการทำงานตรงนี้ ให้อารอบเล่าให้ฟัง

อารอบ

ตอนแรกคิดว่าลายลูกแก้วทอง่าย เพราะป้าเบื่อนบอกว่าลายลูกแก้วเป็นลายที่ทอง่ายที่สุด เหมือนกับที่เราโดนหลอก เพราะลายลูกแก้วเป็นลายที่ต้องตั้งสมาธิที่สุด เพราะมันเป็น ๔ นัดหรือ ๔ ตะกอ เป็นลายที่ดูเหมือนง่าย เขาบอกกันแป็บเดียวก็เสร็จ แต่ว่าเราทุกคน(ทีมวิจัย)หลงทาง คือทอไม่เป็นลูก ได้แค่ครึ่งลูก ทำอยู่นาน เพราะการแกะลายเราจะติดอยู่กับที่กระตุกเสียมากกว่า เพราะความเป็นที่กระตุก เกียกันอยู่เป็นเดือนกว่าจะทำลายนี้ได้ คือต้องถอดใจจากที่กระตุกออกไปเสียทั้งหมด ทั้งความเคยชินความชำนาญจากการทอด้วยที่กระตุกทั้งหมดแล้วมาเรียนรู้ใหม่เริ่มจาก ๑ ด้วยที่พื้นบ้าน เป็นลายที่ยายเขาอยากให้เราฝึกสมาธิโดยตรง เป็นลายที่ภาคภูมิใจว่าถูกหลอกแต่ก็ทำได้

ที่ประทับใจอีกอย่างคือ พวกเราคิดว่าตัวเองเก่ง ไม่ถามใครเลย หัดทำกันเอง ชักขึ้น ชักลงชักจนด้ายพังหมดแล้ว ป้าเบื่อนก็เข้ามาถามว่าไหนสูทำกันพันปรีอ (ทำกันอย่างไร) คัน (ครั้น/ถ้า) สูทำกันพันนี้ปี่หนึ่งก็ไม่เสร็จ ป้าเบื่อนก็เข้ามาช่วย เพราะตอนนั้นป้าเจิมอยู่โรงพยาบาล ส่วนป้าสลก็รับแขก เพราะแขกเข้ามามาก ป้าเบื่อนเดินหอบเหนื่อยมาทุกวัน ช้องใจ (เป็นห่วง) เพราะพวกเรานั่งหัวถึง(หัวชน) กันหมดแล้วแต่ก็ยังทำไม่ออก คือพวกเราถนัดทอด้วยที่กระตุกซึ่งจะใช้เริ่มจากซ้ายทั้งหมด แต่ที่พื้นบ้านจะเริ่มจากขวา เริ่มจากขวาของตัวเอง พอเริ่มจากขวามันก็ต้องละจากความเคยชินเดิม ๆ ทั้งหมด ที่นี้ก็เลยบอกว่าแหวนเหอ.. จันไม่เอาแล้ว... บ้าย..บาย...

อารีย์

จากที่เห็นว่าเห็นลายผ้าลายลูกแก้วง่ายที่สุดแล้วยังใช้เวลาเป็นเดือนสองเดือน เพราะว่าไม่รู้วิธีการขั้นตอนขั้นแรกทำพันปรีอ เก็บไม่เท่ากัน พุดไม่เหมือนกัน ไม่เข้าใจภาษา สับสนกันอยู่ตั้งนาน ไปตามป้าเบื่อนมา ป้าเบื่อนบอกว่าสูต้องขึ้นตีนผ้าก่อนไม้งั้นเก็บไม่ได้แน่ ก็เลยเก็บอยู่ประมาณ ๓ - ๔ วัน ไม ๑ ไม ๒ ทำได้ ที่นี้พอไม ๓ ไม่รู้ขึ้นทางไหนลงทางไหน

เก็บไม่ได้ ก็เลยต้องเก็บจากตรงกลางลูกแก้ว ช่าง ๆ ขึ้นตรงไหนก็ช่างมันแต่ให้เก็บจากตรงกลางให้เป็นลูกแก้วก่อน ก็นั่งคิดและที่นั่งนิ่งเฉยๆ ก็เลยเป็นลูกแก้ว ที่เอามาให้ดูนี้แหละ (โชว์ผ้าให้ดู) ผืนนี้เป็นผืนที่ทดลองทอรวมหัวจมท้ายกัน นี่คือผืนแรกจากเก็บลาย พอประสบความสำเร็จก็ดีใจ

จากลายลูกแก้วก็มาลายราชวัตรห้อง มีพื้นฐานมีประสบการณ์จากลายลูกแก้วมาแล้ว ก็คิดว่าลายราชวัตรห้องต้องทำยาก คือไม่รู้ทำปรีอ(อย่างไร) ก็ไปหาพี่บุญช่วย ก็มานั่งดูลายผ้ากัน พิจารณากันอยู่หลายวัน ก็รบ(ทะเลาะ)กันกับจุ่ม(อาพัด) ก็บอกว่าจุ่มไม่ต้องเข้าไปตะเพาะว่าจุ่มดูผ้าไม่เป็น ดูไปดูมาก็บอกว่าพี่ช่วยเหอ..เราต้องเก็บลายชัดก่อน แล้วถ้าจะเก็บที่ดอกก็ต้องเก็บผ้าพื้น เก็บได้สักไม้สองไม้แล้วก็ค่อยมาเก็บกันต่อ เก็บต่อแล้ว พอทอออกมาก็เป็นราชวัตรห้อง แต่เป็นห้องที่ไม่มีฝักัน ตอนนั้นเรายังแลผ้ากันไม่ออก เราก็มาคิดว่าทำปรีอที่จะให้เป็นลายราชวัตรห้อง ดูไปดูมาก็พบว่าราชวัตรห้องต้องทอ ๓ ตรน คือนั่นนอนไม่หลับ เพราะทอไม่ได้ จิตใจอยู่กับการทอผ้า นอนคิดอยู่เป็นคืน ๆ ว่าจะทำอย่างไรให้เหมือนยาย ๆ เขาทอ พอรุ่งเช้าก็ลองทอเป็น ๓ ตรน ก็มาบอกป้าจุย(อารอบ) ว่า ป้าจุยเหอ...มีฝักันแล้ว สรุปลแล้วเราต้องใช้ ๓ ตรน ถึงจะเป็นราชวัตรห้อง นี่แหละผ้าที่เราฝึกทอเรียนรู้ด้วยตัวเอง (โชว์ผ้าลายราชวัตรห้องที่ฝึกทอ) แต่ว่าห้องจะใหญ่กว่าของเก่าสักหน่อย

อาจารย์สุนทรี

ตอนนี้ได้ลายราชวัตรห้องแล้ว ลายที่เลือกทอสามลาย อีกลายคือลายแก้วซึ่งดวงเก็บลาย ๒๓ นิต ที่นี้จุไรต้องผจญกับอะไรมั่ง เล่าให้ฟังที

จุไร

เริ่มแรกเก็บลาย เก็บรื้อ ๆ เก็บอยู่เป็นเดือน แต่ก็ไม่สำเร็จสักทีก็ให้น้องจำเป็นมาแล (ดู) จำเป็นมาแลก็บอกว่าไม่ใช่ต้องรื้อใหม่ ก็ไม่เชื่อ ให้พี่แหวนมาแลอีกที ในที่สุดก็ต้องแก้ นี่คือแก้วซึ่งดวง ๒๓ นิต (โชว์ผ้าที่ทอให้ดู) ตอนนี้เราทอสำเร็จแล้ว ใช้เวลาประมาณ ๒ เดือนกว่าเกือบสามเดือนจึงจะเสร็จ ถ้าเป็นยาย ๆ เก็บวันเดียวคงเสร็จ

อาจารย์สุนทรี

ตรงนี้จะเห็นว่าเป็นเรื่องของการเรียนรู้ ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ ที่มิวิจัยจะพยายามเรียนรู้ ค้นคว้าด้วยตัวเองด้วยการทำจริง เพราะฉะนั้นรู้แล้วจึงจำได้แม่น นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานวิจัย ต่อไปอยากให้เล่าประสบการณ์ในการทอผ้า

ปรีดา

พอน้องเขาเก็บลายเสร็จก็เข้าไปทอ มียายเจิมเข้าไปสอนให้ แต่พอดีไม่ได้เอาแว่นตาไป ลายลูกแก้วที่ออกมาก็เลยหึ่งลิบทั้งยาว ไม่เป็นลูกแก้ว (โชว์ผ้าให้ดู) ทอไปก็ทอไปผิด ๆ ยังนึกดีใจว่าทอได้ พอดีมีรุ่นน้องเข้ามาดู ก็บอกว่าพี่ดาเหอ... ลูกแก้วเดิน (เดิน = ตน สรรพ

นามบุรุษที่ ๒)) ไม่ได้ทอเส้นใส คือไม่ได้ทอเส้นใสอีกหนึ่งเส้นเวลาทอ อันนี้ก็เป็นประจำ
การณื พอน้องเขาแนะนำวิธีทอก็จดเก็บเอาไว้ แต่ก็ไม่ได้ทออยู่ดีเพราะคนเยอะไม่มีสมาธิ
ปกติกลุ่มทอผ้าเปิดทำการ ๙.๐๐ น. ก็ต้องไปหัดทออยู่คนเดียวตั้งแต่ ๖ โมงเช้า พอกลุ่มเปิด
ทำการก็กลับบ้าน ผูกทอลายลูกแก้วอยู่เป็นเดือน

อาจารย์สุนทรี

นี่เป็นประจำการณืของแต่ละคนในการผูกทอผ้า ส่วนน้องจุ่มหรืออาพัด เวลาไปขาย
ผ้าต้องไปสาธิตการทอ จุ่มไม่มีปัญหาเพราะมีคนเก็บลายไว้ให้จุ่มก็ทอได้ ตอนนั้นเมื่อทำงาน
วิจัยเสร็จแล้ว อยากให้หัวหน้าโครงการสรุปว่าได้อะไรมาจากการวิจัยนี้ แล้วก็เปรียบเทียบเลย
ว่า ก่อนวิจัย ระหว่างวิจัย และหลังวิจัย ทีมวิจัยมีการเปลี่ยนแปลงพันธืหรือมั่ง คุยให้ฟังสัก
คน แล้วอารอบค๋อยสรุปว่าได้อะไร จะทำอะไรต่อ

สุจินต์

เมื่อก่อนเวทืแบบนี้จะไม่กล้าพูดเลย แต่เดี๋ยวนี้อกล้าพูดในเวทื

มีสมาธิในการทำงานมากขึ้น ใจเย็นขึ้น

สามารถตอบได้ถึงลายผ้าแต่ละลายเวลาถูกค้ำถาม คือรู้จักลายผ้าของตัวเอง

อารอบ

จากการทำงานวิจัยมาประมาณปีกว่า สิ่งแรกที่ได้ก็คือได้สมาธิ ได้ความอดทน
สำหรับทีม ทุกคนคงเห็นว่าทีมอายุไม่เท่ากัน ทำอย่างไรถึงจะหลอมใจทีมให้อยู่ด้วยกันเป็น
หนึ่งเดียว เพราะถ้าไม่ได้ใจทำงานร่วมกันคงลำบาก ต้องใช้วิธีการทุกวิธีหลอมใจให้เป็นหนึ่ง
เดียว ส่วนหนึ่งมีครอบครัว ส่วนหนึ่งเป็นคนโสด การเป็นคนโสด การทำงานหรือการลงพื้นที่
ต้องประสานในเรื่องเวลาได้ด้วย ต้องรู้ว่าจะทำงานช่วงไหนเวลาถึงจะมีให้กันและกันได้

คนในกลุ่มสนใจผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้น มักเข้ามาดู มาถามอยู่เรื่อยว่าทออย่างไร เมื่อ
ใดจะเสร็จ ยากหรือไม่ บางคนก็ให้ข้อมูลเรื่องผ้า ช่วยตามหาลายผ้า ทุกกิจกรรมได้รับความ
ร่วมมือกับสมาชิกทำให้ไม่เปลืองค่าใช้จ่าย ในการจัดเวทืพวกเราก้ช่วยกันยกปิ่นโตกันมา
เวลามีเวทืย่อยตามบ้านก็ให้ที่บ้านนั้น ๆ หุงข้าวให้กินด้วย

กำนัน ผู้ใหญ่ อบต. ได้รับความร่วมมือจากส่วนนี้เยอะขึ้นมาก ที่ดีที่สุด ผอ.โรงเรียน
บ้านควนสวรรค์ ได้รับความร่วมมืออย่างยิ่ง รวมทั้งโรงเรียนที่อยู่ในเขตพื้นที่ใกล้เคียงเข้ามา
ร่วมกิจกรรม นำการทอผ้าไปเป็นหลักสูตรในโรงเรียน (วัดควนสวรรค์ ไทรงาม สวัสดิ์รัตนภิ
มุข) ให้เด็กนักเรียนหัดทอ ทีมงานเป็นวิทยากร มีนโยบายให้ครูแต่งกายด้วยผ้าไหมพื้นศรี
แล้ว อนาคตจะให้นักเรียนใส่ผ้าทอของนาหมื่นศรีด้วย

หน่วยงานราชการทั้งในและนอกพื้นที่ นักวิชาการ คนภายนอก เข้ามามากมาย มาถามอยู่ตลอดเวลา งานวิจัยเป็นอย่างไร ถึงไหนแล้ว เป็นห่วงคอยถาม กิจกรรมทุกกิจกรรมได้รับความร่วมมือมาก ทุกภาคส่วนไฟเขียวให้ทั้งหมด

ทีมวิจัยได้จากการทำงานวิจัยมากมาย เมื่อก่อนไม่กล้าพูด ลั่น แต่ตอนนี้มั่นใจ ภูมิใจ และอยากพูดอยากแฉงมากขึ้น เมื่อก่อนความผูกพันในชุมชนไม่มีเลย แต่ตอนนี้ไปไหนมาไหนเรียกใช้กันสบาย หมู่ ๑ หมู่ ๘ ประสานงานกันได้หมด

ที่เป็นความภูมิใจที่สุดก็คือ คนแก่ ๆ ที่มานั่งในเวที ตั้งแต่เช้าจนเที่ยงจนเย็นจนเลิกได้ มีความสุขที่ได้มอบผ้าให้กับทีมวิจัย เมื่อก่อนลำบากยากเย็นในการไปตามหาผ้า แต่ตอนนี้ยายเขาจะบอกให้เอง ภูมิใจมาก

เมื่อก่อนทอดผ้าขายให้คนอื่นใส่ แต่ตอนนี้ดีใจมาก เมื่อไหร่ที่มีงานสำคัญ ๆ เช่น ลูกได้รับปริญญา บวช แต่งงาน งานประเพณีต่าง ๆ จะเห็นคนนาหมื่นศรีใส่ผ้าทอของนาหมื่นศรี แล้วก็คุยเรื่องผ้ากัน ดัดที่ไหน ซ้อมเมื่อใด ใครทอ ทอเมื่อใด ฯลฯ

อาจารย์สุนทร

ได้ฟังจากคนในนาหมื่นศรีแล้ว ตัวดิฉันซึ่งทำงานอยู่ข้างนอก แต่จากการที่วิ่งเข้าวิ่งออกอยู่เป็นปีแล้ว ก็มีมุมมองที่อยากจะบอกกับนาหมื่นศรีเหมือนกัน

ในเรื่องการทำงานเชิงวิชาการหรืองานวิจัย ถ้าเปรียบเทียบการเรียนรู้แบบชาวบ้าน เรื่องการทอดผ้า ถามยาย ๆ ว่าหัดทอเมื่อใด ยาย ๆ บอกว่า กว่าที่จะทอดผ้าได้ใช้เวลาอยู่หลายปี เพราะเป็นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ตามวิถีชีวิตปกติ พอตื่นเหยียบถึงก็หัดทอกันแล้ว ทอกันไปตามธรรมชาติ ธรรมดา เป็นเรื่องปกติ แต่ว่าทีมทำวิจัยปึกว่า เพิ่งหัดทอดผ้าแค่สามเดือนจะให้ดีเลย จะให้เป็นเลยเหมือนกับยาย ๆ คงยาก แต่ว่าที่น่าสนใจก็คือ โรงเรียนจะสืบทอดเรื่องการทอดผ้าโบราณทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น นี่ถ้าเอาไปทำหลักสูตรให้เด็กเรียนทอดผ้าเป็นแค่ในระยะเวลาแค่ ๑ หรือ ๒ เทอม มันคงเป็นไปไม่ได้ เรื่องของหลักสูตรเครือข่ายการศึกษา คงต้องคิดว่า จะแบ่งช่วงการเรียนรู้อย่างไรเนื้อหาในการสอนให้เหมือนกับคนทอดผ้าจริง ๆ ที่ว่าหัดกันทีละน้อย ๆ กว่าจะเป็น

สอง กระบวนการเรียนรู้หรือการสอน เมื่อก่อนสอนกันด้วยปาก ถ่ายทอดถึงกันด้วยการกระทำ การเห็น เป็นแบบวิถีชาวบ้านคืออาศัยว่าใครบอกอะไรก็ฟัง ก็จำ แต่พอทำงานวิจัยไม่ใช่แค่ฟังแล้วก็จำ แต่ต้องเขียน เมื่อไม่มีการบันทึกเมื่อไปทำงานอื่น ไปทำสิ่งใหม่ ๆ อยู่เรื่อย พอเวลาผ่านไปหลาย ๆ เดือน ที่จำไว้ก็เลือนไป ต้องมาถามทบทวนกันใหม่อีกเพราะจำไม่ได้ เพราะฉะนั้นถ้าจะทำงานวิจัยจริง ๆ สิ่งที่ต้องเพิ่มก็คือการจด คนเมื่อก่อนสอนกันด้วยการจำเพราะไม่มีเรื่องที่จะต้องรับรู้มาก จึงมีสมาธิ จำได้ดี จำได้นาน จำได้ตลอดชีวิต แต่สมัยนี้จำไม่ได้เท่ากับคนสมัยก่อน ลองไปถามยายเบื่อนดู ยายเบื่อนจะจำเหตุการณ์สมัย

ก่อนได้หมด เล่าให้ฟังได้ชัดเจนเหมือนเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อวาน แต่พวกเรา ยายเล่าให้ฟังเมื่อวาน
วันนี้เราลืมไปเสียแล้ว จึงอยากฝากไว้ว่า หากจะมีการทำงานวิจัยต่อไปที่ต้องแก้ไขก็ฝึก
การจดบันทึกให้เป็นนิสัย

ความประทับใจ ตอนที่ตัดสินใจร่วมทีมวิจัยด้วยเพราะชอบลายผ้า อยากรู้เรื่อง
ผ้า แต่ตอนนี้ได้รู้ถึงความมหัสจรรย์ของนาหมื่นศรีว่าคนเฒ่าคนแก่ โดยเฉพาะยายฝ้ายซึ่งไม่
เคยพบที่ไหนเลยว่าจะเก่งขนาดนี้ ยายฝ้ายเป็นคนที่คิดลายออกมาเป็นตัวหนังสือ เป็นลาย
ครุฑ เป็นลายอะไรต่าง ๆ มากมาย โดยดูจากสิ่งที่เห็นตามธรรมชาติ จากจินตนาการ หรือ
จากตำนานต่าง ๆ แล้วยกเส้นด้ายขึ้นมาเป็นลาย สร้างลายผ้าเอง ก็หวังว่าลูกหลานยาย
ฝ้ายที่อยู่ในที่นี้ทุกคนคงจะได้สืบทอดวิชาลายของยายฝ้ายและลายอื่น ๆ ด้วย

และในนามของทีมวิจัยต้องขอบคุณกลุ่มคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐ คือ
สกว. หรือกองทุนสนับสนุนงานวิจัย ที่ได้สนับสนุนเงินทุนให้ทำงานในระยะเวลา ๑๕ เดือน
วันนี้ตัวแทน สกว. คุณมานพ และคุณชนิษฐา มีของมามอบให้เพื่อเป็นการขอบคุณป่า ๆ
ยาย ๆ ที่ได้เมตตาบอกเล่าเรื่องผ้า ทำให้งานวิจัยของเราชิ้นนี้มีจิตวิญญาณ (คุณมานพ
มอบที่ระลึกแทนคำขอบคุณยายสล ยายลับ ยายเจิม ยายฝ้าย ยายเปลก ยายนาง ยายผัน
ยายหวล)

ตอนนี้หน้าที่ของทีมวิจัยเรียบร้อยแล้วต่อไปเป็นช่วงนักวิชาการวิจารณ์งานวิจัย ขอ
มอบเวทีให้อาจารย์สมเจตนา มุณีโมไนย เป็นผู้ดำเนินรายการ

.....